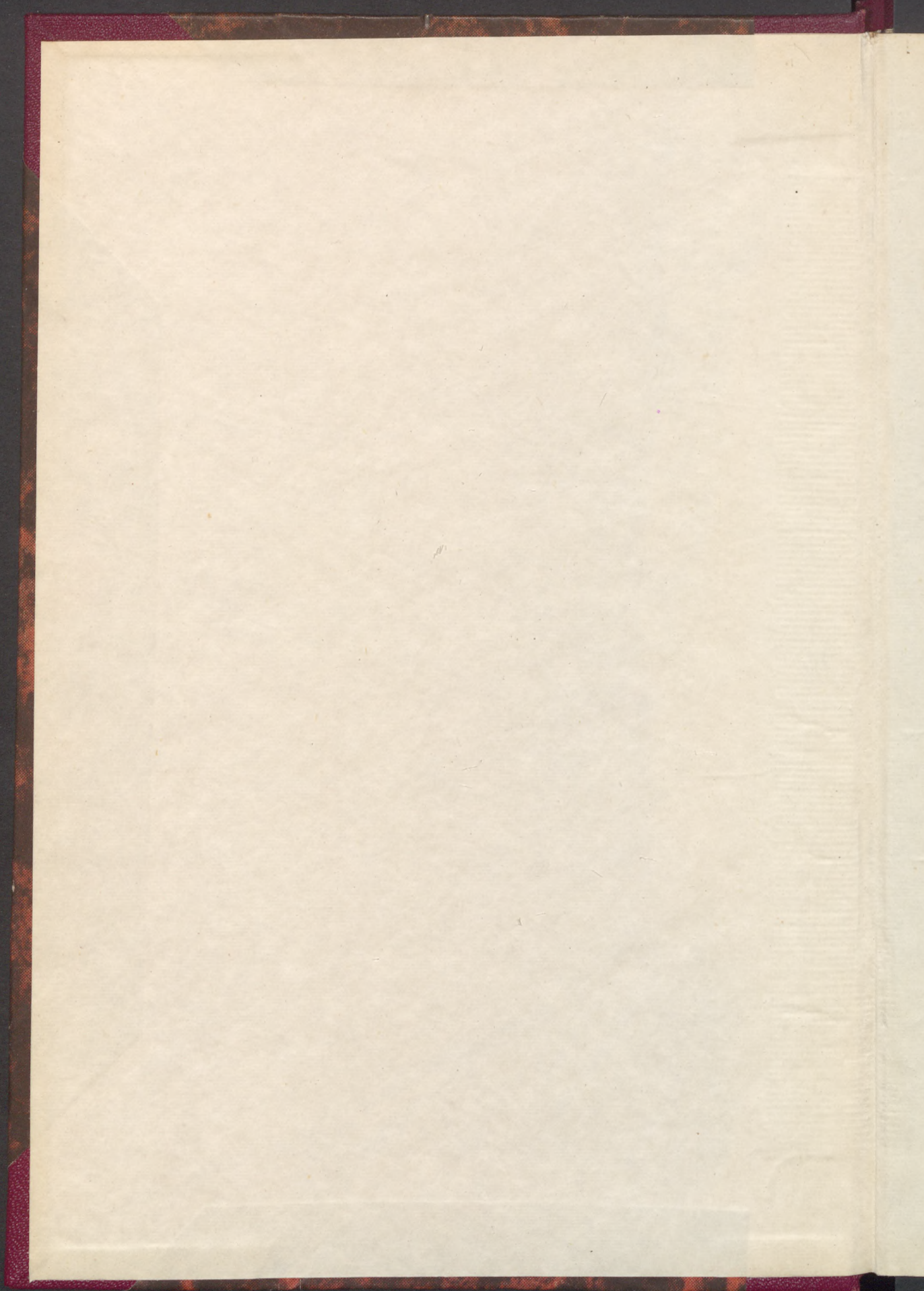
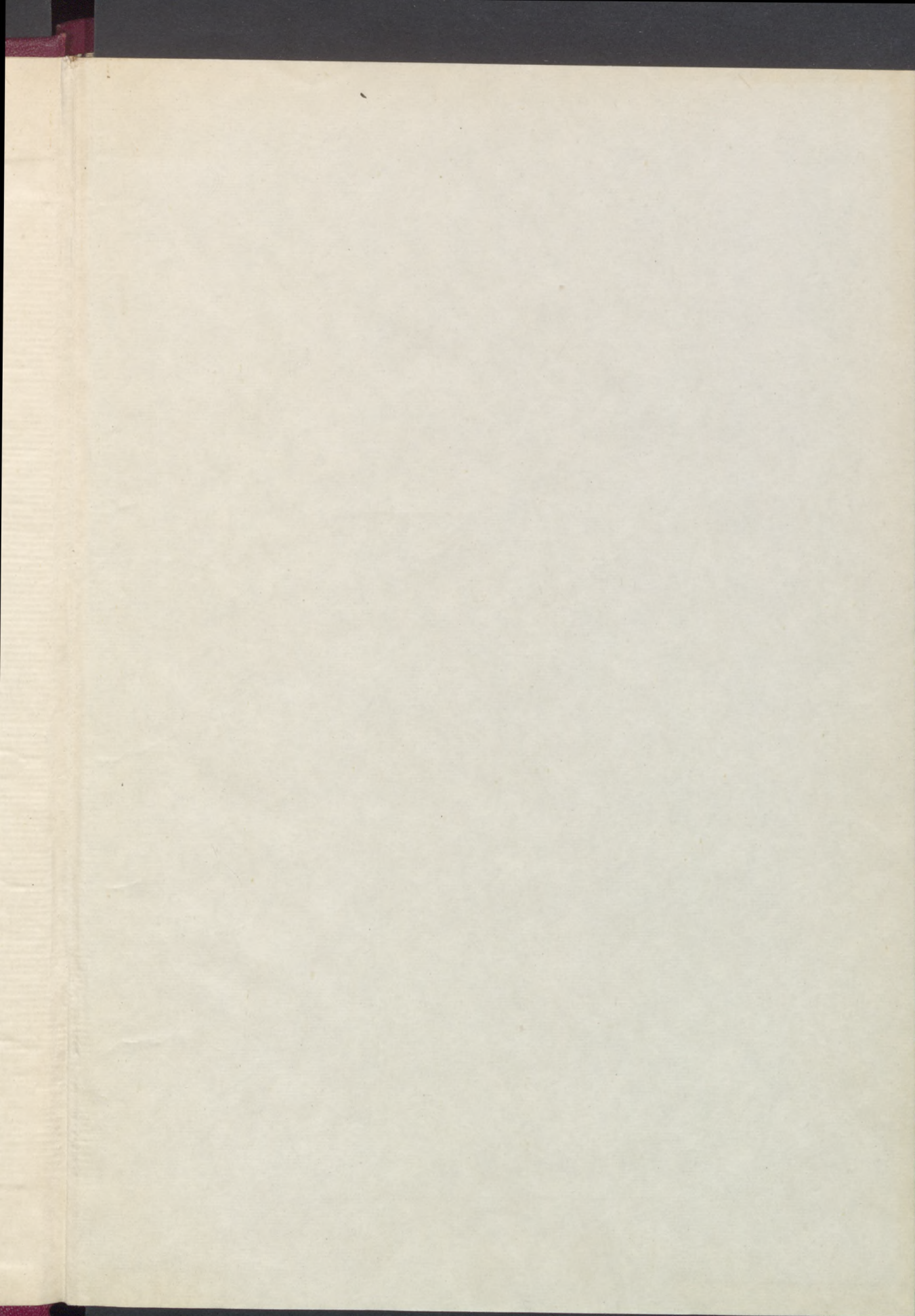
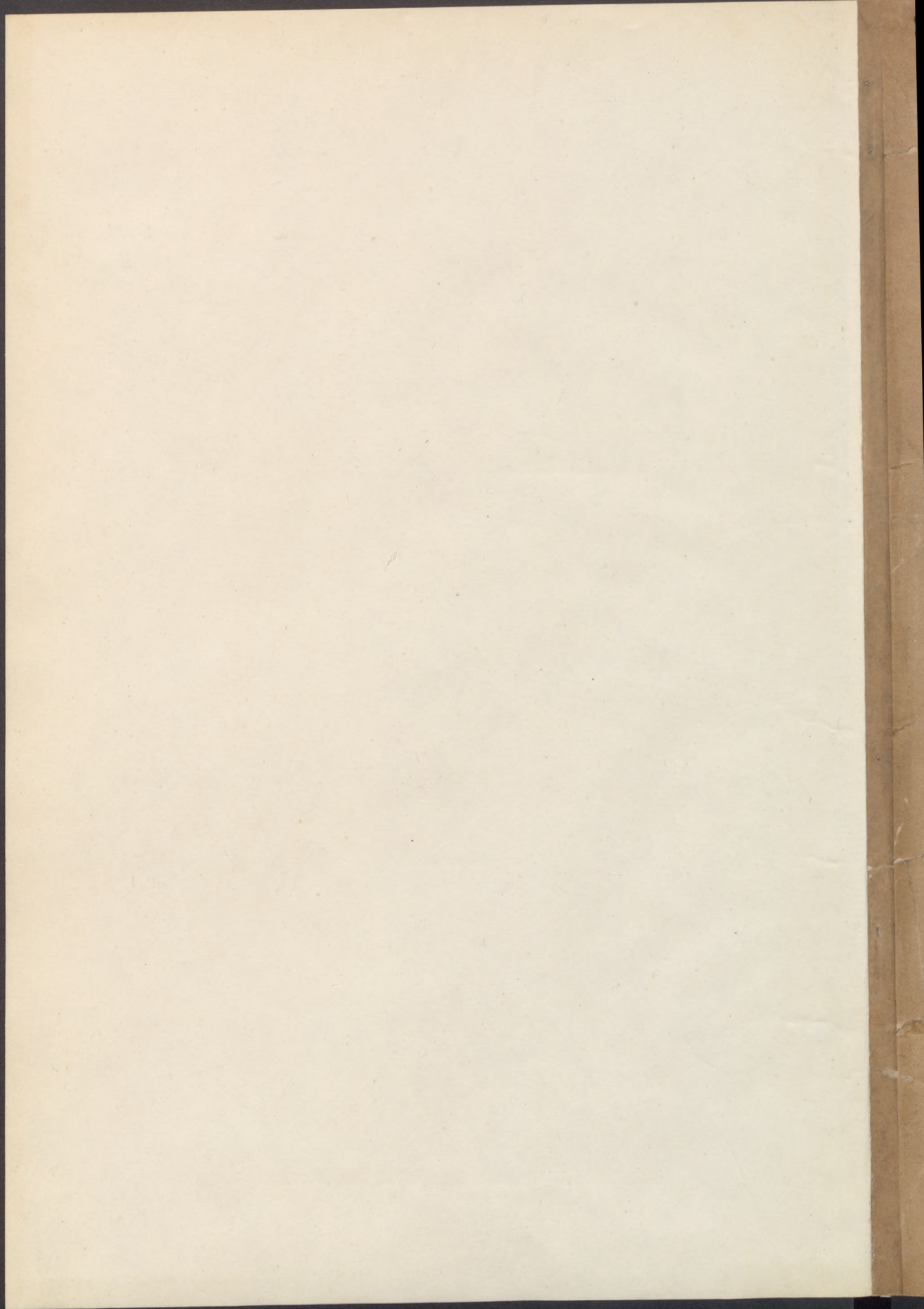

252.815

OSZK

252815

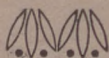
A VESZPRÉMI
SZENT ANNA-KÁPOLNA
TÖRTÉNETE.

1724—1907.

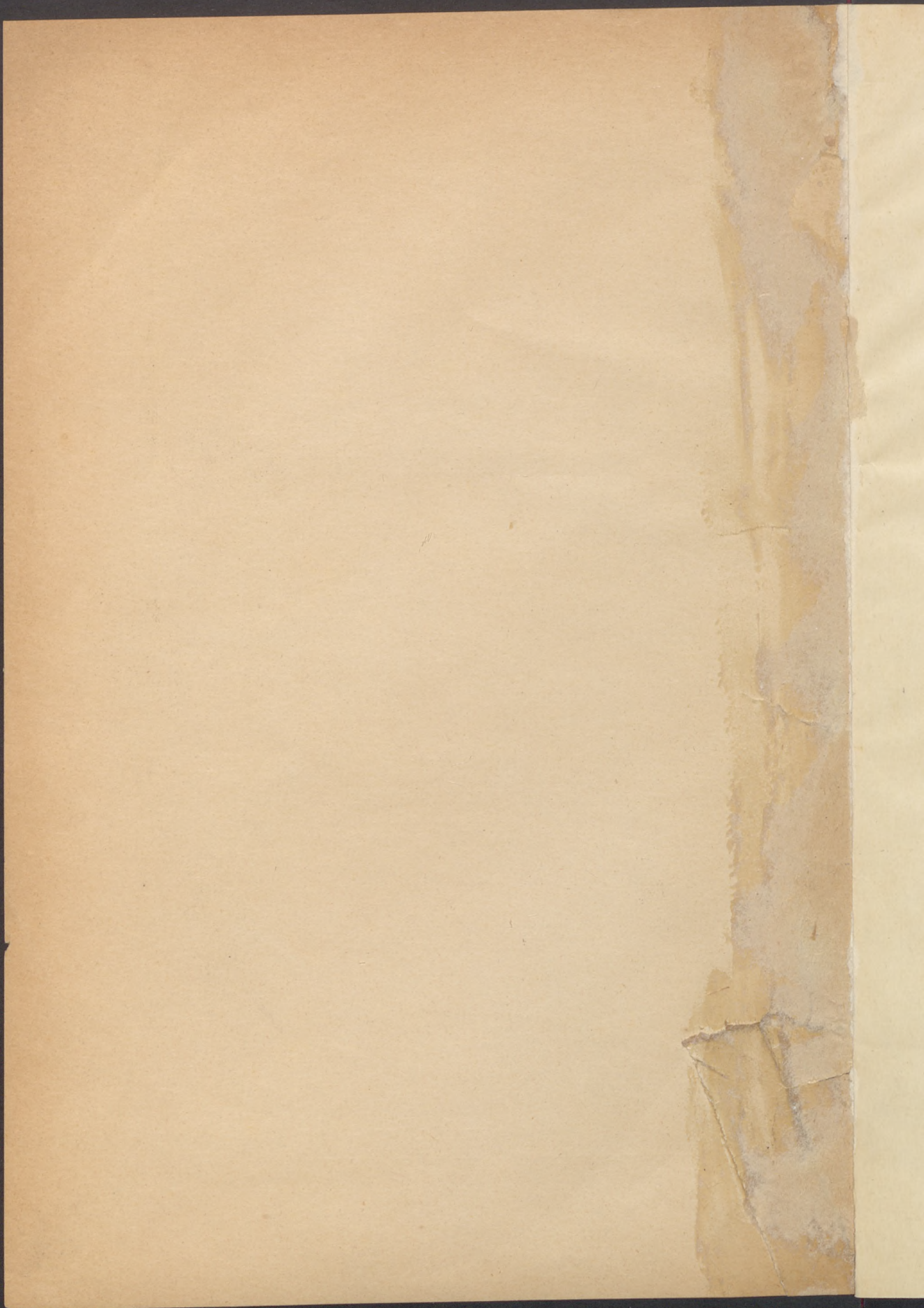
IRTA:

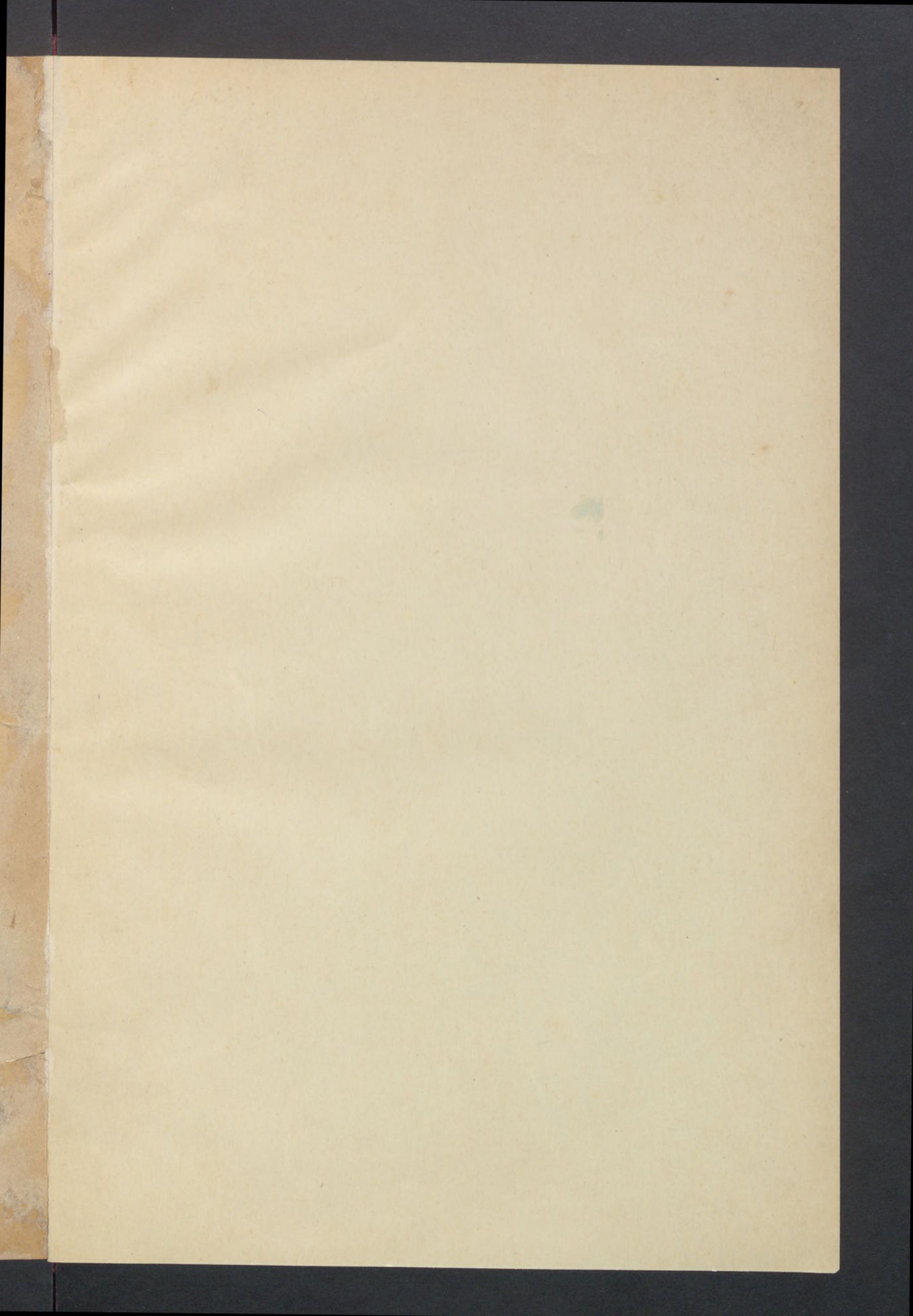
FRIEDREICH ENDRE dr.
KEGYESRENDI TANÁR.

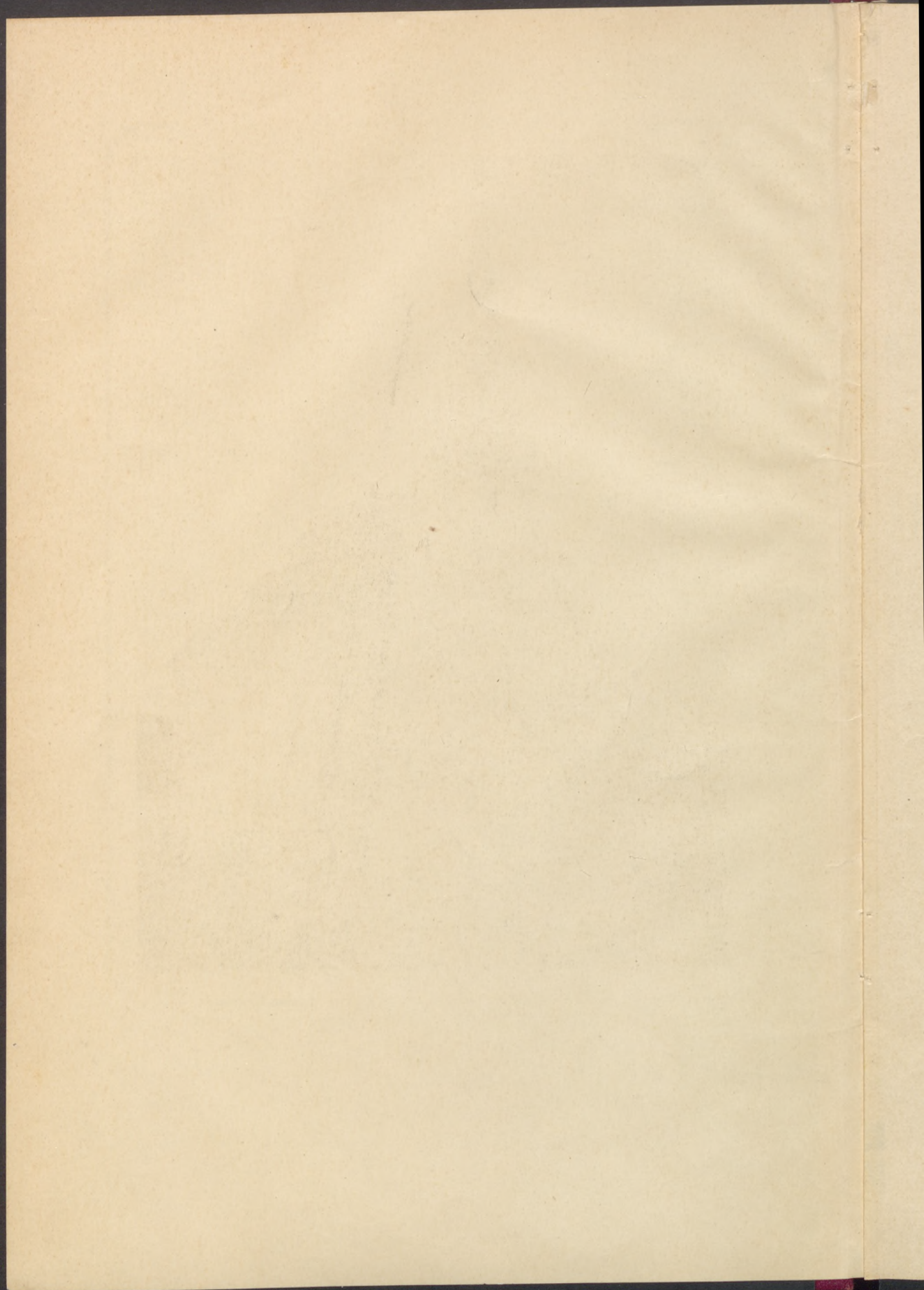

VESZPRÉM, 1907.

NYOMATOTT PÓSA ENDRE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

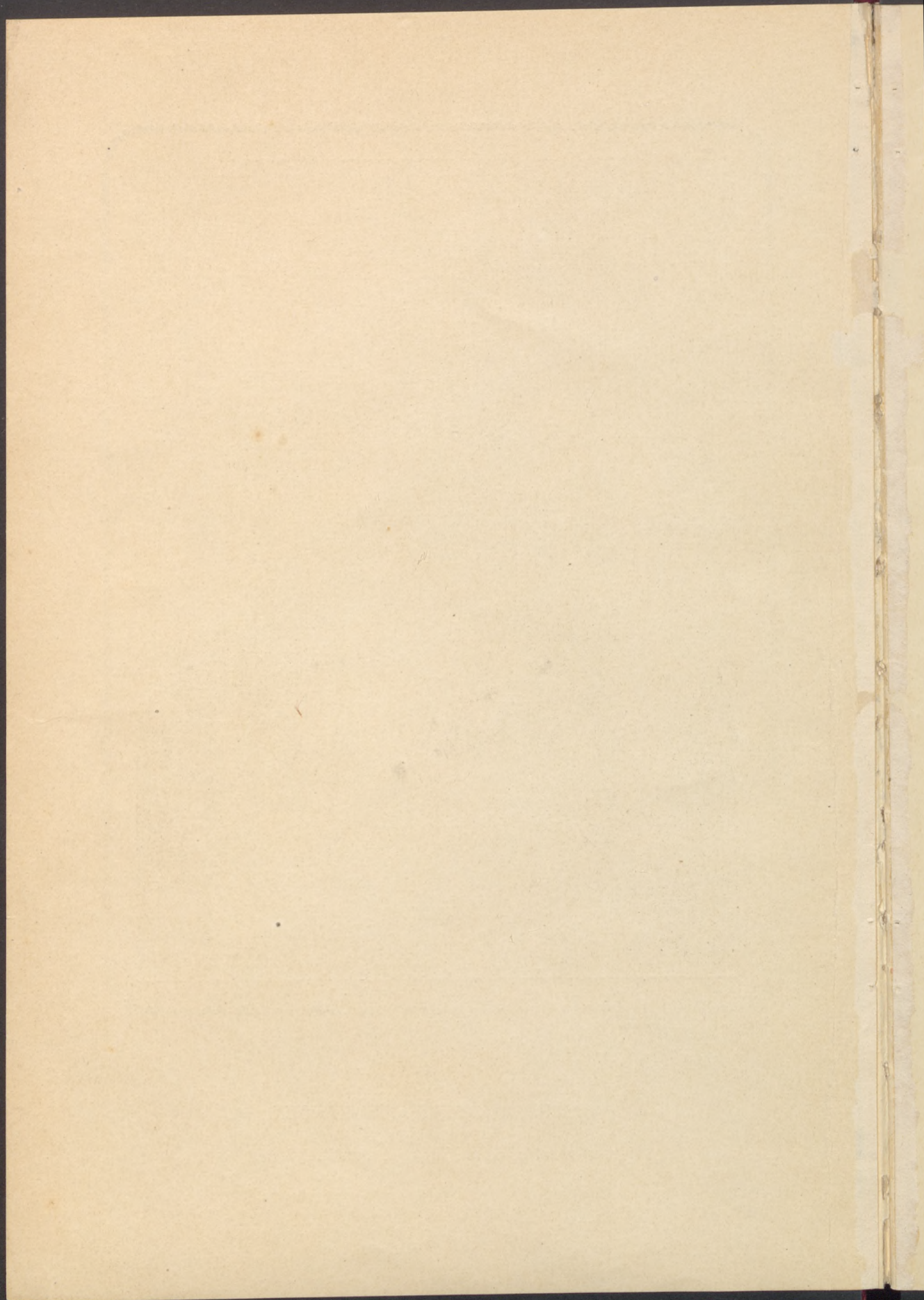

EGYHÁZMEGYEI NYOMDA VESZPRÉM

A VESZPRÉMI SZENT ANNA-KÁPOLNA

Csete Antal főimn. VIII. o. t. amatőrfelvétele.

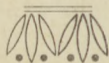

A VESZPRÉMI
SZENT ANNA-KÁPOLNA
TÖRTÉNETE.

1724—1907.

IRTA:

FRIEDREICH ENDRE dr.
KEGYESRENDI TANÁR.

(R
2)

252815

VESZPRÉM, 1907.

R
965

NYOMATOTT PÓSA ENDRE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1953 év 6437 SZ.

Bevezetés.

Jelen dolgozatomban a veszprémi Szent Anna-kápolna történetét szándékozom ismertetni.

Száznyolczvanhárom esztendeje annak, hogy Salomváry János táblabíró az általa épített kápolnát a veszprémi piaristák gondozására bizta. Azóta a piaristák látják el benne az isteni szolgálatot. 1833-ig, mikor várbeli diszes templomuk felépült, más templomuk nem is volt, csak házi oratoriumuk, melyben az ifjuság végezte ájtatosságait.

A rendnek több érdemes tagja e kis kápolna kriptájában alussza örök álmát.

Illő, hogy annyi idő múltán megemlékezzünk e kápolna multjáról, boldog emlékezetű alapítójáról, jótevőiről, patronusairól s azokról, kik szűk sirboltjában találták meg az örök nyugalmat.

Dolgozatomhoz nagyobb részt a helybeli forrásokat használtam fel. A kegyesrendi házilevéltár különálló okmányain kívül sok adatot szolgáltatott a „*Historia Domus S. P. Veszprimiensis*“ három kötete, továbbá Kácsor Keresztély egykori veszprémi házfőnök kézirata: „*Brevis notitia foundationis Seminarii Sanctae Annae Veszprimiensis rerumque memorabilium inde ad nostra usque tempora gestarum.*“ A piaristák életrajzi adatait az u. n. Rullákból s Suffragiumokból és Kácsor „*Historia Provinciae Hungaricae S. P. ab anno 1666—1721.*“ cz. kézirataiból jegyeztem ki. A Salomváryakról, Zámory Magdolnáról és nemeskéri Kiss Sándor alispánról szóló adatokat a káptalan és a vármegye levéltárában állítottam

össze. Hálás köszönetemet nyilvánítom Kiss Pius káptalani s Dukovics István vármegyei levéltárnok uraknak, akik a szükséges okmányok felhasználását lehetővé tették.

Függelékül közöltem kivonatban vagy egész terjedelmében néhány okmányt, melyek a kápolnára, a Salomváry-családra és Zámory Magdolnára vonatkoznak.

I.

A kápolna története.

1724-ben Salomváry János veszprémvármegyei táblabíró Szent Anna asszony tiszteletére egy kis kápolnát épített s annak gondozását a piaristákra bízta.

A piaristák 1711-ben telepedtek le a városban gr. Volkra Ottó püspök hívására. Volkra, ki ez évben foglalta el főpapi székét, egyházmegyéjét nagyon szomorú állapotban találta. Székesegyháza romokban hevert, az egyházmegye területén több volt a protestáns pap, mint a katolikus, a veszprémi püspöki várban a reformatusoknak templomuk, parochiájuk s virágzó iskolájuk volt.¹⁾

Volkra a piaristákat Pozsonyban ismerte meg, ahol kanonok, majd prépost volt. A piaristák ott gyakran megfordultak a dicasteriumoknál. Rendesen a pozsonyszentgyörgyi házfőnök volt ügyvivőjük, ha Pozsonyban vagy Bécsben akadt dolguk. A rendnek, mely akkor már öt házban működött (Podolin, Privigye, Breznóbánya, Szentgyörgy, Nyitra), jó hírneve volt. Iskoláit nagyszámu ifjuság látogatta, a rendtagok az iskolán kívül is buzgón szolgálták a katolicizmus ügyét, szabad idejükben segédkeztek a világi papoknak, gyóntattak, prédikáltak, térítettek.

Volkra a piaristákat azért telepítette le székvárosában, hogy az ifjuságot a katolikus hitben neveljék s az általa alapított Szent Anna-szemináriumban a papnövendékeket theológiára tanítsák.

A piaristák javára tett alapítványáról szóló érdekes okmányában elmondja, hogy amióta püspöki székét élfoglalta, egyetlen gondja az volt, hogy egyházmegyéjében Isten dicsőségét gyarapítsa és a szomorú állapotban sinylődő katolikus tanügyet lábra állítsa. Az egyházmegyében alig van katolikus tanító, a katolikus gyer-

¹⁾ A veszprémi ref. egyház történetét Thury Etele írta meg. Budapest, 1893.

melek a protestans iskolákat látogatják. A jóhirű piarista rendet behozta Veszprémbe, intézetüknek 12000 frt. alapítványt biztosított, hogy a gyermekeket az alsó osztályokban oktassák és a Szent Anna tiszteletére felállított szeminarium növendékeit a theologia moralisra tanítsák. Reméli, hogy a Bakony erdejéből a jól nevelt ifjuság virágai fognak kisarjadzani és az ismereteknek s a jámborságnak az erdő vad cserjéibe beoltott gallyacskái a király és haza szolgálatára gyümölcsöző fákká növekednek.

Hat clericus eltartására 7000 frtnyi alapítványt rendel. 2000 frtot szán néhány német és szerb anyanyelvű fiu nevelésére, hogy azokat magyar nyelvre oktassák, írásra, olvasásra, számvetésre és latin nyelvre tanítsák, hogy később a megyékben a királynak s hazának hasznos szolgálatot tehessenek.¹⁾ Püspök utódait Krisztus keserves kinszenvedésére kéri, hogy ezen alapítványait őrizték s gyarapítsák.

Az alapítólevélhez csatolt első pontban elmondja, hogy Isten nagyobb dicsőségére, a Bold. Szűz és Szent Anna különös tiszteletére, a tanulatlan s elhagyott ifjuság nevelésére és elpusztult egyházmegyéje felépítésére vezette be a piaristákat, hogy tanításukkal, szavukkal s példájukkal az egyházmegyét gyámolítsák s Szent Anna tiszteletét előmozdítsák. Intézetüket Szent Anna pártfogása alá helyezi.²⁾

A piaristák 1711. X. 26. foglalták el új állomásukat. Zajkányi, Lénárd, Szolcsányi Imre és Herchl József voltak az első veszprémi piaristák. November elején megkezdték a tanítást. Zajkányi, az új residentia superiora a gimnáziumi tanulókat oktatta, Szolcsányi hat végzett philosophussal megnyitotta a hittudományi tanfolyamot, Herchl pedig a püspök szolgálatába lépett, mint annak udvari theologusa s gyóntatója.

¹⁾ Volkra a kötelezvényeket, melyek az alapítványt képezték, a káptalannál helyezte el, ez pedig Nagy Ferenc olvasó s Albert István örkanonok őrizetére bízta. A káptalan térítvényben elismerte a kötelezvények átvételét; ezek közt szerepel Terstyánszky István 1600 ftról szóló obligatioja, melyet Volkra „pro quattuor pueris Rascianis vel Germanicis in Hungarica lingua, syntaxi et aritmetica instruendis” kötött le. Protocollum. 1716. 231. sz. Kápt. ny. levéltár. Az alapítvány későbbi sorsáról nincs tudomásom.

²⁾ Az alapító okmány hiteles másolata megvan a ház levéltárában. Fasc. I. 8. Eredetijét a rendkormány őrzi. Nyomtatásban olvasható Vég hely Dezső „Emléklapok” cz. művében s a veszprémi főgymnasium történetében, melyet Tölcséry Ferenc írt meg az 1895—96. évi értesítőben.

A város és a környék katolikus lakossága nagy örömmel fogadta az iskola megnyitását és sok tanuló jelentkezett.¹⁾

Az olvasó meg fogja bocsájtani, ha a tárgytól kissé eltérve megemlékezem azon három kiváló férfiról, kik a veszprémi piarista iskola alapját megvetették.

Zajkányi Lénárd 1677-ben született Hátszegen s 1698. XI. 1. lépett a rendbe Privigyén. Életirói egyaránt magasztalják vallásos buzgalmát, erős akaratát, szelidségét, jó modorát s gyakorlatias gondolkozását.

Veszprémben csak egy évig működött. Szervező tehetségére másutt is szükség volt. 1715-ben a magyar provincia alkormányzójává választották, 1721-ben pedig a német fennhatóság alól felszabadult magyar rendtartomány első provincialisa lett. Az ő buzgó fáradozásainak köszöni rendünk a magyar rendtartomány önállósítását és a pesti, debreceni, szegedi, korponai és nagykarolyi házak megszerzését.

Városok, hitbuzgó főurak és főpapok, kik ismerték a piarista intézmény áldásos munkálkodását, több helyen szerettek volna iskoláinkat meghonosítani, de gyakran változtatták tervüket, a megígért alapítványokat pedig a kedvezőtlen pénzviszonyok miatt sokszor nem tudták biztosítani. Zajkányi sokat forgolódott a főrangúak körében, tudott alkalmazkodni. Volt türelme, kivárta a legkedvezőbb alkalmat, amikor leginkább megközelíthette őket. A városokkal még nehezebb volt megegyezni, mint egyesekkel.

Rendfőnöksége alatt folyton levelezett, tárgyalt és utazott. Az új állomásokra alkalmas egyének kiszemelése is nagy gondot okozott neki, mert a rend azelőtt csak a Felvidéken volt otthonos, a rendtagok között még sok volt a tót, cseh, morva, német, akik felsőmagyarországi házakban nem igen tanulhattak meg magyarul, az új intézetekben pedig magyarok kellettek.²⁾

Önfeláldozó munkásságát alkotásainak sikere, társai őszinte ragaszkodása, az egyháziak s világiak általános elismerése jutalmazta.

1) „Reseratis initio subsequentis mensis Novembris novi Gymnasii foribus, velut classico dato copiosa illico concurrir Juventus.“ Hist. Dom. p. 5.

2) 1693-ban 29 tag közül csak 3 volt magyar anyanyelvű, 20 évvel később már 44 közül 18. Minél több házuk alakult magyar vidékeken, annál inkább szaporodott a magyar elem a rendben.

1726. II. 24. halt meg Privigyén, mikor az ottani noviciatust meglátogatta.¹⁾

Szolcsányi Imre a Szent Anna-szeminárium első tanára 1674-ben született Szolcsányban. A nagyszombati Collegium Rubrorum-ban végezte tanulmányait s az egyetemen a theologiai doctoratust is letette. Mint üzbégi plébános súlyos betegségbe esett. Betegsége alatt megérlelődött benne a szigorubb élet vágya. Mikor meggyógyult, belépett a piarista rendbe Privigyén 1707. VI. 5.

Veszprémben 8 évig nagy sikerrel tanította a theológiát, míg 1719-ben Nyitrára helyezték, ahol a rendi clericusoknak az egyházzogot adta elő. Utolsó éveit Privigyén töltötte. Kartársai magasztalják életszentségét és széleskörű tudását. Privigyén halt meg 1735. V. 19.²⁾

A privigyei származású Herchl Józsefet nem annyira nagy tudománya vagy tehetsége, mint inkább misztikus hire tette nevezetessé. Egykoru följegyzésekben azt olvassuk, hogy a megholtak szellemei megjelentek neki. Így 1696. IV. 10. Privigyén Kada István erdélyi püspök lelke tűnt fel előtte s azt kívánta tőle, hogy menjen el egy páterrel Máriaczellbe; a páter ott mondjon el három misét tisztító helyen színlődő lelke szabadulásáért. Fr. Herchl egy Hanacius nevű társával el is ment Czellbe s teljesítette a lélek kívánságát.³⁾

Herchl több helyen tanítgatott. Veszprémben egy ideig Volkra udvari theologusa s gyóntatója volt, de csakhamar elbetegesedett s visszakiváncozott Szentgyörgyre, a hol 1712. V. 26. meghalt s megismerte a túlvilág rejtelmét, melyekkel éltében annyit foglalkozott.⁴⁾

1720-ban nagy csapás érte a piaristákat, mert gr. Volkra Ottó decz. 10. váratlanul elhunyt Pozsonyban. A káptalan egy kézírata, melyet Kácsor felhasznált, így emlékezik meg róla: „Vixit Deo et

1) Suffragiumában a következő szép jellemzését olvassuk: „Vir iste incomparabilis praeter caetera, quibus inclaruit, decora tota contentione etiam assequi studuit singularem mansuetudinem ac prudentiam... Illius conversatio, modus cum exteris agendi, mansuetudo et ratio vivendi norma caeterorum exstitit. Neque quisquam maiore desiderio videri aut alloquio etiam magnatum Hungariae honorari poterat, quam hic ipse, a quo ordo S. P. in Hungaria cultum ac venerationem iniit.“

2) Hist. Prov. 110. 311—12. 1.

3) Annales P. Francisci Hanacii, II. 153. — Hist. Dom. Prividiensis. I. 1696. év.

4) Hist. Prov. p. 285.

Patriae Gloriosus, hic enim Calvinianae Haereseos Zizania extirpavit et vera Ecclesiae nostrae Germina RR. PP. Piaristas implantavit et Alumnorum Seminarium fundavit adeoque: **VIVIT fataLES DIes CoMes Ioannes BaptIsta a VoLkra.**¹⁾

A piaristák hatalmas pártfogójukat vesztették el benne. Ő szerezte meg rendünknek 1715-ben az országgyűlésen az indigenatust, melyet Berzeviczy Valerián breznóbányai házfőnök és Hauzenka Miklós a soproni országgyűlés rendjeinél is kérelmeztek.²⁾ A kegyes-tanítórend III. Károly király legmagasabb helybenhagyásával az 1715. évi 102. törvénycikkkel meg is nyerte a kért honosítást. Kácsor szerint a dolog úgy történt, hogy 1714-ben, mikor az ülőszak megkezdődött, Majthényi Domokos piarista épen Pozsonyban tartózkodott. Volkra szállása ablakán kitekintvén megismerte s behívta, megkérdezte, mi járatban van, rendjének van-e valami kérni valója az országgyűléstől. Majthényi azt felelte, hogy eljárásiától semmiféle megbízatást sem kapott, csak néhány főurat akar üdvözölni. Erre a püspök így szólt: „Minthogy rendjük még nincsen az országgyűlésen becikkelyezve, üljön le s írja, amit mondok.“ Erre ő maga mondott tollba egy kérvényt, melyben a piaristák a honosításért folyamodnak. A kérvényt ő terjesztette elő s olvasta fel az országgyűlésen s hathatós közreműködésével ki is eszközölte az annyira várt honosítást.³⁾

Volkra halála legérzékenyebben a veszprémi piaristákat sújtotta. Már kilencz éve tanítottak a várban, de még nem volt végleges lakóhelyük, telkük sem volt olyan, mely iskola s residentia építésére alkalmas lett volna, templomépítésre pedig egyelőre nem is gondolhattak. A püspök halála az alapítvány sorsát is veszélyeztette.

Volkrát 1722-ben gróf Eszterházy Imre követte a püspöki széken, aki 1723. június elején foglalta el méltóságát. Első teendője volt a székesegyház felépíteni, melyet legutóbb a barbár Heister dult fel. „Hiabat foris, intus squallebat piissimae reginae Giselaе opibus structa S. Michaelis Archangeli Basilica Wesprimii,

¹⁾ Hist. Dom. I. p. 7.

²⁾ Hist. Dom. Briznensis. I. p. 50. kegyesrendi központi levéltár.

³⁾ Hist. Prov. p. 299. Kácsor a kérvény szövegét is közli. — Nem valószínű, hogy Volkra és Majthényi találkozása a véletlen műve lett volna. Majthényinak bizonyára volt megbízatása az indigenatus kieszközlésére; jó összeköttetései és nagy ismeretségei voltak, ezért vitte magával Bojár viceprovincialis a szécsényi országgyűlésre is 1705-ben.

per Heisterum vel potius alterum Herostratem Caesareae militiae supremum generalem succendi et comburi jussa. Tactus dolore intrinsecus praesul pientissimus sacram aedem e busto ruinaque exemit refectisque parietibus et apice tenus restauratis turribus cupro tectis ad illam elegantiam adduxit, quam hodieum conspiciamus.“¹⁾

Eszterházy apostoli buzgalma és áldozatkészsége új lendületet adott a katholicismus ügyének.

Sajnos, hogy csak rövid ideig volt veszprémi püspök, 1725-ben ugyanis esztergomi érsekké nevezték ki. A piaristák sajnálták a szép terveket, melyek Eszterházy távoztával meghiusultak: „Abiere eo abeunte et pretiosi ejus conceptus.“²⁾ Azt tervezte, hogy a várat kitataroztatja, a belső várban felépíti a püspöki és kanonoki lakásokat, a szemináriumot és a gimnáziumot, a szentferenczrendieket s a vár többi lakóit kitelepíti az alsóvárosba, a vár be nem épített részeit pedig befásítja.

Valószínű, hogy az általános felbuzdulás, melyet Eszterházy tevékenysége keltett, ösztönözhetette az öreg Salomváryt is a templomépítésre. A kápolna 1724-ben épült, mint a rajta levő évszám s Salomváry végrendelete mutatja, de ez évben még nem készült el teljesen. Kezdetől fogva a piaristák adminisztrálták, bár erre nézve csak 1736-ban intézkedett Zámory Magdolna, Salomváry egykori hitvese s örököse.

A piaristák örömmel vállalkoztak a kápolna gondozására, mert még nem volt templomuk, Salomváry pedig azt választotta a kápolna pátronájának, akit Volkra intézetük védőszentjéül rendelt, akit mindig különösen tiszteltek.

1724-ben k. végrendeletében a kápolnáról is megemlékezik: „Ami kevés Argenteriam vagyon, felét hagyom Feleségemnek Zámory Magdolnának, felét pedig az itt való Szent Anna kápolnájára, a minthogy már el is kezdettem. Méltóságos Babolcsay Páll Generalis Uram eő Excellentiája adós harmincz esztendőktől fogvást négyszáz husz forintommal, melynek az Obligatoriai exstálnak sex per centum Interessével edgyütt, jól lehet, hogy egy esztendőre való Interessét megh küldötte eő Excellentiája, a többivel pedig Restál, Capitalissával edgyütt, hagyom Szent Anna

¹⁾ Hist. Dipl. Eppatus Dioecesis Veszprimiensis III. p. 211. Beke kézírata br. Hornig Károly megyés püspök ur tulajdonában.

²⁾ Hist. Dom. I. p. 8.

Asszony kápolnájára, melyet építtettem itt Veszprém-ben az alsó Városban.“

Ami a legatumokon kívül fentmarad, azt felesége szabad rendelkezésére hagyja, „minthogy még sok Költségben telik az itt való Kápolnának végben való vétele.“¹⁾

Ebből azt látjuk, hogy Salomváry a kápolnára hagyta ezüst-neműjének felerészét és a Babócsay-féle adósságot, az építés befejezésére pedig vagyonának azon részét, melyről végrendeletében külön nem emlékezik meg. Salomváry 1727-ben halt meg, így a kápolna még bizonyára az ő életében elkészült.

Zámory Magdolna Salomváry halála után nemeskéri Kiss Sándorhoz ment férjhez. 1736-ban érezvén közeli halálát, végrendekezett. A kápolnáról sem feledkezett meg. Egy zöld aranyos és egy vörös ezüstös szoknyáját a kápolnára hagyta casulának és dalmaticának. 2000 frtot hagy misealapítványul; annak kamatjáért a piaristák a kápolnában naponként misét mondanak, azonkívül kötelesek ugyanott évenként 12—12 misét végezni Salomváry Jánosért, Kiss Sándorért s az ő lelki üdvösségéért, amíg az alapítvány kamatait élvezik.

A Babócsay-féle adósságot Kiss Sándor behajtotta, Zámory Magdolna pedig 600 frtra gyarapította és a kápolna szükségleteire hagyta. Ugy ezen tőkének, mint az előbbi 2000 frtnak kezelését férjére bizza, de az köteles lesz gondoskodni arról, hogy az alapítvány fennmaradjon. Ha Kiss Sándor ezt elmulasztaná, „kéretetik ezen Tekintetes Nemes Veszprémi Káptalan, méltóztassék az említett Fundatit manuteneálni és Isten dicsőségére conserválni, ugyan Tisztelendő Pater Piaristák által.“²⁾

Kiss Sándor s felesége gondoskodtak a kápolna belső felszereléséről is. Így 1735-ben diszes monstrantiát és ciboriumot szereztek. Ezek most is megvannak.

Kezdetől fogva a piaristák miséztek a kápolnában, most pedig az alapítvány állandósította az isteni szolgálatot. Az alapítvány évenként 120 forintot jövedelmezett, az akkori pénzviszonyokhoz képest elég tekintélyes összeget, melyet Kiss Sándor félévi részletekben fizetett ki Szent György és Szent Dömötör napján. Azelőtt nem lévén templomuk, a székesegyház Szent György-kápolnájában szoktak volt misézni, most

1) L. Salomváry végrendeletét a Függelékben.

2) L. Zámory Magdolna végrendeletét a Függelékben.

azonban templomhoz jutottak, mellyel a patronusuk jóvoltából szabadon rendelkezhettek. A végrendelet örök időre biztosította nekik a kápolna használatát, mert hiszen a végrendelkező határozottan azt kívánta, hogy az isteni szolgálatot ők végezzék s ők élvezzék az alapítvány kamatait. Tekintélyüket és népszerűségüket is gyarapította azon körülmény, hogy a kápolnában, melyet a magukénak tekinthettek, napról napra miséztek, időnkint gyóntattak, áldoztattak, prédikáltak.

Zámory Magdolna halála után (1736.) örököse Kiss Sándor gyakorolta a kegyuri jogokat. A piaristák szívélyes jó viszonyban éltek vele, a ház krónikásai kivétel nélkül dicsérik jóindulatát. Hogy csakugyan jó viszonyban éltek, bizonyítja az is, hogy Kiss Sándor megengedte, hogy halottaikat a kápolna sirboltjában helyezték örök nyugalomra. Ide temetkeztek a Kiss-család tagjai is. Itt nyugszik Kiss Sándor atyja Dániel († 1740. IV. 13.) és kis fiacskája Sándor († 1742. VI. 1.), valamint a család több tagja, kikről később szólunk.

A piaristák rendjük nagy alapítójának Kalazanti Szent Józsefnek ünnepét is a Szent Anna-kápolnában szokták megünnepelni. Biró Márton püspöksége alatt több éven át az volt a szokás, hogy e napon a székesegyházban énekes misét és magyar szentbeszédet mondtak, a kápolnában pedig ugyancsak misét s a nagyszámu német polgárookra való tekintettel német prédikációkat. Később, minthogy ezen ünnepély a székesegyház egyéb, meghatározott időkben tartatni szokott szertartásaival összeültközött, a székesegyházi misét elhagyták. Tanítványaikkal körmenetben levonultak a kápolnához, ahol azok misét hallgattak s áldoztak.

1757-ben a helytartótanács a püspökhöz küldött intimatumában elrendelte, hogy a kegyes alapítványokat azoknak kezelői szolgáltatassák be a pozsonyi kamarához, az alapítványi kölcsönöket mondják fel és hajtsák be; a kamara majd ad róluk kötelezvényt s hatos kamatot fizet utánuk. Eszerint a Zámory-féle alapítványt is be kellett volna szolgáltatni a kamarai pénztárba. Ez sehogysem tetszett a piaristáknak, mert félték, hogy a kamara nem sokat törődik Zámory Magdolna végrendeletével és a püspök ajánlatára másoknak adja az alapítvány kamatait. Kiss Sándornak még kevésbé volt inyére a dolog, mert ez sértette az ő kegyuri jogait. Kácsor házfőnök arra hivatkozott, hogy nem a rendház az alapítvány kezelője, hanem Kiss Sándor. A püspök egy ideig

bolygatta a dolgot, de később, minthogy amugy is sok kellemetlensége akadt, abbahagyta, és a pénz továbbra is Kiss Sándornál maradt.

Biró Márton neheztelt a piaristákra, különösen Kácsor Keresztély házfőnökre, amiért az alapítvány dolgában ellenkezett, de még inkább azért, mert a piaristák várbeli telke miatt folyó viszálykodások főökának őt tartotta. 1758-ban karácsony előtt Kácsor jelentkezett az aulában, hogy a püspöknek boldog ünnepeket kívánjon, de Biró nem bocsátotta maga elé. Neheztelését még más módon is kimutatta: eltiltotta a kápolnában a karácsony ünnepélyes megülését. Később meggondolta, hogy ezt a nép rossz néven veszi, mert ott már régóta nagy ünnepélyességgel szokták végezni a karácsonyi misét, és a tilalmat visszavonta, csak azt kívánta, hogy mutassák ki, mi jogon adminisztrálják a kápolnát. A superior megadta a kívánt felvilágosítást.

Másnap négyszemközt tudtára adta a nála ebédlő Kiss alispánnak, hogy szeretné elvenni a piaristáktól a kápolna adminisztrációját és valamely világi papra óhajtaná bizni, akit az alispán kegyuri jogánál fogva neki prezentálna. Az alispán kitérő választ adott. Ellenkezni nem akart, félt a püspök haragjától, annál is inkább, mert közelgett a tisztujtás ideje. Azt mondotta, hogy majd gondolkozik a püspök ajánlatán s írásban ad választ. Hazamenvén rögtön magához hívatta Kácsort s elmondta a történeteket. Kácsor megkérdezte az alispánt s feleségét, hogy van-e valami kifogásuk a piaristák adminisztrációja ellen. Az alispánék kijelentették, hogy nagyon meg vannak elégedve a piaristák lelkeszkedésével, soha semmi mulasztást sem észleltek, sőt mindig dicséretesen végezték dolgukat. A kápolna gondozását nem akarják tőlük elvenni, hiszen arra semmi okuk sincsen. Kácsor azt felelte, hogy a királyhoz fog folyamodni, hogy Zámory Magdolna végrendelete alapján örök időkre biztosítsa a piaristák adminisztrációját. Az alispán megnyugtatta Kácsort, hogy a megígért írásbeli válaszban határozott hangon fogja visszautasítani a püspök ajánlatát, ha pedig azután is erőlteti a dolgot, majd ő fog a királyhoz folyamodni.

Kácsor irt Bécsbe Bajtay Antalnak, hogy figyelje meg, nem próbálja-e meg a püspök a kápolna elvételét és ilyenmü törekvéseit akadályozza meg. Az aggodalom fölösleges volt, mert Biró ezért egy lépést sem tett, Kácsor azt hitte, hogy a püspök azért szeretné tőlük elvenni a kápolnát, mert a kanonokok számát kettővel szapo-

ritani akarja s jövödelmüket a Zámory-féle alapítvány kamataival óhajtja gyarapítani.¹⁾

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Biró Márton nem volt ellensége a piarista rendnek. A piaristák tanítványa volt Nyitrán s a rendről mindig őszinte hálával s tisztelettel emlékezett meg. A rend generalisának így ír: „a teneris ferme unguiculis meis Filios hujus Sacri Ordinis veluti quosdam aquae limpidissimae rivulos colebam, imo replebar et saturatus sum . . . Mira certae ac plane divina dispositio! quod a tempore illo, quo ab uberibus sapientissimae eruditionis Filiorum hujus Sacrae Religionis ablactatus sum, nec ego unquam ab amore et veneratione illorum, nec illi a mei affectione et amicitia separari potuimus.“²⁾ Készségesen s nagy anyagi áldozattal támogatta a piaristák tudományos és irodalmi törekvéseit. Maecenasa volt Desericzky Inczének a jeles történetírónak, Halápy Konstantin latin költőnek, kinek Apologus-ai az ő költségén jelentek meg. Hogy mennyire tisztelte a rend nagy alapítóját Kalazanti Szent Józsefet, az is bizonyítja, hogy 100 aranyat ajánlott fel Halápy egy verses művének kiadására, mely Kalazanti erényeit dicsőíti.³⁾ A veszprémi piaristákkal a telek miatt, melyen jelenleg templomunk áll, sokáig pörlekedett; innét magyarázható a sok kellemetlenség, melyet egymásnak okoztak. Szenvedélyes természet volt, indulata könnyen elragadta, de hamar meg is békült. Kácsor, akivel különösen sok baja volt, érdekes jellemrajzát örökitette meg házunk történetében. Természetes, hogy tollát nem mindig az igazság vezette, amikor hatalmas ellenfelének tetteit jellemezte. A piaristák nemeskéri Kiss Sándor alispán pártján voltak, akivel Biró folytonosan viszálykodott. Kácsor a Kiss-család kedves embere, persze mindig az alispánt pártolja.

Özv. Pandur Pálné szül. Amdsfelder Teréz 1758. XII. 16. k. végrendeletében 50 rh. frtot hagyott a Szent Anna-kápolnára azon óhajtással, hogy a kápolna kriptájába temessék férje s gyermekei közé.⁴⁾ 1759. VIII. 3. meghalt s 5-én el is temették. A temetésről érdekes dolgokat jegyzett föl házunk történetírója.

¹⁾ Hist. Dom. I. p. 140—143.

²⁾ U. o. I. p. 20.

³⁾ Kácsor, Viri doctrina illustres S. P. Kézirat a kegyesrend központi levéltárában.

⁴⁾ Özv. Pandur Pálné végrendeletének eredetije a kegyesrendi ház levéltárában. Fasc. X. 11.

A temetés napján Tejfalusy György kanonok-plebános attól félván, hogy a piaristák nem engedik meg, hogy a kápolnában plebánosi jogait gyakorolja, reggel meglátogatta a házfőnököt, hogy vele megállapodásra jusson. A házfőnök azt vitatta, hogy csak Tomasics Zoerardnak, a kápolna piarista administratorának van joga a gyászmisét — praesente corpore — elmondani és végezni a temetési szertartást. Hosszas vita után abban állapodtak meg, hogy Tomasics végzi a misét, a plebános pedig a temetést. Ugy látszik, hogy később is alkalmazkodtak ezen megállapodáshoz.

Kácsor panaszkodik, hogy azelőtt a plebánosok a piaristák megkérdezése nélkül kereszteltek, eskettek, avattak, temettek a kápolnában, minthogy azonban ő többször erélyesen tiltakozott, lassan elismerték jogaikat. 1760-ban Dravecz püspöki vicarius urnapi körmenetet akart tartani Peremartonban és e célra kölcsön kérte az Anna-kápolna monstrantiáját, de Kiss Sándor addig nem adta oda, míg Dravecz a házfőnöktől erre engedélyt nem kért. A prédikációkkal is sok baj volt. 1752-ben Biró azt kívánta, hogy Kácsor helyett Kozorics Ferencz szemináriumi praefectus mondja az Anna-kápolnában a szokásos nagybőjti szentbeszédeket, de Kácsor ellenszegült, amiért a püspök többször nyersen megkorholta. Ugy látszik végtére is beleunt a haszontalan viszálykodásba, mert utódainak azt ajánlotta, hogy az új püspöktől eszközöljenek ki egy decretumot, mely a jogaikat világosan meghatározza.

Az 1763. évről följegyezte a ház történetírója, hogy Árky Bernát piarista mondta a kápolnában a szokásos nagybőjti szónoklatokat.

1768. VIII. 27. ünnepelték a piaristák Kalazanti Szent József canonisatióját. Már előtte való nap felállították a kápolnában a Kalazanti viasszobrát s elmondták a Boldogságos Szűz litániáját. Másnap reggel az ifjuság körmenetben vonult le a kápolnához, hogy a szobrot elkísérjék a székesegyházba. A menetben résztvettek a fegyveres polgárok, a czéhek zászló alatt. Elöl ment a veszprémi és zirczi zenekar. Mozsarak durrogása adta meg a jelt az indulásra. Az áldozópapi ruhába öltöztetett szobrot Vimmer Ágoston, Rákóczy Miklós, P. Boldizsár és Perczel Imre piaristák vitték vállukon. A szobrot a székesegyház főoltárára helyezték. Mielőtt Grossinger Ignác váli plebános prédikált németül, mise után pedig Balassa szemináriumi praefectus magyarul. Másnap P. Robertus cistercita mondta a német, P. Lócsey jezsuita pedig a magyar beszédet. Az ünnep nyolczadán P. Reck karmelita és Dezső Bernát benczés szónokoltak. A beszédek sorát a piarista

Pállya István prédikációja rekesztette be. Ezután a szobrot körmenetben levitték a kápolnába, ahol litania fejezte be a lélekemelő ünnepek sorozatát.

1773-ban a Szent Anna napját követő vasárnapon ülték meg a bucsut; a székesegyházból körmenetet vezettek a kápolnához, ahol a mise után két cistercita prédikált, P. Stephanus magyarul, P. Paulus pedig németül. A következő évben két bakonybéli benzés, P. Engelbert és P. Fábián, mondta a szokásos szónoklatot a bucsu napján, 1775-ben pedig Nyest és Kapuváry káplánok.

1777. VIII. 4. meghalt nemeskéri Kiss Sándor alispán. Tetemei a kápolnában nyugosznak. Halála után özvegye s gyermekei viseltek gondot a kápolnára.

1787-ben Kiss János a kápolna kegyura birtokot cserélt bátyjával Antallal s Mislára költözött. Antal azonban október végén váratlanul elköltözött Veszprémből Budára anélkül, hogy házat bezárta volna és annak őrzéséről intézkedett volna. Kiss Adorján a kápolna administratora vette gondjaiba az elhagyott házat addig, míg János vissza nem jött.

János szerezte 1783-ban az orgonát, mely jelenleg is használatban van. Főnt a nemeskéri Kiss-család czimere van rajta fából kifaragva.

1789. január havában a katonai élelmező tisztek, nem tudván másutt elhelyezni a kétszersületes hordókat s lisztes zsákokat, a piarista kollégium folyosóját használták raktárnak. Több helyen még a templomokat is e célra használták fel. A Szent Anna-kápolnát is ki akarták üríteni és magtárrá akarták alakítani, de ezt Kiss Adorján, a kápolna administratora, megakadályozta és a Kiss-féle ház néhány szobáját eszközölte ki e célra.

1792-ben Kiss János átadta a házfőnöknök elhunyt nővérének, özv. gr. Jankovics Antalné szül. nemeskéri Kiss Katalinnak, végrendeletét, mely azért érdekelte a piaristákat, mert a grófné 1000 frtot hagyott a kápolnára, melyben szüleinek hamvai nyugodtak.¹⁾ A pénzt gróf Nádasdy-családnak adta ki hatos kamatra. Ezen alapítvány jövődelméből javították ki 1795-ben a kápolna tetejét.

Gr. Jankovics Antalnét kedves emlékek fűzték Veszprémhez, hol boldog gyermekéveit töltötte. Élete végén is megemlékezett a

¹⁾ „Veszprémi familia-kápolnának, ahol atyánk s anyánk fekszik, reparatiojára és egyéb szükségére hagyok ezer azaz 1000 frtot.“ Özv. gr. Jankovicsné Budán 1791. IV. 8. k. végrendelete. — Utasítás a Kiss-Jankovics családi alapítvány kezelésére. Budapest. 1900.

kis kápolnáról, hol áldott emlékü szüleinek hamvai nyugodtak, ahol a gyermeki lélek igaz áhítatával imádta Istent.

Jegygyűrűjét, mellyel vőlegénye Isten szíve szerint való boldog házasságra eljegyezte, a Szent Anna-kápolnának hagyta megőrzés végett. A vékony kis karikagyűrűt a kegyesrendi ház ma is kegyelettel őrzi ereklyéi között. A gyűrűhöz van erősítve egy kártya a következő felirattal: „Annulus sponsalitus, qua nobilis Virgo Catharina Kiss de Nemeskér Dno Comiti Antonio Jankovics de Daruvár subin S. C. R. M. Int. Stat. Consiliario et Exc. Tablae Septemvir. Praesidi Weszprémii Anno — Die — desponsata fuit. In sacello S. Annae Weszprémii depositus per Dnum Franciscum Schauer Abbatem B. V. M. de Monyoród, qua' foundationis Jankovicsianae-Kissianae Administratorem. Obiit D. Comes Antonius Jankovics Budae 16-a Aug. 1789. sepultus Csepreghini, obiit Dna. Comitissa Sopronii die 29. Aug. 1792. sepulta Csepreghini.”

1794-ben Csapodi kanonok, Kiss Sándorné szül. Forintos Jozefa anyai nagybátyja, egy diszes miseruhát ajándékozott a kápolnának.

1795-ben Kiss Sándor megszerezte az ősi házat, kifizette testvéreit Ignácot és Antalt. A házzal együtt a kegyuri jog is reá háramlott. Julius 26-án Szent Anna napján ünnepélyesen akarta magát beiktatni a kegyuraságba. A szentbeszédre Külley prae-bendistát kérte föl, de ez észrevette, hogy Kiss Sándor a prédikációban magát akarja ünnepeltetni, azért a kérelmet visszautasította. A misét Paintner rátóti prépost mondta Beznák és Ferenczy piaristák segédkezésével. Prédikációra azonban senki se vállalkozott, mert Kiss Sándort sem akarták megsérteni azáltal, hogy a beszédben hallgatnak róla, másrészt pedig nem akarták a kápolna védőszentjének ünnepét halandó ember dicsőítésével kisebbíteni.

A kegyur a mise után nagy lakomát rendezett az ősi házban, melyet akkor Rohonczy püspöki kormányzó bérelt s csak szíveségből engedett át néhány helyiséget a lakoma céljaira. Az ebédre Kiss Adorján a kápolna administratora is hivatalos volt, de mint-hogy ő az egész ünnepségben csak hivalkodást látott, a meghívást nem fogadta el.

Ugyanezen év augusztus 26-án nagy felhőszakadás volt, mely a kápolna körül levő teret és a Hosszu-utczát egészen elöntötte. Kiss Adorján, aki reggel lement misézni, a vár felül nem is tudta megközelíteni a kápolnát. Át kellett kerülnie a Simoga-hegyre ahol a reformatus templom áll, hogy a kápolnához jusson. A víz elvitte

a Kiss-ház előtt álló hidat is. Akkor még egy árok helyettesítette a hosszú-utczai csatornát, melyet Rohonczy alispán építtetett. Ezen árkon vezetett át a hid.

A kápolna eredetileg nem feküdt olyan mélyen mint most, de a körülötte levő teret és a mellette elvonuló Hosszu-utczát idővel annyira feltöltötték, hogy az utca és a tér színe magasabb lett mint kápolna padlója.

1789. V. 1. meghalt Mulay Konstantin piarista. A kápolnában temették el, ami Kiss Jánosnak és Sándornak nem tetszett, de P. Adorján a régi gyakorlatra hivatkozott.

Ugy látszik, hogy a neheztelés miatt, melyet Mulay temetése keltett, tértek el a piaristák az eddigi szokástól, mikor Rapf Kal. József († 1799. IV. 26.), majd Czabay Sándor († 1800. III. 9.) meghalt. Az előbbi a Szent László-kápolna mellett temették el. Hertelendy kanonok, ki őt különösen kedvelte, siremléket is állíttatott neki, Czabay Sándor házfőnököt pedig a szentferenczrendiek sírboltjában helyezték örök nyugalomra.

1799. IX. 21. P. Adorján egy Nepomuki Szent Jánost ábrázoló képet áldott meg és helyezett el a kápolnában.

1800. XII. 3. Kiss Sándor 100 frtot adott a kápolnára; a pénz Sauer vaskereskedőnél volt, elhelyezve.

1801. II. 18. elhunyt Kiss Adorján, ki 19 évig hűségesen adminisztrálta a kápolnát. Hamvai a kápolna sírboltjában nyugsznak. Ugyancsak ide temették Utlacsay Lászlót is, aki ugyanezen év márczius 5-én halt meg.

A Kiss-család neheztelését, mely e két utóbbi temetés miatt kiújult, a piaristák előzékenységükkel akarták lecsillapítani. 1801-ben meghalt Kiss Sándor, a kápolna kegyura. Holttestét május 5-én Csúzról Veszprémbe szállították be, hogy ősei mellett helyezték örök nyugalomra. A piaristák a holttestet házi kápolnájukba vitették, egész éjjel virrasztottak s imádkoztak mellette. Másnap levitték a kápolnába, ahol ünnepélyesen eltemették.

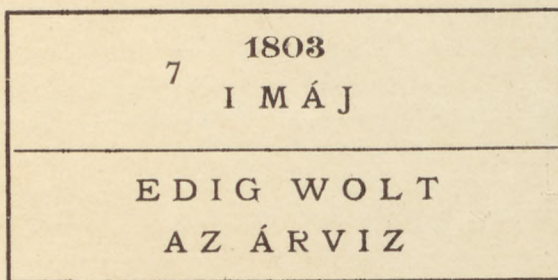
A gyászoló özvegy hálásan fogadta a kegyelet e megnyilvánulását, de azért a kriptá kulcsát magához vette, hogy a piaristák ne temethessék oda halottaikat. Egyébként 1803-ban a hatóság betiltotta a kápolnába való temetkezést. Ennek történetét így beszéli el a ház történetirója. 1803. V. 7. órási felhőszakadás volt, a Séd kiáradt s az útjába eső házakat rombadöntötte. A Séd árja előntötte a kerteket és a hegyekről lefolyó víz telehordta iszappal és kavicssal; a piaristák kertjének falát vagy 40 ölnyi hosszúságban

kellett újraépíteni. A Séd mellett elhuzódó falat egészen elsodorta a víz. A fatörzsek, melyeket az ár magával ragadott, bezúzták a Szent Anna-kápolna ajtaját, a víz berontott a kápolnába, megtöltötte a kriptát, a padokat kimozdította helyükből, a sekrestyében a szekrényeket felforgatta. A víz olyan magas volt, hogy az oltár asztalát elérte. Másnap a szentséget az értékesebb tárgyakkal együtt felvitték a házi kápolnába. A kriptát a megyei orvos előterjesztésére a megye befalaztatta, mert attól félték, hogy az elöntött kriptában rothadó holttestek kigőzölgése ártalmas lesz.

A borzasztó árviznek, mely a halottak békében nyugvó porait is megbolygatta, 11 emberélet esett áldozatul.¹⁾

Az árvizről a megyei jegyzőkönyv is megemlékezik. Innét megtudjuk, hogy a kápolna még 1803-ban is magasabban állott, mint a körülötte fekvő tér, bár a dombokról lefolyó sár apródonkint a teret feltöltötte. „Fatali exundatione de dato 7-ae currentis Mensis isthic in oppido Wespřém interventa, posteaquam per vehementiam aquae decursus non solum domus ac horti ex integro deleti, sed et Sacellum S. Annae ut ut in monte situatum ad tres pedes inundatum cryptaque intra idem existens, in qua plurium cadavera reposita habentur, aqua ex toto repleta exstitissent, ad antevertendum omnem facile exoribilem morbum malignum Status et Ordines in nexu projecti Dni Physici Cottensis portam cryptae hujus obmurandam Sacellumque usque quo sufficienter exsiccatum ac eventillatum non fuerit, pro peragendis Divinis haud applicandum decreverunt.”²⁾

Az 1803. évi árviz emlékét ma is hirdeti egy ékes felirat a Hosszu-utca 889. sz. ház falában:

1) Hist. Dom. II. p. 78. Az 1803. évi árvizről megemlékezik Véghegy Dezső is „Emléklapok r. t. Veszprém város közigazgatási életéből” cz. művében. 208. l. és az árviz leírását is közli a piarista naplóból.

2) Az 1803. V. 9. tartott gyűlés jegyzőkönyve. 242. p.

A piacsról a kápolna terére vezető lejáró télen oly veszedelmes volt, hogy sokszor nem lehetett rajta közlekedni. Ez persze nagyon kellemetlen volt a kápolna administratorának, kinek minden nap meg kellett tennie a veszedelmes utat. Gaál László adminisztrátor 1807-ben nyáron egy vasárnapi mise után megkérte a kápolnát látogató hiveket, hogy adakozzanak a lejáró kijavítására. A polgároknak tetszett a dolog, hiszen ezt az utat ők is napról-napra használták. Gyűjtést rendeztek és a következő tavasszal hozzákezdtek a lejáró megépítéséhez.

A Kiss-család tagjai csihéledtek s ritkán fordultak meg Veszprém-ben és a kápolnával is kevesebbet gondoltak, pedig ott már alapos restaurációra volt szükség. Roskatag tornya összeomlással fenyegetett, alapjában pedig sok kárt tett a víz. A piaristák más alap hiányában gr. Jankovics Antalné 1000 frtos alapítványát akarták e célra felhasználni, de Schauer apát, a Jankovics-Kiss-féle alapítvány gondnoka, hogy az alapítványhoz ne kelljen hozzányulni, a vallásalapból eszközölt ki 1000 frtnyi segítséget. Ebből 1808-ban újra építették a tornyot s a kápolnát teljesen rendbe hozták.

1824. VII. 26. ünnepelték a kápolna 100 éves fennállását. A misét Szmodics János kanonok mondta, a beszédet pedig Hegyi József a kápolna gondozója. A német polgárok szerettek volna német beszédet is hallani, de a püspöki helynök ezt nem engedte meg azon indokolással, hogy már majdnem mindnyájan értenek magyarul.

Minthogy a Püspökkert felül jövő esővíz és hólé folyton rongálta a kápolna falát, Horváth Pál házfőnök a kápolna védelmére a víz ellen falat húzatott és a várostól kérte e költség megtérítését. A tanács azonban elutasította a kérelmet a következő indoklással: „Szent Anna kápolnájának a közönséges utca felől való oldala mellül, a Koma-kut s a Kasza-völgy felől és a Fodor-ház alól kicsergedező, s a hosszu-utczán végig folyó víz, ugyszintén a záporok által a fundamentum-föld annyira elmosattatván, hogy annak kőfalat vetni szükségesnek talátnék; azon kőfalat pedig mind a kápolna fala mentébe az egyházfi lakóházzal, mind a kápolna udvara mentébe is, az általjáró hidig, tisztelendő Horváth Pál ur, a helybeli pater piaristák rectora, e f. augusztus hónapban megcsináltatván, rendes bíró ur által a városi közönségtől azt kívánta, hogy az ahoz fejtetett $14\frac{1}{4}$ kőnek árát 18 frt 15 krral, annak meghordatási bérét pedig 19 frtokkal öszveséggel 37 frt 45

krokba a városi cassából fizettetné ki. Noha ugyan a város az Isten dicsősége iránt határtalan buzgósággal viseltetik: de minthogy egy részről azon kápolna iránt patronatusi jussal nem bír; más részről tudva vagyon, hogy azon kápolnáról az azt hajdan felállító s megfundáló Nemeskéri Kiss Familia jeles fundációja által illendően s elégségesen gondoskodott, melynek hasznát a tisztelt piaristáknak helybéli klastroma szedi, a városi közönséges cassa továbbá sem czélja sem tehetségére nézve, az ilyesekre nem fordíthatnák; s az egyes ilyes cselekedetekből jövőkre is sérelmes következtetés formálódhatna, s a többi templomok is a más vallásbéli felekezeteknek istenházai is, városi segedelman kívül, vagy fundációkon, vagy a hiveknek buzgóságbeli szabadakaratu adakozásaik és segedelmeiken állanának fent és tataroztatnának s e szerint a minden vallásuaknak azok között is csak éppen az adakozóknak közönséges cassáját egy magános felekezet, vagy szinte egyes familiát illető terheknek viselésére, a többinek megsértése vagy a hasonlónak követelése nélkül fordítani, sem tanácsos, sem lehetséges nem volna, azért az előre bocsátott kívánság nem teljesíthető. A mennyiben tehát a fundáció ezen terhének viselésére elégtelen volna, a folyamodó tiszt Pater Rector ur a fundáló tekintetes familiához, vagy a hiveknek szabadakaratu adakozásainak megkeresésére utasítatik.¹⁾

A XIX. sz. elején azon ájtatosságok, melyeket a kápolnában az egyes administratorok buzgósága honosított meg, lassankint megszűntek. Ilyenek voltak ádventben a hajnali misék, predikációk, a nagyböjt péntekjein Miserere, nagyheti szertartások. A feltámadási körmenetet este 8-kor szokták tartani a székesegyházi körmenet után.

A kápolna jelentőségéből sokat veszített azáltal, hogy a piaristák a várban diszes templomot építettek. E templom alapkövét 1828. V. 1. tették le. 1833-ban már a torony is fölépült, de az aprólékos munkák s a disztés még sokáig tartottak. Fölszentelése 1836. VI. 30. ment végbe.

1834-ben a Szent Anna-kápolna új oltárképet kapott, melyet Bucher Ferencz helybeli festő készített. Bucher festette ki a piaristák várbeli templomának szentélyét is 1840-ben Laszkalner kánonok költségén, akinek képét a művész a templom szentélyébe néző oratoriumi ablak fölé festette.²⁾

¹⁾ Véghely, Emléklapok. 318. l.

²⁾ Tölcséry Ferencz, A veszprémi r. k. főgimnasium története, 49. l.

1836-ban Kopácsy József veszprémi püspök megalapította a jeruzsálem-hegyi elemi iskolát. Az iskolás gyermekek a Szent Anna-kápolnába jártak mindennap misére. Minthogy vásár- és ünnepnapon tíz óraker volt a mise, a püspök 1836-ban k. alapítólevelében évi 100 frt. tiszteletdíjat biztosított egy áldozópapnak, kinek kötelessége (az iskolai szünetek idejét kivéve) vásár- és ünnepnapokon 8 óraker a gyermekeknek misézni s exhortatiót tartani és évenként 50 misét elvégezni a püspök szüleiért. A sekrestyésnek évi 10, a piaristáknak 12 frtot rendel „ad peculium Capellae S. Annae“, amíg az iskolás gyermekek odajárnak misére. Évi 42 frtot szánt az iskolaépület fenntartására és az istenítisztelethez szükséges dolgok beszerzésére (bor, ostya, gyertya.) Ami ebből megmarad, azt tőkésíteni kell, hogy később a kápolna fölszerelésére, ruhák és szent edények beszerzésére fordítható legyen. A papot, aki a gyermekeknek miséz, a püspök nevezi ki.¹⁾ 1841. X. 27. k. újabb alapítványában az áldozópap évi tiszteletdíját 100 frtról 126-ra emelte fel.

1842-ben özv. Tallián Imréné szül. Simoga Anna végrendeletében 500 frtot hagyott a kápolnára akként, hogy annak kamatja az azt adminisztráló piaristáké legyen, akik ájtatosságaikban emlékezzenek meg róla.

A piarista házfőnök 1850-ben megkapta Kopácsy hercegprimás végrendeletének kivonatát. E szerint Kopácsy 300 frtot hagyott a Szent Anna-kápolna szükségleteire, 400 frtot misealapítványul rendelt 12 misére, melyeket a világi áldozópapnak kell végeznie. Ha pedig a Szent Anna-kápolnánál plébánia létesülne, az az alapítvány kamatait a plébános élvezi a misék elmondásának kötelezettségével.²⁾

1854. február havában ellátogatott Veszprémbe nemeskéri Kiss Sándor fejemegyei nagybirtokos, hogy megnézzze a kápolnát, melyben atyjának, az 1801-ben elhunyt Sándornak hamvai nyugodnak. Kopcsányi Benedek piarista a székesfehérvári Szent Anna-kápolna administratora figyelmeztette őt arra, hogy őseinek temetkező helye már alapos restaurációra szorul.³⁾ Gubiczer Ferencz a

¹⁾ L. a. Kopácsy alapítólevelének ezekre vonatkozó pontjait a Függelékben.

²⁾ 1843. III. 4. k. végrendelet. 6. §.

³⁾ Kopcsányi a székesfehérvári Szent Anna-kápolna administratora volt. A kápolnát Kálmáncsai Domonkos fehérvári prépost építette. A fehérvári őrkánokság birtokaival együtt 1807-ben a magyar kegyesrendre szállott át. A kápolnában naponként misét mondanak Ferencz király lelki üdvösségéért, aki a custodiatusi javakat a rendnek adományozta. Az érdekes gotikus műemlék külső restaurálását 1906-ban fejezték be. Lauschmann Gyula dr. A piaristák székesfehérvári műemléke Székesfehérvári Hirlap. 1906. 95. sz.

veszprémi kápolna administratora megmutatta neki a roskatag épületet és segítséget kért a tatározásra. Kiss Sándor azonnal adott 1000 frtot, 700 frtot a tatározásra, 300 frtot pedig alapítványi misékre atyja (Kiss Sándor), nagyanyja (Daróczy Zsófia) s atyja (Kiss Sándor kapitány) lelki üdvösségéért. A kápolna és a harangozóház restaurációja azonban 925 frt. 85 krba került, a misékre 74 frt. 15 kr. maradt.

Kiss Sándor segélye a legjobb időben jött, mert a kápolna alapjai már kimerültek.

Nemeskéri Kiss Sándor és felesége Bajzáth Francziska 1856. k. végrendeletükben is megemlékeztek a kápolnáról és 1000 frtot hagytak azon kötelezettséggel, hogy a tőke $\frac{1}{4}$ kamatjáért Kiss Sándor alispán és Daróczy Zsófia, továbbá Kiss Sándor kapitány és Hunyady Julianna, Bajzáth János és Solonyi Rozália, valamint az örökhagyók gyermekeiért, (Sándor, Rozália és Alojzia) és holtuk után az ő lelki üdvösségükért a piaristák vagy más áldozópapok egy-egy gyászmisét mondjanak, „ $\frac{3}{4}$ része pedig a tőkéhez csatoltatván, midőn a kápolna teteje, tornya vagy fala igazítást kíván, oda fordíttasson.“¹⁾

A kápolna nagyobbik harangja, melyet Salomváry János és Zámory Magdolna 1724-ben öntettek Bécsben, 1859-ben megrepedt. A piarista házfőnök gyűjtést indított és a befolyt pénzből Gloger Sándor helybeli harangöntővel újraöntette a kétmázsás harangot 99 frt. 28 kr. költséggel.

1875-ben a kápolna teteje és falai már ismét oly rossz állapotban voltak, hogy a hatóság felszólította a házfőnököt, hogy a javításról gondoskodjék, mire ez Brenner Lőrincz építő-vállalkozót bízta meg a költségvetés elkészítésével, ki azt 531 frtban állapította meg. Hogy ez fedeztessék, a ház archivumából elővették Kiss Sándor végrendeletének kivonatát, mely szerint a kápolna javítására bizonyos tőke van elhelyezve a veszprémi káptalannál. A káptalan ki is adta a kért 531 frtot, mely költséggel Szent-Anna napjára rendbehozták a kápolnát.

Ugyanezen év április 26-án déli $\frac{1}{2}$ 12-kor leégett a Szent Anna-kápolna mellett álló harangozóház. A ház 400 frtra volt biztosítva,

¹⁾ Kiss Sándor és neje Bajzáth Francziska igen sok alapítványt tettek egyházi, iskolai és emberbaráti czélokra. Az alapítványokat, melyek összegezve 46310 frt és 1050 cs. kir. aranyat tesznek ki, a székesfehérvári káptalan kezeli. Károly, Fejérv. tört. III. 378. l.

de csak 360 frtot fizettek ki. Ebből földöztetett a tűz körüli szolgálat 20 frttal, az udvar bekerítésére pedig 15 frt. 70 krt költöttek; a többit a takarékpénztárba tették. Ekkor az a kérdés merült fel, hogy nem lenne-e jó a házhelyet eladni és a befolyt összeg kamatait, a sekrestyés fizetésére fordítani. Azelőtt t. i. a sekrestyés a lakásért volt köteles a kápolnát gondozni. A rendkormány az eladást megengedte, csak a püspöki engedély kieszközlését kívánta. E célból a házfőnök 1876. II. 23. folyamodványt nyújtott be Pribék István püspök-helyetteshez, aki márczius 21-én k. leiratában megadta a kért engedélyt azon kikötéssel, hogy a vételár tőkésítettén kamataiból a sekrestyés évi díja fedeztessék. A házfőnök Ruttner Sándor helybeli köztisztviselőben álló kereskedőt kérte fel a telek árának hiteles és lelkiismeretes megbecsülésére, aki azt 300 frtra értékelte. A telket még ezen évben eladták a Kopácsy-féle iskolaalapítványnak 400 frtért, melyből 6 frt. a költségekre ment, a többit pedig tőkésítették.¹⁾

1877-ben a kápolna egyik harangja elrepedt, újraöntésére Kisovics József kanonok-plébános 50, Ruttner Sándor nagykereskedő pedig 20 frtot ajánlott fel.

Özv. vizeki Tallián Pálné szül. szentgyörgyi Horváth Magdolna 1872. XII. 8. k. végrendeletében a veszprémi Szent-Anna kápolnára 500 frtot hagyott, hogy ott lelke üdvösségéért évenként 3 szentmisét szolgáljanak. A házfőnök a végrendeleti kivonatot 1877-ben kapta meg. Ruttner Sándor 1879-ben 50, 1880-ban pedig 100 frtos misealapítványt tett. Az utóbbi évben keletkezett a 100 frtos Wurda-féle alapítvány is.

A veszprémi rendőrkapitány 1880-ban a Szent Anna-kápolna érdekében a következő rendeletet bocsátotta ki: „F. M. kovácsmesternek 50 frt pénzbüntetés terhe alatt megtiltatik a szemétnak az utczára való kihordása, ugyszinte vásár- és ünnepnapokon bárminemű zörgő munka teljesítése, továbbá a fennirt büntetéshez képest meghagyatik nevezett kovácsmesternek műhelye előtt a járdán és téren szokásban volt lovak vasalása és egyéb javításra szánt kocsik elhelyezése, mindezen munkák a ház udvarán végzendők.”

¹⁾ A harangozóház a mai Szent-Anna iskola helyén állott és valószínűleg a nemeskéri Kiss-féle kuria melléképülete volt. Az 1859. évi telekkönyvbe még mint alapítványi birtokot vették fel 968. helyszíni sz. a. 1876-ban a Kopácsy-féle iskolaalap tulajdonába ment át. Házszáma jelenleg 883.

1881-ben újabb tatározás vált szükségessé. Takács József házfőnök kérelmére a ft. káptalan 676 frtot utalt ki a Kiss Sándor féle alapból a restauratio költségeire.

Említettük, hogy a kápolnában a XVIII. században a kápolnában nemcsak miséztek, hanem egyéb szertartásokat is végeztek, melyeket részint a kegyuri család, részint a piarista administratorok buzgósága honosított meg. Ezekre szükség volt azért is, mert akkor még a környéken más templom nem volt. A keresztjáró napok egyikén a körmenet a kápolnát is fölkereste. Amióta a piaristák várbeli temploma fölépült, azóta ez is megszűnt és jelenleg a piarista templomba jön a processio.

Említettük azon surlódásokat is, melyek a piaristák és a világi papság közt előfordultak.

A piaristáknak semmi különleges joghatóságuk nem volt a kápolnában, legalább erre vonatkozólag semmiféle írás sincsen. A Salomváry, illetőleg a Kiss-család kegyuri kápolnáját gondozták, alapítványi kötelezettségüknek megfelelően miséztek, esetleg más functiókat is végeztek a felsőbb egyházi hatóság engedélyével. Hogy más papok — a piaristák megkérdezése nélkül is — többször fungáltak a kápolnában, onnét magyarázható, hogy a buzgó kegyuri család szívesen átengedte minden szertartásra, hogy a hitéletet emelje, azonban ugy illett, hogy ezekre nézve a piaristákkal, a kápolna gondozóival, megegyezzenek. Ami a temetést illeti, kétségtelen, hogy ehhez csak a plébánosnak volt joga.

Az alapítványi miséket a felsőbb egyházi hatóság a devalvatio okozta veszteség miatt megfelelően redukálta.

A piarista ház ez idő szerint 5652 kor. 90 fill. alapítványt kezel, melyből 420 kor. az alapítványi hivatalban van elhelyezve. Ezenkívül az alapítványi hivatal évenként fizeti a háznak a Kiss Sándor-féle alap kamatait (legutóbb 85 kor. 44 fill.). A mult évben ugyanezen hivatal a Kopácsy-alapból kifizetett a kápolna világi papi lelkészének 344 kor. 56 fillért, a sekrestyésnek 28 kor., a bábosnak (gyertyáért) 18 koronát.

A kápolnában jelenleg az alapítványi miséket a piarista rend egy nyugalmazott tagja, a Kopácsy-féle alapítványban meghatározott miséket pedig egy a püspök által kinevezett világi pap, ez idő szerint Fatér István szeminariumi vicerector, végzi.

II.

A kápolna épülete és felszerelése.

A kápolna a róla elnevezett téren áll. Ezen tér mellett vonul el a Hosszu-utca, beletorkolnak a Toborzó, Virág- és Horgos-utcák.

A kápolna eredetileg nem feküdt olyan mélyen, mint most, de a Horgos- és Toborzó-utczáról lefolyó viz és sár környékét annyira feltöltötte, hogy jelenleg padlója körülbelül egy lábbal alacsonyabb mint a tér. Közvetlenül a fal mellett húzódik el egy csatorna, melynek vize amugy is nyirkos falát még nedvesebbé teszi. Ha egy nagyobb zápor jön, a viz a kápolnába is behatol. A kápolna kicsiny, két-háromszáz embernél több nem fér el benne. Kicsinységéhez mérve aránytalanul magas. Ugy a kápolna, mint a sekrestye kereszt-dongaboltozatra van építve. Oltára csak egy van. Ez hatalmas, gazdagon díszített oszlopaival első pillanatra jól hat, de közelebből megnézve azt látjuk, hogy a XVIII. század első feléből való izléstelenül czifra rokokó-alkotmány. Az oltár-kép — mint már említettük — Bucher Ferencz veszprémi festő munkája 1834-ből. Szent Annát ábrázolja. amint a kis Máriát az írásra oktatja. Művészi értéke nincs. Az oltár felső részén látható kép a Boldogságos Szűz koronázását szemlélteti. Az oszlopok tövében jobbról Szent Rókus, balról pedig Szent Sebestyén fából faragott izléstelen szobra áll.

A kápolnában három kép van, melyek a XVIII. században készültek. Ezek közt legértékesebb az, mely a sekrestye felül levő falon látható. Ez a szeplőtelenül fogantatott Boldogságos Szűzet ábrázolja a félholdon állva. A magasból az Atya tekint le reá, jobbról s balról angyalkák lebegnek fölötte. Lent jobbról egy térdelő férfi, balról egy nő tekint rá hódoló áhitattal. A férfi fölött négy, a nő fölött öt angyalt ábrázolt a festő. Bár a képnek Mária a központja, azért a többi részek is gondos kivitelre mutatnak. Mária arcza végtelenül kedves, az angyalkák igen bájosak. A térdeplő férfi s nő arcza mély áhitatot tükröz vissza.

Nem lehetetlen, hogy a férfiban Kiss Sándort, a nőben pedig feleségét Daróczy Zsófiát akarta ábrázolni a festő. Ez esetben az angyalok gyermekeiket jelképeznék, az egész kép pedig a család hódolatát jelentené a Boldogságos Szűz iránt. A férfi s a nő arcában van valami portrait-szerű, ami erre enged következtetni. Sajnos,

hogy a kép meglehetősen elhanyagolt állapotban van. Megérdemelne egy alapos és szakavatott restaurációt. Még mai alakjában is igen kellemes benyomást kelt.

A másik két kép már sokkal csekélyebb értékű. A kápolnában van még több értéktelen olajnyomat.

A szószék egyszerű faalkotmány a négy evangélista képével, ernyője azonban ép oly czikornyás stílusban készült, mint az oltár. Szent Mihály arkangyal szobra látható rajta a lánczravert sáttánnal.

Az egyszerű faoszlopokon nyugvó kóruson semmi diszitmény sincsen. Az orgonának egyetlen ékessége a nemeskéri Kiss-család fából faragott czimere.

A kórusról létrán lehet feljutni a padlásra s a toronyba. A harangokat, mint említettük, Salomváry János és Zámory Magdolna öntették Bécsben, de már mindkettőt újra kellett öntetni. A nagyobbik két mázsás.

A karzat a toronyból lelóggó harangkötelekkel és a létrával s a formátlan orgonával kellemetlen benyomást tesz.

Értékes egyházi ruhák nincsenek. Ha voltak is, bizonyára tönkrementek a nyirkos épületben. A szentségmutató és az áldoztató kehely Kiss Sándor és Zámory Magdolna ajándéka 1735-ből. A másik két kehely és a kereszt a XIX. századból valók.

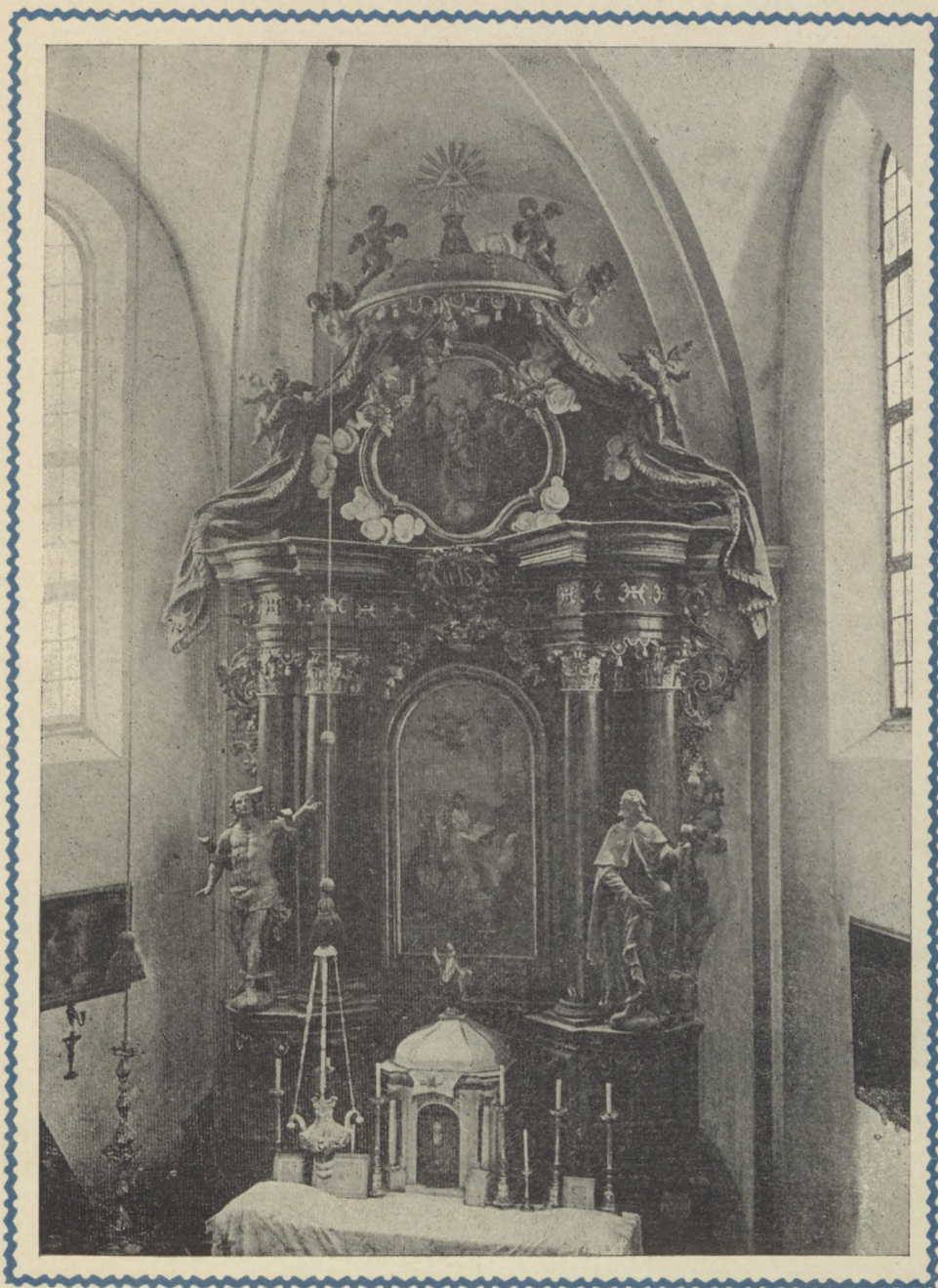
A kápolna közepén van a kriptá nyílása, melyet 1803-ban lezártak s azóta nem nyitottak fel.

Említettük, hogy az orgonát Kiss János ajándékozta. Kiss János 1787-ig Veszprémben lakott az atyai házban, de ekkor cserélt bátyjával Antallal és Mislára költözött. Antal azonban hamar megunta Veszprémet s elment Budára. János visszajött, de ugy látszik nem lakott itt állandóan. 1795-től kezdve, mikor a veszprémi kuriában birt részét eladta Sándornak, véglegesen Mislán telepedett le. Ősei nyugvóhelyéről sem feledkezett meg, így 1800-ban 100 frtot ajándékozott a kápolnának. A piaristáknak is gyakran kedveskedett apró ajándékokkal.¹⁾

Örökölte szüleitől a mélységes, tettekben is nyilvánuló vallássosságot és a jótékonytságot. Sokat költött a miszlai templomra, adakozott a nemeskéri, zalalövői és paksi templomokra is.

Pápán az irgalmasrendüeknél egy szegény beteg ápolására közel 2000 frtos alapítványt tett, azonkívül jelentékeny összegeket adott a soproni, fejérvári, paksi és szekszárdi kórházakra.

¹⁾ Liber benefactorum. Kegyesrendi házi levéltár.

EGYHÁZMEGYEI NYOMDA VESZPRÉM

A KÁPOLNA OLTÁRA

Csete Antal főgimn. VIII. o. t. amatőrfelvétele.

„Istent szerette és felebarátját szerette. De felebarátját is Istenért szerette. Istenért szerette Hazáját, Koronás fejedelmét, kinek is a' két elsőbbi Frantzia háború alkalmatosságával sok ezereket igaz hazafiui hivatásból ajándékozott. Istenért szerette a' szegény kárvalottakat, kiknek egyéb maga sors,' és rendbéliek példájára segéttő kezét nyújtotta.“¹⁾

Huszonkét esztendeig élt boldog házasságban Forintos Jozefával. 1808-ban halt meg. Fia volt Pál, a későbbi fiúmei kormányzó.

A kápolna ajtaja felett látható Szent-Anna szobra a kis Máriával. A szobor anyaga kő; valószínűleg még Salomváryék helyezték oda, ahol jelenleg is áll.

A kápolna jótévköi között kell megemlítenünk a ft. káptalant, mely a kápolna jókarban tartásáról nagylelkűen gondoskodik. Ez évben az orgonát javították ki a káptalan költségén.

Özv. Glatz Ignáczné és özv. Boda Istvánné urhölgyek, mint azelőtt is, úgy az utóbbi években is sokat tettek a kápolna belső csinjának emelésére. Így díszes miseruhát, művészi kivitelű oltárterítőket ajándékoztak, virággal díszíték az Úr oltárát, Boda Antalné urnő pedig az egyházi ruhák tisztántartásáról gondoskodik. Elmondhatjuk, hogy az ódon kis kápolna e három hitbuzgó és finom izlésű urnő szerető gondoskodásának sokat köszönhet.

Nagyméltóságu br. Hornig Károly veszprémi püspök ur, a dicső emlékezetű Eszterházy méltó utódja, a restaurálás alatt álló székesegyház szentélyének Szent György-oltárát, a Szent Anna-kápolnának ajándékozta. Az oltár — a jelenlegi czikornyás alkotmány helyén fellállítva — díszére fog válni a kápolnának. A Szent György-oltár zöld márványból faragott oszlopai valószínűleg még a régi templomból valók.

III.

Salomváry János.

Egy-két nagyon öreg ember még ma is emlékezik rá, hogy gyermekkorában a Szent Anna-kápolnát Salomváry-kápolnának is nevezték. Csak a név maradt meg a jó öregek emlékezetében. Salomváry Jánosról, a kápolna építőjéről semmiféle hagyomány nem szól már, csak írott emlékekből állíthatjuk össze életrajzát.

¹⁾ Ujváry József, Halotti beszéd. Pozsony. 1808.

Sokkal többen emlékeznek még a Salomváry-család egy másik tagjára, Ferenczre, aki 1832-től fogva Veszprémben ügyvédkedett s az 1848—49. évi szabadságharcban a veszprémi nemzetőrök kapitánya volt.¹⁾ Ő azonban nem a kápolna-építő Salomváry ivadéka volt, mert ez utód nélkül halt el, hanem a család egy másik ágából származott.

A következőkben elmondom mindazt, amit a Salomváry-család veszprémi szerepléséről a megyei és káptalani levéltár adataiból megtudhattam.

A Salomváryak nevüket különbözőképen irták: Salamonváry, Salamváry, Salomváry, Solomváry, Salonváry. A veszprémi nemzetőrök kapitányát Sólyomvárynak is emlegetik. A család a zala-megyei Salomvárról származik. Valószínűleg azonos azon Salamonvári nemzetséggel, melynek őseit Wertner Mór Salomoban, Demeter fiában keresi, aki a XIII. században élt.²⁾ Salomváry János 1724-ben k. végrendeletéből megtudjuk, hogy Salomvárott voltak rokonai.

Jánosnak, aki a kápolnát építette, atyja ugyancsak János volt, anyja pedig Magyar Judit, Magyar György veszprémi és hajmáskéri birtokos nemes leánya. Atyja 1628 körül született; ezt lehet következtetni a tanuvallatásokból, a hol nevét életkora megemlékezésével jegyezték be.

Anyja, Magyar Judit, 1637. XI. 29. született Veszprémben.³⁾

Id. Salomváry János nevével legelőször 1661-ben találkozunk a káptalani levéltár jegyzőkönyveiben. Innét tudjuk, hogy ekkor már a Márffy-család szolgálatában állott. Ki kell terjeszkednünk a Márffy-család adataira is, hogy a későbbieket megérthessük.

Márffy Ferencz 1647-ben kapott armalist, melyet nov. 20. a Pápán tartott megyegyűlésen hirdettek ki.⁴⁾ 1648-ban zálogba vette Széplaky András kertjét, mely a Benedek-hegy alatt feküdt (Veszprém).⁵⁾ 1655-ben zálogba vette sógorának, fajszi Anyos Péter

¹⁾ Ez építette a jelenlegi Kisfaludy-féle házat a Szabadi-utcában. Az 50-es években Keszthelyre költözött s ott is halt meg. Állítólag ő volt a híres Salomváry család utolsó férfi sarja. Felesége Ányos Katalin volt. 48-as szerepléséről érdekes adatok olvashatók Franciscs Károly emlékirataiban. Kézirat Jánosy Gusztáv cz. püspök, kanonok ur birtokában.

²⁾ Ujabb adalékok az Árpád—K. megyei tisztviselők ismeretéhez. Tört. Tár. 1905. 184. l.

³⁾ A veszprémi ev. ref. egyház régi anyakönyve. 36. l. — Magyar Judit huga, Erzsébet, Solymos Pálhoz ment férjhez.

⁴⁾ Megyei jegyzőkönyvek. I. 42. l.

⁵⁾ Extractus protocollorum. 1734—1750. Kápt. nyilv. levéltár.

kapornaki kapitánynak felső-örsi és fajszi birtokait 1900 frtért. Ezeket azelőtt Felső Balázs, majd annak halála után Felső Katalin és férje Szily Gergely birták zálogban.¹⁾ 1656. III. 27. megvásztották táblabírónak.

1661-ben már sem ő, sem felesége szentlőrinczi Petheő Judit nem élt. Árvái György és Sándor Vasmegyébe kerültek nagyatyjukhoz Petheő Zsigmondhoz. Ennek halála után anyai nagyanyjuk Szalay Erzsébet, később pedig annak második férje Wukovich Ferencz lett a gyámjuk, javaikat pedig Salomváry János kezelte. Salomváry már atyjukat is szolgált.

Márffy Ferenczről megjegyezzük, hogy a veszprémi várórséghez tartozott és egyszer-másszor a birtokba-iktatásoknál is szerepelt. Nevével utóljára 1658-ban találkozunk, amikor Sándor Györgyöt, mint nádori kiküldött, Bánk és Kükeháza birtokába beiktatta.²⁾

A várórség tagjai, ha a szerencse kedvezett, nagy vagyona tehettek szert. A megyebeli földesurak biztosabb helyekre menekültek, javaikat pedig megvásárolták vagy zálogba vették a praesidariusok, akik azoknak jobb hasznát látták, mert jobban meg tudták védelmezni az ellenség pusztításai ellen, mint a tulajdonosok és be tudták hajtani a jobbágyoktól a járandóságokat, amennyire t. i. lehetett olyan vidéken, ahol a török állandóan fosztogatott.

Márffy Ferencz nagy vagyont hagyott gyermekeire, de a vagyon megőrzése nem csekély gondot okozott a gyámoknak, kik a polgárdi, fajszi, litéri, papvásári, esztergári, bikádi és miszlai birtokok, a felsőörsi és berényi szőlők kezelését Salomváryra bízták. Említettük, hogy Salomváry szolgált Márffy Ferenczet is. 1667-ben a király felső-örsi prépost kérelmére vizsgálatot rendelt el. Az első kérdés az volt, hogy Márffy Ferencz felsőörsi szőleje nemes szőlő-e és „hogymindaddig, míg Márffy Ferencz ott való zálogos Földes Urrá nem lött, mindenkor mind maga Márffy s mind mások, a kik előtte birták, adtak-e dézsmát azon szőlőkről.”

Salomváryt is kihallgatták: „Hallotta, hogy minek előtte eő Márffy Ferenczet szolgált volna, dézsmát adtak azon szőlőkről, de miolta szolgált, nem adtanak dézsmát róluk.”³⁾

1668-ban Salomváry a veszprémi káptalannál átiratott 14 bizonyáglevelet, melyek az árvák jövődelmeinek beszoigáltatásáról

¹⁾ Protocollum. 1665. 15. sz. Kápt. nyilv. levéltár.

²⁾ U. o. 1658. 3. sz.

³⁾ U. o. 1667. 2. sz.

szólnak.¹⁾ Így például 1663-ban először hatodfélszáz forintot adott át özv. Petheő Miklósnénak, másodszor pedig harmadfélszázat.

Az árvákat ügyeikben is többször képviselte. Így 1661-ben ellene mondott azon beiktatásnak, mely által Sankó Miklós az árvák kőházas-györkényi birtokát elfoglalta.²⁾

Később magának szerezte meg Polgárdit zálogba a gr. Batthyány családtól; ez tűnik ki egy 1665. évi tanuvallatásból.³⁾ Sajnos, hogy gr. Batthyány Pál erre vonatkozó bevallásának csak kezdő sorai vannak meg. Márffy előtt Szily Gergely birta Polgárdit. Akkor 65 frt., egy pár csizma és egy pár papucs kapczástul volt az adója, de Márffy dézsma alá vetette, Salomváry pedig még inkább fokozta a jövedelmet; amit a török meghagyott, azt behajtotta a szegény jobbágyoktól, akik miatta egyébként is sok kárt szenvedtek.⁴⁾

Ugy látszik, hogy a vagyonszerzés sokféle módjához értett és későbbi gazdaságának alapját akkor vetette meg, mikor a Márffy javakat kezelte.

1665-ben armalis levelet kapott, melyet a nov. 30. tartott megyei gyűlésen hirdettek ki.⁵⁾ Kétségtelen, hogy az armalis csak régi nemességét erősítette meg, mert az okmányok már 1661-ben is „generosus” és „egregius” czimmal említik. 1668-ban megválasztották táblabírónak.

1665-től kezdve sok adat van róla a káptalani jegyzőkönyvekben. 1665-ben Badicz Imrétől kölcsön vesz 1000 frtot, hogy Polgárdit megszerezhesse. 1667-ben egy Nosztori nevű embertől Felső-örsön szőlőt vásárol. Ugyanezen évben mint homo regius szerepel Kovács-Szabó Jánosnak s társainak Finta Albert több megyében fekvő birtokaiba való beiktatásánál. Minthogy Kardos Gergely olvasókanonok és Salomváry a törököktől való félelem miatt a helyszínére nem mehettek, az adományosokat Veszprémben iktatták be a várórség jelenlétében aug. 29-én.⁶⁾ 1668-ban jelen

¹⁾ Protocollum. 1668. 16. sz.

²⁾ U. o. 1661. 16. sz.

³⁾ U. o. 1665. 12. sz.

⁴⁾ Inquisitiones pro parte Michaelis Wukovich intuitu bonorum Polgárdi, Felső-Eörs, Berény, Faisz, Litér, Papvásár et Esztergál, A-o. 1677. Kápt. nyilv. levéltár. Instrum. Regnicol. Familiar. 232. Caps. P.

⁵⁾ „Armales Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis pro parte Nobilis Salamonvári et haeredum suorum benigne elargitae solemniter sunt publicatae, idemque in numerum verorum et indubitatorum Nobilium receptus est nemine contradicente.” Megyei jegyzőkönyvek. I. 143. l.

⁶⁾ Károly, Fejérv. tört. IV. 154. l.

van Somogyi Miklósnak a tengődi (Tolna m.) birtokba való beiktatásánál mint a veszprémi várórség katonája.¹⁾

Ugyanez évben megveszi Huszti György és Benedek paloznaki szőlőjét 60 tallérért.²⁾

1669-ben Pap Mártontól vett Veszprémben egy házat.³⁾ 1670-ben szerepel egy tanuvallatásnál, melyet Tallián Gergely veszprémi harminczados viselt dolgainak kiderítésére rendeztek. A kérdőponatok a következők voltak: Primo. Tudja-e, látta-e, vagy hallotta-e az Tanu, hogy Tallián Gergely Veszprémi harminczados bűrökkel, Sertés Marhákkal, ökrökkel, karikahallal, gyapjuval, sóval, borral és Török portékával is kereskedett volna. Secundo. Tudja-e avagy hallotta-e az Tanu, hogy azon Harminczadra az Tallért és aranyat vevén, az Kamarára csak folyó és közönséges pénzt adott volna. Tertio. Tudja-e az Tanu, látta-e vagy hallotta-e, hogy azon Tallián Gergely, midőn valamely nemes avagy más szegény Ember maga majorságát eladni vitte avagy valamit az maga szükségére vett mindazoktul Harminczadot vett, sőt az szokott Harminczadnál gyakorta többet.

Salomváry csak az első pontra felelt, akként, hogy tudomása szerint Tallián csakugyan kereskedett „mivelhogy eő tülle is háromszáz gyapjut vett.”⁴⁾

1670-ben kölcsön adott Szekcsői Györgynek 50 frtot.⁵⁾

1672-ben Márffy György és Sándor Salomváry Jánosnak, „Eő Felsége egyik Lovas szolgájának, megtekintvén hozzájuk való hű szolgálattját és kevés Jöszáguknak gondviselését” átengednek Felsőörsön három hold szőlőnek való földet.⁶⁾

1673-ban ismét szőlőt szerzett Felsőörsön Somogyi Miklóstól és Szegedy Bálinttól 40 frtért.⁷⁾

Hogy vagyonos ember volt, mutatja, hogy 1674-ben 3142 tallérért zálogba vette gr. Batthyány Kristóf enyingi uradalmát, de azt még ugyanazon évben Babócsay Ferencz veszprémi várkapitányra ruházta át a gróf beleegyezésével.⁸⁾

1) Protocollum 1665. 21. sz. — 1667. 10. sz. — 1668. 5. sz.

2) U. o. 1668. 23. sz.

3) U. o. 1669. 29. sz.

4) U. o. 1670. 3. sz.

5) U. o. 1670. 8. sz.

6) U. o. 1672. 43. sz.

7) U. o. 1673. 2. sz.

8) U. o. 1674. 13. sz. és 1674. 17. sz.

1675-ben átiratta a Battyán, Polgárdi és Somlóra vonatkozó 1436-évi határjárást magyar fordításban.¹⁾ Ez azt mutatja, hogy még akkor is zálogos ura volt Polgárdinak. A fejérmegyei birtokok 1696. évi összeírásában még Salomváry János Polgárdi földesura.²⁾

1675-ben 100 frtért zálogba vette Márffy György és Sándor bikádi és miszlai birtokát. Ugyanez évben zálog útján megszerezte Tóth István balatonfőkajári jobbágytelkét, melyet 1678-ban még a Szabó-Füredi Istvántól elzálogosított öt jobbágytelekkel jelentékenyen gyarapított. 1678-ban megvette Székely Ferencz felsőörsi szőlejét.³⁾

Feleségének, Magyar Juditnak, Hajmáskéren volt birtoka, Nemesiskzázi Horváth Miklós alispán 1666-ban Szakonyi János veszprémi nagyprépost panaszára eltiltotta őt a *Veszprém vizén* épült u. n. *Magyarós melletti* malom használatától, mely jogszerint a veszprémi káptalant illeti.⁴⁾ Neve 1679-ben fordul elő utoljára az általam ismert okmányokban.

A katolicizmus ügye Veszprémben a XVII. században nagyon siralmas állapotban tengődött. A püspökök távol laktak, javaiknak alig vehették valami hasznát. Kevés volt a pap; 1711-ben, mikor Volkra elfoglalta a püspökséget, az egész egyházmegyében mindössze 16 katolikus plébános volt.⁵⁾ A püspök, a káptalan s a többi javadalmasok birtokai nagyjából idegen kézben voltak. Mikor egy ízben Sennyey püspök ellátogatott Veszprémbe, a várbeliek ellenséges indulattal fogadták. A többi javadalmasoknak sorsa hasonló volt. A felsőörsi prédikátor betelepedett a prépost házába s földjeit is használta. Mikor Sobri Márton prépost szüretre elment F. Örsre, házában a reformatus pap lakott. A prépost kézen fogta a prédikátor gyermekét s így szólt: „Ki innen Eretnek, mert ez a' Hely a' mi Eleinké és az én Eleimé volt. Mely cselekedetiért félre vervén a harangot meg fogta a Falu, katonák és Hajduk s igen igen megverték azon Prépostot. Az meglévén Sobri Márton Prépost panaszt tett akkorbéli Beszprémi Püspöknek és reá küldvén a' Falura el raboltatott egy néhány házat és Lendvára vitték a' Rabokat.“⁶⁾

1) 1675. 9. sz. Egész terjedelmében olvasható Károly J. „Fejérvármegye története“ cz. művében is. III. 497. l.

2) Károly, Fejérv. tört. III. 6. l.

3) Protocollum. 1675. 34. sz. — 1678. 69. sz. — 1678. 67. sz.

4) Kápt. magánlevéltár. 1666. Hajmáskér. 6. sz.

5) Hanauer, A veszprémi papnevelő intézet emlékkönyve. 9. l.

6) Protocollum, 1667. 2. sz.

Ifj. Salomváry János végrendeletéből tudjuk, hogy atyját a győri jezsuiták templomában temették el, amiből az következik, hogy a katolikus hitben halt el. Ha talán nem is született katolikusnak, 1674-ben már az volt.

A veszprémi ref. anyakönyvben olvasható újabb keletű bejegyzések szerint a Salomváry-család is azon családok közé tartozott, melyek 1717 után, mikor Veszprémben a ref. vallásgyakorlat megszűnt, tértek át a katolikus hitre. Salomváryné, Magyar Judit, református volt, mint az anyakönyvi bejegyzés bizonyítja, de 1674-ben már a katolikusok között szerepel.

1674-ben országszerte vizsgálatot rendeltek el, hogy megállapítsák, hogy a protestáns papság milyen viszonyban volt a közelmúltban lezajlott szerencsétlen végű Wesselényi-féle összeesküvéssel.

A kérdőpontok a következők voltak: 1. Tud-e arról, hogy a protestáns papok összeköttetésben voltak Wittnyédy Istvánnal? 2. Igaz-e, hogy a protestáns papoknak akkora befolyásuk volt a népre, hogy az nekik vakon engedelmeskedett? 3. Igaz-e, hogy a protestáns papok a katolikusokat bálványimádóknak híresztelték. 4. Igaz-e, hogy a protestáns papok a katolikus templomok kirablására ösztönözték híveiket? 5. Támogatták-e az elítélt összeesküvőket? 6. Hol lappanganak az elítéltek s a prédikátorok? Kik a pártfogóik? 7. Igaz-e, hogy a papok a népet a törökhöz való átpártolásra akarták rábírni? 8. Nem rejtegették-e az összeesküvőket maguknál vagy templomaikban? Nem imádkoztak-e nyilvánosan a rebellek vagy a törökök győzelméért? 9. Mily városok fogadták be vagy támogatják az elítélt protestáns papokat? 10. Kik jártak követségben a törököknél, Erdélyben vagy a protestáns fejedelmeknél? 11. Ezeken kívül mit tud még?

193 tanut hallgattak ki. Legterhelőbb Gorup Péter és Salomváry János vallomása. A protestánsok neve mellé vallásukat is bejegyezték. A protestánsok nagyon röviden felegetnek a fölített kérdésekre, nem tudnak semmit a dologról, a katolikusok pedig általában ellenséges indulattal vádolják a protestánsokat.

Gorup Péter veszprémi lovastiszt. 1. Hallotta, hogy Losonczy István veszprémi prédikátor és a másik pap a soproniakkal és Wittnyédyvel levelezett és pártot akartak ütni. Az egész kálvinistaság kész a pártütésre. 2. Az Istennek sem oly engedelmesek mint

a prédikátoroknak.¹⁾ 3. Csajághy Máté vajda mondotta neki, hogy a pápisták bálványozók, a prédikátor szájából is hallott ilyesmit. 4. Tud a csaknem mindennapi összejövetelekről. Ő attól félt, hogy mint azelőtt, úgy most is törökkel praktikálnak. A prédikátoroknak legnagyobb pártfogói és az összejövetelek szervezői a veszprémi tiszttviselők, többi között Csizmazia Ferencz Vajda. 5. „Csak tegnap is élést szedtenek az Beszprémi Calvinisták az Profugus Praedikátoroknak és Companoknak.” Tud a szövetségről is. A tiszttviselők biztatták a községet: „Ma holnap megsegét bennünket az Erdéli Fejedelem.” Hallotta, hogy a kálvinisták a rebelliseknek pénzbeli segítséget is adtak, mint azelőtt Wittnyédynek is. 6. A profugus prédikátorok ide Veszprémbe tartanak, aminthogy a proscibált Losonczy is a veszprémi tiszttviselők védelme alatt áll. 7. A veszprémi kálvinistaság magánál tartotta a rebelliseknek és veszprémieknek levélhordozó póstát. 9. A minap is sereggel kísérték Losonczyt a szomszéd faluba, a többi között Csizmazia Ferencz vajda. A minap ő (Gorup), mint helyettes kapitány, katonákat rendelt a káptalani személy mellé, ki őfelsége akaratából prédikátorokat ment megidézni. A kálvinista katonák nem mentek el vele, sőt inkább szidták, gyalázták és átkozták mondván, „hogy az Isten meg ne mence. hogy mind levágják őket.” A 10. pontban kérdezettek tudja. 11. Tudja, hogy a kálvinistaság mindenképen azon volt, hogy a pápistaságot eltörölje. Hozzáteszi még, hogy mikor Sennyei István veszprémi püspök itt volt, „az Calvinistaságnak egy része fegyverben öltözvén, sinagógájukban és más házokban rakodván, voltanak.” Tudja azt is, hogy a kálvinisták Jutason rétet adtak a káptalan jószágából és „hogy az Calvinista tiszttviselők elvégzett tanácsa, hogy az Pápista katonát és hajdut kiirván Calvinistát irjanak helében.”

Salomváry János a következőképen vallott: Az 1. pontban kérdezettek hallotta. 2. „Tudja, hogy valamit a Praedikatorság akar, a' tevő az egész Calvinistaság.” 3. Sokszor hallotta a pápistákat bálványozóknak nevezni. 4. Tudja és látta, hogy a kálvinisták gyakorta tartottak gyülekezeteket, melyeknek szervezői voltak Csizmazia Ferencz, Csajághy Máté, Vincze Gergely, Vaszary András,

¹⁾ Laskay András vallomása: „Tudja nyilván, hogy a mostan Losonczy István Praedikatorhoz oly kedvvel vannak és jóakarattal, hogy ezen Fatens van 30 esztendeje mióta itt lakik, soha egy Praedikatorhoz sem voltanak olyan affectióval, kedveskedéssel, jóakarattal, engedelmességgel, mind azon fölül meghirt praedikatorhoz.”

Bogor István vajdák, Roboz Benedek és László Péter hadnagyok és a többi kálvinista főrend, de hogy mit végeztek, azt nem tudja. Az 5. pontra semmit sem tud. 6. Tudja, hogy itt is van egy proscriptus prédikátor, Losonczy István, akiért titkon mentek el Komáromba, mintha menyasszonyért mentek volna oda. Az előbb felsorolt tisztek pártfogolják a prédikátorokat. A 7. pontról semmit sem tud. 8. Hallotta Laskay András alkapitány házában Kenessey Pétertől: „No várjátok csak, rövid nap megtelik istállótok erdélyi lovakkal.“ 9. „Tudja nyilván, hogy az itt való Kálvinista tisztviselők az Pápista legényekben kiiratnak és kálvinistákat irnak be, hogy az Praedikátor fizetése gyarapodjék.“ 10. Tudja, hogy az itt való feles követségben jártak, de hova azt nem tudja. Azt sem tudja, hogy mit csináltak a beszédett adóval. 11. Mikor a veszprémi püspök ide bejött, a kálvinisták nagyobb része fegyverben volt.

A Kenessey Péterről mondottakat megerősíti Laskay András is, aki azt vallotta, hogy mikor istállót épített, Kenessey azt megmégnezte és így szólt: „Hej Bátya belé tér ebben tizenkét Erdéli katonának a lova.“ Laskay így felelt: „Nem bestelelke Erdélieknek csináltattam én ezen Istállót, hanem más Emberséges jó Akaróim s magam lovainak.“

Kun János vallomása szerint Vechelius Ferencz, Szily Gergely, Torma István, Gyallódy István, László Péter, Csizmazia Ferencz, jártak volna követségben. Az érdekeltek tagadták, hogy az összeküvés ügyében jártak volna.¹⁾

Kihallgatták Salomváryné Magyar Juditot is. Vallomása jelentéktelen. Ugy látszik, ekkor már ő is katolikus volt, mert neve mellett semmiféle bejegyzés sincsen.

Salomváry 1680-ban Szabó Andrásnak F.Örsön egy másfélholdas szőlőt ad el 89 frtért, mint Selemjártó János fiainak (János és György) gyámja. Hogy a veszprémi várórség tisztje volt, ezen okmány is bizonyítja; itt mint „certorum militum equestris ordinis supremus dux seu antesignanus“ említetik.²⁾ 1690-ben Varga Györgytől vett egy rombadőlt házat a veszprémi várban.³⁾

1) Vechelius Ferencz, a szentkirályszabadjai Véghely család őse, 1635. körül született. 1665. XI. 10. Veszprémben házasságra lépett Karlóczy György özvegyével, Pannával. A veszprémi ref. egyház régi anyakönyve. Az 1674. vizsgálatból tudjuk, hogy lutránus volt.

2) Protocollum. 1680. 100. sz.

3) U. o. 1690. 13. sz.

1694-ben még életben volt. Ezen évben jelen volt Márkus Péter gyermekeinek a csőszí birtokba való beiktatásánál mint szomszéd birtokos.¹⁾

Ifj. Salomváry végrendeletéből tudjuk, hogy atyját a győri jezsuiták templomában temették el. Valószínűleg 1694—1700. között halt meg.

A megye, melyben Salomváry is hivatalt viselt, sokat szenvedett a töröktől. A gyér lakosságot elviselhetetlen terhek gyötörték. Így például Polgárdi lakói a töröknek is adóztak, de a magyar földesur sem engedte el a magáét. A várórség tisztjei a nemességet sem igen kimélték. A megye a soproni országgyűlésre küldött követeknek, (Horváth Miklós és Festetics Pál,) lelkére köti, hogy panaszolják be Babocsay Ferencz veszprémi várkapitányt, aki Biczó Ferencz, Szentiványi Imre és Márton, Turpis György nemeseket bebörtönöztette és kegyetlenül verette, a néptől pedig azon ürügy alatt, hogy jön a török, szénát, takarmányt és élelmiszereket csikart ki.²⁾

Ilyen viszonyok között a legjobb volt a várórséghez tartozni. A vagyonosabb tisztek, mint például Salomváry, szerencsésen kereskedtek borral, gyapjuval, gabonával. A bornak jó ára volt, a balatonmelléki szőlőket, sőt a szőlőnek alkalmas pusztá földeket is drágán adták-vették. Két-három hold szőlő a Balaton mentén, ahol a török ritkábban pusztított, többet ért, mint egy nagy birtok, mely a törökhöz közel esett.

A vallás ügye élénken foglalkoztathatta a kedélyeket. 1681-ben az egyik követ protestáns volt, mert az utasítások egyikében ezt olvassuk: „Ratione Religionis Status Evangelici ablegatus ejusdem agat sibi incumbencia.” A soproni országgyűlés természetesen nem elégitette ki a protestánsokat, 1682. III. 16. tartott pápai megyegyűlésen Kőrössy Ferencz és Véghely Ferencz az ágostai és helvét hitűek nevében ünnepélyesen ellent mondtak az országgyűlés végzéseinek, mire Szakonyi János veszprémi káptalani nagyprépost az egész clerus nevében ünnepélyesen reprotestált.³⁾

Salomváry János nagy fáradsággal szerzett vagyona fiára Jánosra maradt, aki a kápolnát építette s akinek élete bennünket legközelebbről érdekel.

¹⁾ Károly, Fejérv. tört. III. 372. 1.

²⁾ Megyei jegyzőkönyvek. 1681. IV. 9. Pápán tartott gyűlés.

³⁾ Megyei jegyzőkönyvek. 1682. III. 16.

Salomváry fiát a nagy vagyonhoz illő nevelésben akarta részesíteni, azért 1679-ben a jezsuiták jóhírű kollegiumába küldte. János hat évig volt az intézet tanítványa.¹⁾

1679-ben parvista minor, 10 éves, tanára	Pattay Mihály.
1680-ban parvista	„ Dubiczkay István,
1681-ben principista	„ Wenner János.
1682-ben grammátista	„ Krupanszky Ferenc,
1683-ban syntaxista	„ Kotlóczy Márton.
1686-ban rhetor, 17 éves	„ Wenner Jakab.

Az intézetben jól tanítottak s nagy gondot fordítottak a valóságos nevelésre.²⁾ 1631-től kezdve virágzott a Mária-congregatio, melynek tagjai a vallási gyakorlatokat nagy buzgósággal végezték. 1682-ben Salomváryt is fölvetették a congregatióba.

További tanulmányairól nincs tudomásom, valamint arról sem, hogy hol töltötte az 1684. és 1685. évet. Lehet, hogy a rhetorikai tanfolyammal tanulmányai be is végződtek, mert már tanult annyit, amennyi akkoriban egy jómódu birtokos nemesnek elég volt.

Zách József „Fehérm. politikai, egyházi és nemzetgazdasági statisztikája és topographiája“ cz. füzetében Csőszről és birtokosairól a következő furcsa adatokat olvashatjuk:³⁾ „E községről [a legrégibb adat a XVI. sz. első felébe esik, mely szerint Márkus Péter nevű ifju Sümegről a Kunságba ment, hol katonává lett és kitűnő érdemeiért a kunok kapitányává választatott. Rövid időre a fejedelem ellen lázadás ütött ki, melyben a fent említett Márkus Péter résztvenni nem akart, elhagyván a Kunságot Csikvárra ment, innen pedig rövid idő múlva Lángra. Ez időben vette meg a Soponya és Tác helységek között fekvő Csősz nevű pusztát Veres Csiszár nevű birtokostól örök áron s birta háborítlanul élethosszig. Maradékaiban azonban a török uralom alatt a sok nyugtalanság miatt elszéledtek, de birtokjogaik fenntartása végett a távolból is miveltették a földet egy ideig. Később Salanvárinak a kir. donatio megnyeréseért fele pusztát ígérték azon feltétellel, hogyha Salanvari mag nélkül hal meg, az általa birt rész Márkus Péter maradékinak jut vissza. Salanvári a donatot megnyerte, minek következtében a fele pusztát megkapta, utóbb az egész pusztát elfoglalta. Jóllehet Salanvári mag nélkül halt meg, de azért Kéri Kiss Sándor annak

1) Catalogus discipulorum Jaurin. Gymn. Soc. Jesu.

2) Acsay Ferencz, A győri kath. főgymnázium története. Győr. 1901.

3) I. füzet. Székesfehérvár. 1863. 104—5. l.

özvegyét nőül vevén, bírta az egész csősz puszta, még a török uralom után is.

Azonban a pusztát megvevő Márkus Péter Gergely fiának János unokája Csőszön tisztartó lett s mint ilyen a kellő okmányok birtokába jutott s így a XVIII. sz. elején per útján Kiss maradékitól a pusztá felét családjának visszanyerte. Ezután a Márkus-család több tagja jött a pusztába lakni, ezek a megosztott kis birtokon megszorodván a Kiss-családot ismét pörbe fogták és így az egész határ $\frac{5}{8}$ részének jutottak birtokába, $\frac{3}{8}$ részt pedig a Kéri Kiss család maig is bir, mint legnagyobb közbirtokot.

Zách a Márkus-család valamelyik öreg tagjától hallhatott valamit, de a hallottakat is egészen összezavarta. A valóság az, hogy Márkus Péter 1665-ben megvette a csősz puszta Csizsár Gergely, Vörös György és András tulajdonosoktól 45 tallérért.¹⁾ 1681-ben Veszprémben végrendeletet tett, a tanuk között szerepel id. Salomváry János is.²⁾

Utódai többször megpróbálkoztak a donatio megszerzésével, de nem sikerült. Végre ifj. Salomváry, aki szerette volna Csősz egy részét megszerezni, ajánlkozott, hogy az adományt kieszközli, ha a pusztá felerészét neki adják. Akkoriban igen gyakran előfordult, hogy vagyonosabb, tanultabb és befolyásosabb emberek ilyesmire vállalkoztak. Salomvárynak sikerült a dolog és 90 frt költséggel nádori adományt eszközölt ki. 1694-ben a veszprémi káptalan Márkus Péter utódait beiktatta.³⁾ Ezen évben a Márkusok bevallották Salomvárynak a csősz puszta felét azért, mert az adomány megszerzésére 90 frtot költött. Ha Salomváry magtalanul halna el, a Márkusok 90 frtéért kiválthatják a birtokot.

A csősz birtokot Salomváry idővel gyarapította. 1708-ban özv. Patonay Mártonné szül. Márkus Ilona a maga részét 300 frtéért bevallotta Salomvárynak és Zámory Magdolnának. 1714-ben 135 frtéért megszerezték özv. Nagy Györgyné szül. Márkus Zsuzsa részét, ugyancsak 135 frtéért Tatay Gáspárné szül. Márkus Kata és Márkus János birtokát, végül ugyanannyiért Márkus Izsák birtokát is. 1715-ben a bemutatott örökbevallások alapján nádori adományt szerzett. Az adománylevelél záradékába felesége neve nincsen belefoglalva⁴⁾.

¹⁾ Protocollum. 1665. 1. sz.

²⁾ Károly, Fejérv. tört. III. 372. 1.

³⁾ U. o. 372.

⁴⁾ Introduct. statut. 21. Caps. 2. Kápt. nyilv. levéltár.

Minthogy az 1694. évi bevallás még nem említi Zámory Magdolnát; valószínű, hogy csak később keltek össze, de a Rákóczy-féle szabadságharcz kitörésekor már házastársak voltak. Zámory Magdolna Zámory György komáromi parancsnok és Nagy Mária leánya, Zámory István és Szakách Erzsébet unokája volt.¹⁾ Végrendeletéből tudjuk, hogy körülbelül 3000 frt hozományt kapott.

Bár Salomváryék a kurucz háboruban sok kárt szenvedtek, mégis a legvagyonosabb veszprémi családok közé tartoztak. Salomváry 1724-ben kelt végrendeletében a következő javakról rendelkezik: 1. Residentionalis ház Veszprémben földekkel, kertekkel, rétekkel. 2. F.-Örsön 10 hold nemes szőlő, 2 hold dézsma alá való. 3. A csőszai pusztta majossal, melyet feleségével együtt építtetett, gulyamarha, jármos ökrök, 4. Füredi, arácsi részbirtok. 5. A hidegkuti pusztta. 6. Balatonfő-Kajáron két sessio. 7. Miszla falu és Bikád pusztta Tolnamegyében. 8. Hajmáskéren egy fél kuria. 9. Harmadfél hold szőlő Arácson. 10. Vilonya falu, melyet a Zichy grófoktól birtalóban. 11. Értékes ingóságok, ezüstnemű, pénz.

A Salomváry-ház valószínűleg a mostani Boda-féle ház helyén állott, a harangozóház pedig, melynek helyén ma az Anna-iskola áll, a kuria egyik melléképülete volt.

Salomváry munkássága a közügyek és a gazdálkodás között oszlott meg. Mint vagyonos és tanult embert többször megyei tisztségekre is megválasztották. Megyéje már 1689-ben esküdtté (jur. assessor) választotta. 1693-ban Fejérmegyében is esküdtnek találjuk; 1700 körül Veszprémmegyében segédszolgabíróvá, 1702-ben pedig Luka Benedek helyébe főbíróvá választották.²⁾

1697. I. 4. kiküldötték a taksált nemesek összeírására. 1716. VI. 15. az alsó járásban főbírónak és helyettes alispánnak választották meg. 1717. IX. 6. beválasztották egy bizottságba, melynek feladata az volt, hogy összeírja a sérelmeket, melyek a katonai beszállásolások idején érték a megyét, továbbá számbavegyék a megyétől elszakított falvakat. 1719. VI. 26. táblabíróvá (assessor extraordinariae tabulae judicariae) választották. 1720. VI. 3. A főispán ajánlatára alispáni helyettesé választották, hogy az alispánt távollétében a bűnügyekben helyettesítse, de Salomváry e megbízatást nem fogadta el.

¹⁾ A Zámory Magdolnára vonatkozó genealogiai adatokat dr. Hattyuffy Dezső fejérvármegyei árvaszéki elnök ur volt szíves velem közölni.

²⁾ Megyei jegyzőkönyvek. Az 1702 VI. 12. tartott gyűlés jegyzőkönyve az 1697—1711. évi közgyűlési iratok közt található.

A megye autonómiáját több hatalmas tényező korlátozta. A veszprémi várban német zsoldoshad tanyázott. Apró kis házacskák állottak a vár zeg-zugos utcáin. Itt lakott a nemesség egy része is, de amint 1711. után nyugalmasabb idők következtek, a nemes urak lehúzódtak a város tágasabb részeibe, mert nem volt kellemes a várban lakni a garázda zsoldosok szomszédságában. A parancsnok és a tisztek sok kellemetlenséget okoztak a városnak s a megyének, mely borraivalóval iparkodott biztosítani az örökké éhes idegenek jóindulatát. A megye költségvetésében jelentékeny összeget tettek ki azon ajándékok, melyeket discretio czimén adtak a katonatiszteknek.

1716. VI. 15. felírnak a nádorhoz, mert gr. Zinzendorff várparancsnok nemes Losonczy Jánost a várban jogtalanul bebörtönöztette, az október 18-án tartott gyűlésben pedig panaszkodnak gr. Zinzendorff szertelen követelései ellen. A megye gyér s szegény lakossága látta el élelemmel, fával, fuvarral a zsoldosokat, a megye tartotta a jókarban lakásaikat. Sokat szenvedtek a megyében kvártélyozó többi katonaságtól is. A nemesek s a jobbágyok vagyonát csak úgy védhették meg, hogy a tiszteket, kik a legénységet némi fegyelemre szorították, discretio czimén megjutalmazták. 1715. IX. 19. a megyében elhelyezett Alcander-ezred ezredesének 150, az őrnagynak 75, Clementi kapitánynak 35, a többi kapitányoknak 20—20 frtot szavaztak meg, gr. Zinzendorf várkapitánynak pedig 50 pozsonyi köből buzát, 50 k. zabot, a hadnagynak 6 akó bort adtak. 1718. III. 28. egy alezredesnek 100 tallért, az őrnagynak 100 frtot ajánlottak meg. Természetesen a hadbiztosok sem engedték el a magukét. 1714. I. 9. Grimburg főhadbiztosnak 50 dukátot, titkárának 2 tallért adtak. 1716. IV. 20. a budai parancsnok a kívánt 60 pár ökréből elengedett 40 párat. Hálából adtak neki 2 pár ökröt. 1717. X. 11. Grimburnak 10, Dobner hadi pénztári praefectusnak 15 akó somlyói bort utaltak ki. Ugy látszik, hogy a somlyói borra ilyen discretionális ügyekben gyakran volt szükség s többet ért mint a sok írkafrka, mert ugyanekkor elhatározták, hogy „pro communi necessitate“ 60 akót szereznek be, ha olcsón juthatnak hozzá. 1722. XI. 16. Baumgartner Bálint főhadbiztosnak 50 akó somlyót utaltak ki.

A magyar tisztek is megkapták a szokásos ajándékot. 1716. IV. 20. Babocsay Pál ezredest 300, Csontos György őrnagyot 100, a kapitányokat pedig egyenkint 50 frrtal jutalmazták.

Nem lehet csodálkozni, hogy a nép, melynek keserves keresményéből befolyó adók nagy része a zsaroló katonatisztek zsebébe

vándorolt, az egyre növekedő közterhek elül a lakatlan helyekre s hegyekbe menekült.¹⁾

A tisztek rendesen maguk kérték a discretiót és nyíltan megmondák, hogy mennyit kívánnak. Ha az összeget nem jelölték meg, többnyire baj volt velük, mert nem elégedtek meg azzal, amit kaptak. A megye eleinte maga ajánlott meg kisebb-nagyobb jutalmakat, de később már csak a kért discretiókat utalta ki, sőt 1718-ban, mikor a spanyol ezred tisztjei zaklatták borraivalóért, utasította a tisztviselőket hogy tudják előre meg, mennyit kívánnak.

A szegény nép filléreiből adott ajándékok nem sokat használtak, mert a discretiót a tisztek vágták zsebre, a rosszul fizetett, fegyelmezetlen katonaság pedig zsarolta és gyötörte a lakosságot.

1702-ben még szükségesnek tartották a várórséget. A március 2-án tartott ülésen felolvasták a királyi parancsot, mely a veszprémi és a palotai erősségek lebontását rendelte el. A megye kérte a veszprémi vár fenntartását, mert Veszprém megyei, püspöki székhely, hiteles hely, nyilvános levéltára van s ezek miatt szüksége van a várra. Később valószínűleg megbánták, hogy egykor a vár fenntartását kívánták, mert sok bajuk volt a helyőrséggel. Többször kérelmezték is a vár megszüntetését, végre 1726-ban megszabadultak tőle.

1726. V. 1. A győri parancsnoknak 400 frtot szavaztak meg azon szives készségeért, melyet a várórség eltávolításában tanusított. Talán ezt a discretiót szavazták meg legszivesebben.

Sok bajuk volt a püspökkel is, aki egyuttal főispánjuk is volt, de ez legalább egyet-mást ki tudott eszközölni Pozsonyban vagy Bécsben.

Volkra a választásoknál s a határozatok kimondásánál többször erőszakoskodott. 1722. VI. 1. Fekete György s Kenessey István országgyűlési követeknek adott utasításaikban ezt a pontot találjuk: „Nobilitas Cottus hujus in electionibus Dominorum Officialium secundum leges patrias observatamque hactenus praxim vocem et votum habeat.”

A tárgyalások menetét jellemzi az 1716. VIII. 25. tartott közgyűlés. Felolvasták Baumgartner főhadbiztos levelét és Savojai Jenő hg. parancsát, melyben a megyétől 105 hatökrös szekeret kívánt 2—2 emberrel. A főispán ajánlotta, hogy a nemesség is járuljon hozzá természetben vagy pénzben ezen teher viseléséhez, mert a herczeg parancsa az összes lakosokra, nemesre s nem

¹⁾ Megyei jegyzőkönyvek. 1713. XI. 8.

nemesre egyaránt vonatkozik. Nagy nehezen kimondották, hogy 15 kocsit a nemesség fog kiállítani, de ünnepélyesen tiltakoztak az ellen, hogy a herczeg parancsa a nemeseket is kötelezi.

Minthogy a nemesek sehogysé akartak megnyugodni, hanem továbbra is ellenkeztek s összevissza kiabáltak, a főispán le akarván csillapítani lármájukat, elég szelid hangon a következő atyai intelmet intézte hozzájuk: „Fiaim, én elismerem, hogy a nemesnek kiváltsága, hogy a megyén szava legyen és beszélhessen, de nem lármázva és ordítva mint a barmok, hanem értelmesen, egyik a másik után, hogy a szót meg lehessen érteni.“ Erre a nemesség felzúdult: „Minket barmoknak mond! Akik nemesek vagyunk, menjünk ki a megyeházból.“ Högyész András, Baka Miklós, Pordán Ferencz, Rada Sámuel és Körmendy János és még sokan kivonultak.

Később az ellenzék meggondolta a dolgot és az alispán útján megkövette a főispánt, aki a széksértés esetén szokásos büntetést elengedte s megbocsátott a sértő szavakért, de kikötötte, hogy neki a dologról bizonyáglevelet adjanak s fenntartotta cselekvési szabadságát azon esetre, ha a zavargás ismétlődne.

A megye a viszonyokhoz képest elég jól fizette a tisztviselőket. Aránytalanul nagy volt a főispán tiszteletdíja: 1702-ben 1500 frtot, 1713-ban pedig 200 aranyat szavaztak meg neki. 1702-ben az alispán fizetése 100 frt., a jegyzőé 300, a főbíróké 100, a segédszolgabíróké 50; 1713-ban az alispáné 400 frt., a jegyzőé 200, a főbíróké 100, a segédszolgabíróké 40.¹⁾ Kenessey István főbíró mint főszámvevő 300, az alsó járásban a perceptor 40, a másik két járásban pedig 45 frtot kap. A megyei orvos javadalmazása nagyobb volt, mint a legtöbb tisztviselőé. 1719-ben 100 frt. készpénzfizetést, 20 köből gabonát, 12 akó bort és 15 szekér fát kapott, 1723. VI. 5. pedig Proczky Antal kirurgusnak életfogytiglan ingyenlakást és 125 frt sallaríumot rendeltek azon kötelezettséggel, hogy maga mellé vesz egy megyebeli ifjút s kitanítja mesterségében.

A megyei tisztviselők megszolgálták fizetésüket. A megye kormányzata, a bíraskodás, a megyében állomásozó katonaság ellátása, a veszprémi vár javítása, az adók behajtása s a felsőbb rendeletek végrehajtása az ő vállukra nehezedett.

Említettük a katonaságnak adott discretiokat. A kancelláriához, a kamarához sem lehetett üres kézzel menni. Előkelő hivatalnokok sem idegenkedtek az ajándéktól. 1723-ban Szluha Ferencz jóindulatát 8 akó somlyóival biztosították (egy akó 8 frt.) Ugyan-

¹⁾ 1696. I. 9. minden főbíró mellé 3 jurassort (esküdt) rendeltek 25 frt fizetéssel.

ezen évben Sigray Józser cs. és kir. tanácsosnak, kancelláriai előadónak, aki gr. Eszterházy Imrét a főispáni székbe beiktatta, tiszteletdíjúl 400 frtot szavaztak meg. A főispáni installációk általában nagy költséget okoztak. 1723. VI. 28. megállapították a beiktatás programját s utasították a perceptort, hogy vegyen a megye költségén hust, baromfit, a tisztviselők pedig gondoskodjanak, hogy azon helységek, melyeknek határában sok a vad, szállítsanak vadat. Konyhadirektort is választottak Sibrik Ferencz személyében s melléje még öt assistenst rendeltek.

Az országgyűlési követek napidija is sokra ment. 1681-ben Horváth Miklós és Festetics Pál díjazását havonként és egyenként 100 frtban állapították meg. 1687-ben a követeknek havonként 125 frtot utaltak ki. 1722-ben Fekete György s Kenessey István diurnumaira 1200 frtot szavaztak meg; ennek felét a taksált nemesek fizették.

A vallás ügye 1711 óta, mikor a püspök visszaköltözött Veszprémbe, sok visszavonást okozott. Az 1716. XI. nov. 14. k. királyi rendelet eltiltotta a veszprémi református vallásgyakorlatot. A rendeletet a december 14-én Veszprémbe tartott kisgyűlésen tárgyalták először s a parancs tartalmát közölték a reformatusok eklezsiával. A reformatusok a legközelebbi pápai gyűlésre ígérték a választ, de a december 18-iki pápai generalis gyűlésen semmit sem feleltek, csak a királyi rendelet másának kiadását követelték. A megye el is határozta, hogy a kért másolatot kiadja nekik, de Körmendy veszprémi kanonok magához vette a megye asztalán fekvő okmányt s Zádory Mihály nagyprépost rendeletére hivatkozva megtagadta a másolat kiadását, mire a reformatusok ünnepélyesen tiltakoztak. 1717. I. 1. a templomot, a paplakást és iskolát elfoglalták s a vallásgyakorlat megszűnt.¹⁾

A veszprémi reformatus templom elvételének és a vallásgyakorlat megszüntetésének történetét Thúry Etele idézett művében kimerítően megírta. Itt még csak egy adatot említek, melyet a piarista ház történetében találtam feljegyezve: „A veszprémi várban a reformatusoknak is volt templomuk és többször támadt veszeke-dés a piaristák és a reformatusok tanítványai között. Volkra többször sürgette az udvarnál a reformatus vallásgyakorlat megszüntetését, de a reformatusok nem hallgattak a püspök intelmeire, sőt oratoriumuk mellé tornyot építettek s abba harangokat is

¹⁾ Thúry, A veszprémi ref. egyház története. 27—29. 1. Megyei jegyzőkönyvek. 1716. XII. 18. Pápán tartott gyűlés. 1. és 18. pont.

helyeztek. Egy napon a piaristák kuktája észrevétlenül belopódzott s ellopta a harang nyelvét. Másnap, mikor reggel harangozni akartak, a harang nem szólt s észrevették a dolgot. Az eset nagyon felbőszítette a kálvinistákat, akik vagy ötszázan futottak össze s fenyegették a katolikus tanulókat, őket vádolván a csíny elkövetésével. Már majdnem fegyverre került a sor, de a császári őrség közbelépett. Minthogy a püspök félt a lázadásoktól és magára s az iskolára is kellemetlennek tartotta a reformatusok közelségét, azért királyi rendeletet eszközölt ki, melynek alapján a templomot, iskolát elvette s a papokat kiüzte s a vallásgyakorlatot beszüntette és épületeiket a piaristáknak adta.¹⁾

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen adat Kácsor Keresztély veszprémi házfőnöktől ered, a ki a XVIII. sz. közepe táján kezdte írni a ház krónikáját. Azelőtt nem vezették rendesen a ház történetét, amit följegyeztek, az is elveszett. Kácsor versben mentegeti elődei mulasztását:

Ne mirere Domus nostrae, quod nemo notarit
Hactenus Annales, gestaque nemo Domus,
Nam triginta annis aliorum habitavimus aedes.
Sex licet hae fuerint, propria nulla fuit,
Ergo nec Annales poterat quis scribere nostrae
Nec poterat nostrae dicere gesta Domus²⁾

Kácsor följegyzett mindent, amit a házi levéltár okmányaiban talált s amit szóhagyományból hallott. Ezen adatot is úgy hallhatta valamelyik rendtársától vagy valami veszprémi öreg embertől.

Kácsor elbeszélésének van valami történeti magva.

A piaristák csakugyan laktak és tanítottak egy ideig a reformatus parochián, de ez jóval előbb volt. 1710. V. 30. gr. Zinzendorf elfoglalta épületeiket, a következő év őszén az első három piarista is ott telepedett meg tanítványaival együtt. 1712. IV. 5. a reformatusok visszakapták épületeiket, „a piaristák tanítványai azonban annyira összetörték, zúzták a törhetőket, hogy tetemes költséggel lehetett csak helyre hozni.”³⁾

Az is igaz, hogy a reformatusok harangjukat, melyet az ellenséges időben a föld alatt rejtegettek, Volkra idejében s annak tilalma ellenére tették föl.⁴⁾ Hogy a piaristák kuktája csakugyan

¹⁾ Hist. Dom. p. 6.

²⁾ Hist. Dom. p. 1.

³⁾ Thury, A veszprémi ref. egyház tört. 24—26. l.

⁴⁾ U. o. 26. l.

kilopta volna a harang nyelvét, annak másutt semmi nyoma sincsen. 1712-ben azonban tényleg volt valami összeütközés a piaristák tanítványai s a reformatusok között, akik egy katolikus tanulókat nagyon megverték és a katonaság is közbelépett, mint a káptalani levéltár 1712. VIII. 18. k. okmánya bizonyítja:

Testimoniales ad Consilium Bellicum in facto Verberationis exindeque subsecutae comminationis per nonnullos A catholicos Weszprimienses factae.

Nos. Attestamur praesentium, Calvinistas nuperrime unum ex Catholicis studiosis verberibus severiter excepisse, quem nisi huius Praesidy Capitaneus una cum gregario milite in auxilium venisset, forte ad mortem usque verberassent; siquidem huius Civitatis notarius Joannes Pápai in haec verba palam prorupit, facile unum Catholicum necari posse, ipsorum enim Templum seu Ecclesia adhuc tantum esse habiturum, ut possint 40 floreni pro eius homagio adnumerari, quibus omnia soluta forent. In cuius rei fidem, quod a Calvinistis ita actum et dictum fuerit, attestationem hanc sigillo Capituli consueto roboratam dare haud dubitavimus. Wesprimy die 18. mensis July, A. 1712. Hae vero in absentia Notarii Capli per Lustrae Magistrum Dni Vice-Colonelli Comitis a Zinzendorff concinnatae.¹⁾

A piaristák 1717 után, amikor a reformatusok épületeit elfoglalták, nem költözködtek oda be újra. Lakatlanul állottak az elhagyott, romladozó épületek, melyeknek senki sem viselte gondját. 1720. VI. 3. a megye elrendelte, hogy az iskolát javítsák ki és alakítsák át lakásnak a várórség részére.²⁾

Megjegyezzük, hogy Volkra a királyi parancs megérkezése előtt kétszer is fölkérte a templomot, először Szentmiklósi főbíró és Boronkai városi jegyző, másodszor pedig Salomváryt is melléjük adva követelte az átadást.³⁾

A megyének kulturális dolgok iránt is volt érzéke. A piaristák iskoláját időnkint kisebb-nagyobb összegekkel segélyezte, mint a megyei jegyzőkönyvek s a piarista „Liber benefactorum“ mutat-

1) Protocollum. 1712—52. sz.

2) „Communitas totius Universitatis assensu Determinatum est, ut scholae Helveticae Confessioni addictorum Wesprimienses reparentur et pro habitaculis seu mansionibus Praesidiariae Militiae ibidem existentis accommodentur et assignentur.“ Megyei jegyzőkönyvek.

3) Thury, A veszprémi ref. egyház története. 28. l.

ják. A megye áldozatkészségét Eszterházy püspök is felhasználta, mikor a székesegyházat restauráltatta.

1724. IV. 18. Sopronból k. levelében 200 kocsit kért a vármegyétől az épületfa s egyéb anyagok szállítására. Kérelmét teljesítették.¹⁾

Salomváry, miután a csőszí birtokot megszerezte s annak tulajdonjogát donációval is biztosította, a szatmári béke után következő nyugalmas korszakban Veszprémben éledgett. A nagy kiterjedésű szőlők műveltetése, távolabb fekvő birtokainak kezelése s a közügyek eléggé foglalkoztatták. Időnkint ellátogatott Csőszre, ahol nagy kedvvel s haszonnal gazdálkodott, majort épített s virágzó állattenyésztést folytatott. A török kiűzetése után a gazdálkodás jól fejlődésmozdult, a kurucz-labancz háboru okozta veszteségekért kárpótolták a békés esztendőket. A közpályán is elért annyit, amennyi ambícióját kielégítette. Nobile officiumbul viselte megyei tisztségeit, hivatalát nem használta fel vagyonszerzésre, mint sok tisztársá.

Mint buzgó katolikus, a jezsuiták egykori tanítványa, örömmel látta a katolikus szellem újraébredését. A hosszú protestáns korszak után, 1711-től kezdve, mikor Volkra elfoglalta püspökségét és betelepítette a piaristákat, kik hitbuzgó nemzedéket neveltek, új éra kezdődött. Megérte a romokban heverő ősi székesegyház restaurációját is.

Házassága gyermektelen maradt. Örökölt és tisztességgel szerzett javaiból Isten dicsőségére is akart áldozni. Háza szomszédságában Szent Anna tiszteletére fölépítette a kápolnát. Ez nagy jótétemény volt a környékben lakó hiveknek is, akik télen a veszedelmes sikos lejtőn csak nagy nehezen tudtak feljutni a várba, ahol a székesegyház állott.

Mint tanult, diákos ember szerette a piaristákat s örömmel barátkozott velük. Kápolnája gondozását reájuk bízta, azok pedig szívesen elvállalták, mert nem volt templomuk. Valószínűleg a piaristák bírták reá, hogy a kápolna védőszentjének Szent Annát válassza. Említettük, hogy Volkra a piaristáknak meghagyta, hogy Szent Anna tiszteletét, kiről kollegiumuk is el van nevezve, terjesszék. Minthogy a mostoha viszonyok miatt templomot nem építhettek, megragadták a kínálkozó alkalmat és rábírták Salomváryt, hogy a kápolnát szentelje Szent Annának s gondozását bizza reájuk.

¹⁾ A székesegyház homlokzatán látható chronosticonból az 1723. évszámot lehet kiolvasni. Ez csak az építkezés megkezdésének évét jelzi. A piarista templomon lévő évszám (1833) a külső munka befejezését jelöli meg.

1724. V. 25. a veszprémi káptalan előtt végrendelkezett. A kápolnát illető hagyományát már említettük.

Szentmisékre hagy 300 frtot. A kajári hét telek haszonélvezetét feleségére hagyja, annak halála után pedig a győri jezsuitákra, kiknek templomában atyja el volt temetve. A hajmáskéri kuria haszonélvezete ugyancsak feleségéé, halála után a rokonoké. Salomvárott lakó rokonainak 200 frtot, Mészáros György utódainak (ezek is rokonai) ugyanannyit hagy. A többi javak feleségére szállnak.

Salomváry valószínűleg az 1727. év elején halt meg. 1727. februártól kezdve a piaristák igen sok misét mondtak „pro anima defuncti Salomváry“, mint a Liber Sacrorum-ból, hova a miséket bejegyezték, kitűnik.

Végrendeletében temetéséről nem intézkedik. Bizonyára a kápolna kriptájában temették el.

IV.

Zámory Magdolna.

Mikor Zámory Magdolna özvegyiségre jutott, mindazok, kik valamely czimen jogot formáltak a Salomváry-birtokhoz, pörrel támadták meg. Így gr. Zichy Imre és János a csőszí birtokot akarták tőle elvenni. Erre a Zichyek már régóta igényt tartottak. 1695-ben a veszprémi káptalan előtt tisztjük által contradictiót jelentettek be a Márkusok beiktatásával szemben, majd 1715-ben ellentmondtak Salomváry beiktatásának is.¹⁾

Salomváry halála után már majdnem czélt érték. Az 1727. V. 22. k. mandatum executorium elrendelte a birtok átadását a Zichyek részére. Ezen királyi parancs alapján nemeskéri Kiss Sándor táblai jegyző a káptalani személy jelenlétében május 27-én át is adta a birtokot új gazdáinak, Zámory Magdolna azonban, talán Kiss Sándor segítségével, reexecutorium mandatumot eszközölt ki. (1727. VI. 20.) Kiss Sándor hajtotta végre a második parancsot is és a birtokot június 25-én visszaadta az özvegynek.

A védtelen özvegy, hogy a zaklatások ellen védelmet találjon, férjhez ment a fiatal és tehetséges Kiss Sándorhoz. Kiss Sándor

¹⁾ Protocollum. 1695. 28. sz. — 1715. 201. sz.

1698 körül született, Zámory Magdolna pedig 1680 körül, így tehát jelentékeny korkülönbség volt köztük. Kiss Sándor felesége kedvéért Veszprémben telepedett le. 1732-ben közösen megvették Márffy József, László és György miszlai és bikádi birtokát 2500 rh. forintért. Ezen birtokokat 1675-től fogva a Salomváryak bírták zálogban.¹⁾

Említettük, hogy a kápolnára alapítványt Zámory Magdolna tett először. 1735-ben férjével együtt diszes szentségmutatót s áldoztató kelyhet vett. Mindkettő ezüst, most is használatban vannak.

1736. IV. 22. Szabady János és Biró Márton kanonokok előtt végrendelkezett s általános örökésévé férjét tette. Hogy férje jogait még inkább biztosítsa, a végrendelkezés után összes javait átruházta férjére.²⁾

Meghalt 1736-ban, valószínűleg nem sokkal azután, hogy végrendelkezett.³⁾

Temetéséről ő sem intézkedett. Valószínűleg őt is a kápolna sirboltjában helyezték örök nyugalomra.

A piaristáknak 100, a ferenczrendieknek 50 frtot hagyott misékre, 100 frtot szánt a főrsi Mária Magdolna-templomban építendő oltárra. Szüleitől öröklött ékszereit, drága ruháit s 3000 frnyi hozományát öccse Zámory György gyermekeinek hagyta. Többi javait férje öröklí. Egy „sötétkék aranyos csipkés“ szoknyáját is neki hagyta.

V.

A kápolna halottai.

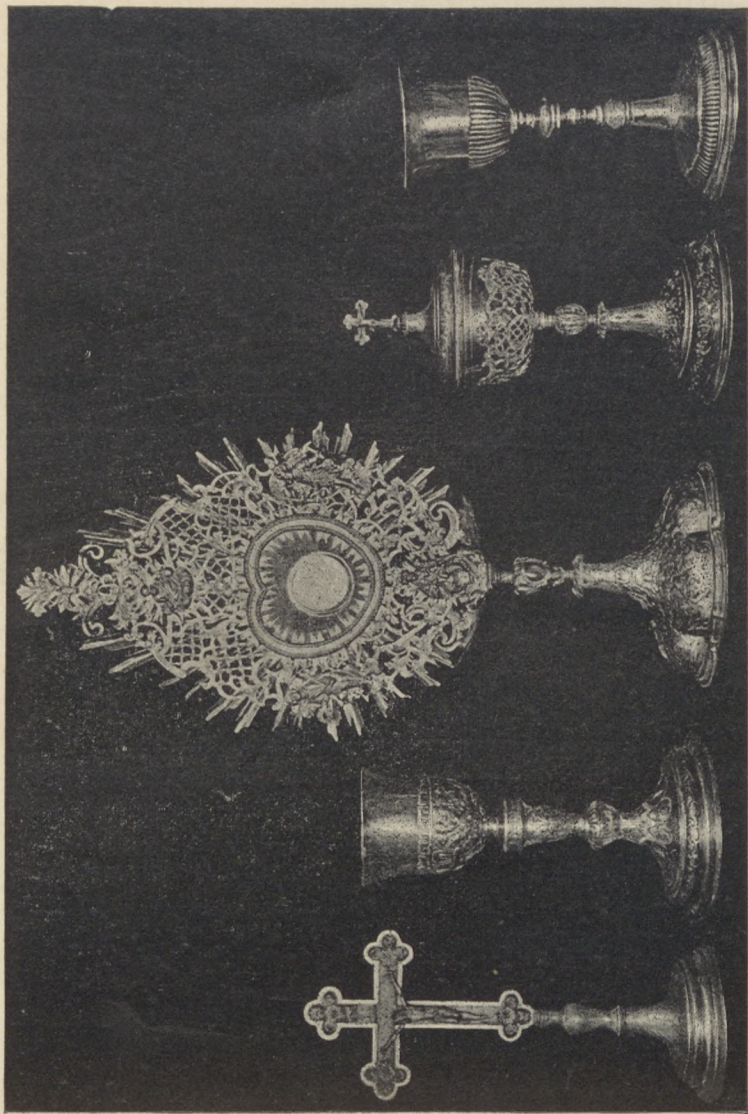
Salomváry Jánost és Zámory Magdolnát valószínűleg a Szent Anna-kápolna sirboltjába temették el. A temetésekről szóló anyakönyvi bejegyzések csak 1730-ban kezdődnek, Salomváryról tehát semmiféle adatot sem találunk, Zámory Magdolna halálát pedig talán elfelejtették bevezetni. Hihető, hogy mindkettőn az általuk épített kegyuri kápolnában akarták magukat örök nyugalomra helyeztetni. A sirboltot mindenestre még Salomváryék készít-

¹⁾ Protocollum 1732. 129. sz.

²⁾ 1736. 101. sz. — 1736. 104. sz.

³⁾ Halálát a veszprémi anyakönyvbe nem jegyezték be.

EGYHÁZMEGYEI NYOMDA VESZPRÉM

A KÁPOLNA EGYHÁZI SZEREI

A szentségmutató és az áldoztatókehely Kiss Sándor és Daróczy Zsófia ajándéka 1735-ből.

Csete Antal főgimn. VIII. o. t. amatőr-felvétele.

tették a kápolnával egyidejűleg s bizonyára ők maguk is odatemetkeztek. Megjegyzem, hogy a sirböltöt, melyet 1803-ban a vármegye befalaztatott, nem nézhettem meg. Valószínű, hogy az 1803. évi árvíz siettette az enyészet munkáját s az esetleges restauratio idején nagyon keveset fognak épségben találni abból, amit a holtakkal eltemettek.

Ha a kápolna restauratio alá kerül, okvetlenül kell gondoskodni a kriptában nyugvó hamvak elhelyezéséről olyan módon, ahogyan a kegyelet megkívánja. Ha a kápolnát megépítik, padlóját legalább egy méterre fel kell tölteni. Ilyen nagy súlyt a kriptá valószínűleg nem bír ki s be kell tömni azért is, mert a víz beleiszivárog. Szerény véleményem szerint a restauratio alkalmával legjobb volna az ott eltemetettek hamvait összegyűjteni s egy közös szarkofágban elhelyezni.

A szarkofágot a kápolnában kellene valami erre alkalmas helyen felállítani. A kegyelet azt kívánja, hogy a kápolna halottainak emlékét egy a szarkofágon elhelyezett felirat is hirdesse.

E sorokban megemlékezem azokról, akiket a kápolna sirböltjába temettek. A jegyzék nem teljes, csak azokat említem meg, akikről biztos adataim vannak.

Zámory Magdolna halála után a kegyuri jogot nemeskéri Kiss Sándor gyakorolta.

Kiss Sándor 1698 körül született. Tudtommal Veszprémben 1727-ben szerepelt először, amikor özv. Salomváryné csőszí birtokát a Zichy grófoknak átadta, majd mikor Salomvárynének a birtokot a mandatum reexecutorium alapján visszaadta. Ez évben kir. táblai jegyző volt, de úgy látszik hivatalát a gazdag özvegy kedvéért letette s Veszprémben telepedett le.¹⁾ Valószínűleg még 1727-ben házasságra lépett Zámory Magdolnával s e házassággal megvetette családja későbbi gazdagságának alapját.

Kiss Sándor egyik öse, István, 1627-ben Benedek és János nevű fiaival együtt armalis levelet kapott II. Ferdinád királytól. A család a sopronmegyei Nemeskéren volt birtokos. 1734-ben Kiss Sándor (Dániel fia, Miklós unokája) a veszprémi káptalannál átíratott egy osztálylevelet, mely 1699-ben kelt Nemeskéren. Eszerint Kiss

¹⁾ Sp. D. Consiliarius Vicecomes Cottus Alexander Kiss olim qua cancellista huc venerat et primo duxit Dnam Magdalenam Zámory viduam D. Joannis Salomvári, quae post paucos annos mortua est, haeredem scripsit hunc secundum maritum. Hist. Dom. II. p. 1.

emelt vádakat és a megyei közigazgatást, melynek hibái miatt Biró Mártont is vádak terhelték, megvizsgálja. A vizsályt a biztosság sem tudta elsimitani. 1754-ben újra királyi biztost küldöttek ki Klimó János pécsi püspök személyében.¹⁾

A küzdelmek nem sokat ártottak Kiss Sándornak. Élete végeig megmaradt állásában, sőt később a királyi kegy is többször feléje irányult.

Első felesége, Zámory Magdolna, 1736-ban halt meg. Még ugyanezen év augusztus 16-án megesküdtött Pakson királydaróczi Daróczy Zsófiával, Daróczy Ferencz és Fiáth Zsófia leányával. Ezen házassága még nagyobb vagyonhoz juttatta.

Kiss Sándor szerző ember volt. Az egykori Salomváry-féle birtokokat adománylevelekkel biztosította. 1742-ben Mislára és Bikádra, 1747-ben a hajmáskéri birtokrészre, 1765-ben pedig Csőszre kapott donatiót. A miszlai, bikádi s hajmáskéri birtokokat a Márffy, Babocsay, illetőleg a Solymos örökösöktől kellett megváltania. 1739-ben kiegyezett Márkus Jánossal, kit jogai kikérésében is támogatott, a csőzsi pusztára vonatkozólag akként, hogy a birtok felét visszaadta Márkusnak²⁾. 1743-ban gr. Zichy Imre és János örökösei kaptak donatiót Csőszre. Kiss Sándor 1765-ben új adomány (nova donatio) által biztosította a puszta $\frac{5}{8}$ részének birtoklását. Az adomány kiemeli a katonaállításban szerzett érdemeit.

Igen sok apró birtokot vásárolt össze Szentkirályszabadján is.

A piarista napló dicséri Kiss Sándor jószívűségét s a piaristák iránt tanusított barátságos indulatát. A rend több tagjával levelezett így Conradi Norberttel is, aki latin versekkel kedveskedett neki.

1777. VIII. 4. halt meg. A Szent Anna-kápolna kriptájában temették el. Egy halotti beszéd jellemének több szép vonását emeli ki.³⁾ Dicséri igazságosságát s ennek bizonyítására a szónok elmond egy esetet: „A' kívánság, a' peres felektől ki-sajtott ajándék sem vesztegette. És ezt magammal történt emlékezetes tselekedetével világosított. Ez előtt mint egy tizenöt esztendővel egy némelly szegény ember arra kért, hogy ügyét idvezült Vitzé-Ispán Urunknak hatalmas pártfogásába ajánlanám. Meg-irtam a' könyörgő levelet, és abban a' nyavalyás ember hirem nélkül titkon aranyat rejtett.

¹⁾ Br. Hornig Károly, „Biró Márton naplója“ cz. művében kimerítően ismerteti ezen dolgokat.

²⁾ Protocollum. 1739. 92. sz.

³⁾ Hollósi Egyed, Halotti dicséret. Győr. 1777.

Azonban hozza idővel a' levelet, és abban az aranyat ezen arany betűkre méltó irással: Az aranyat vissza, bé-zártam levelembe: mert én nem szoktam senki ajándékát elvenni; hanem ha valakin segíthetek, és azután szolgálatomat meg-jutalmazza, akkor igaz Lélek-esmérettel el-vehetem.“

Dicséri nyájas modorát: „Azzal-is szép tanuságot adott idvezült Vitzé-Ispán Urnak a' Többb Uri Tagoknak hogy midőn a' naponként sereggel hozzá-folyamodó alrendnek, a' főbb személyektől gátoltatván tüstént feleletet nem adhatott; mihelyen uri látogatóitól meg-üresedett, mint a Noénak galambja olaj-fa ágat vett szájába, akarom mondani: leg-ottan bocsánatot kért a szegény emberektől, hogy őket akarátja ellen tovább tartóztatni kéntelenítettett, s úgy vigasztalta azután kegyes szavaival, úgy segítette bölts tanácsadásival.“

Miszlán fölépíttette a rombadőlt templomot, sokat költött a veszprémi Szent Anna-kápolnára is.

A kegyuri kápolna kriptájában temették el özvegyét, Daróczy Zsófiát is, aki 1782. VIII. 22. halt meg 70 éves korában.

Daróczy Zsófia 1712. körül született Pakson. Atyja Ferencz volt, anyja pedig Fiáth Zsófia. Atyja igen sok birtokot szerzett, de a rajtuk lévő nagy terheket özvegye tisztázta.

Daróczy Zsófia gyermeksége nélkülözésben telt el. Szülei vagyonát, mikor két éves házasok voltak, elfoglalták. Anyja, a férfiás lelkületű nő, kinek akaraterejét semmiféle csapás meg nem törhette, emberfeletti munkával fogott hozzá helyzetük tisztázásához: „Isten világ tudja, írja 1774. évi végrendeletében, hogy szegény Istenben boldogult uram, midőn elvett husz forintnál többet nem láttam; két esztendő mulva pedig minden jószágunkat elfoglalták úgy, hogy érdekes pénzzel kellett hozzájutnom, azon pénzt se találtam volna, mivel akkor török háboru lévén, úgy mint 1718. esztendőben, hanem atyámtól jutott részt költöttem, azután sört, bort árultam, éjjel, nappal kenyeret eladni sütöttem, ételt kétfülű fazekakkal főztem és garas számra eladtam. Borral, vajjal, sajttal Nándorfejérvárra kereskedtem és látván szükségemet oly soványan éltem, hogy a kávé alját megszáritottam s ötször, hatszor is arról ittam és valaminek hasznát láttam, kereskedtem úgy, hogy éjjeli nappali fáradtsággal éltem. Ha kurirok gyűttek sokszor, háromszor, négyszer is főztem és a ruhának legalább-valójában jártam, hogy csak gyermekeimnek jövődre kereshessek.“¹⁾

¹⁾ Károly, Fejérv. tört. III. 44. 1.

A derék nő szorgalmát Isten bőséges áldása jutalmazta. Az idegen kézen lévő ősi birtokokat visszaszerezte és ujjakkal gyarapította. Gyermekéi már életében nagy birtokokon osztozhattak meg, végrendeletében pedig Kiss Sándornénak, „kit Isten úgy is megáldott“ 25000 frtot, fiainak Lajosnak és Ferencznek, lányainak Annának (Rosty Istvánné), Francziskának (Csuzy Gáspárné) egyenkint 50000 frtot hagyott.¹⁾

Daróczy Zsófia örökölte anyja erős akaratát, szorgalmát s mély-séges vallásosságát. Amilyen szerető gonddal nevelte anyja őt s testvéreit, oly önfeláldozó szeretettel csüngött ő is gyermekein. A piarista ház történetírója 1765-ben a következő szép sorokban méltatta a derék nő érdemeit: „Két okból is meg kell emlékeznünk a Kiss-családról. Először azért, hogy Daróczy Zsófiának, a kiváló anyának, emléke fennmaradjon, másodsor pedig Jankovics Antal kedvéért, aki szegény sorsból küzdötte fel magát és elnyerte Kiss Sándor Katalin lányának kezét. E nemes szüzet gazdagsága, előkelő származása és ragyogó szépsége egyaránt ékesítette. Kiss Sándorné Daróczy Zsófia leányai nevelését tekintette élete főfeladatának. Nagyon jól tudta, hogy az eszével még élni nem tudó gyermeknek milyen szüksége van a szerénységre, melyet a hiu hízélgés és a rang hamar kiöl, ha pedig ez elvész, az erény is veszendő. Ezért sehol, még társaságban sem bocsátotta el leányait oldala mellől, szemét soha le nem vette róluk. Nem is lehetett őket elcsalni anyjuk oldala mellől. E gondos nevelés által elérte, hogy mind a négy lányát ritka szerencsével adta férjhez.

Ez év áprilisában adta férjhez legfiatalabb leányát az említett Jankovicshoz, aki Szlavóniában alispáni hivatalt viselt és 1764-ben az országgyűlésen megyéjét képviselte és kiváló érdemeiért Szlavóniában terjedelmes birtokokat s „daruvári“ előnevet kapott. Ezen férflut tanultsága, műveltsége és kitűnő tapintata emelte föl s fogja még magasabbra emelni.“²⁾

Kiss Sándorné családja érdekeit is gondosan védelmezte. Férje halála után is vásárolt kisebb-nagyobb birtokokat, gyarapította a már amúgy is tekintélyes családi vagyont. Nem feledkezett meg a

¹⁾ Daróczy Zoltán ur közlése a Daróczy-család levéltárából.

²⁾ Hist. Dom. I. 190. I. Jankovics Pozsega megyében volt alispán. 1765. IV. 21. eskette meg Koller püspök Kiss Katalinnal. A piarista krónikás jóslata beteljesedett, a királyi kegy 1772-ben grófi rangra emelte és mint a hétszemélyes tábla elnöke és tárnokmester fejezte be fényes pályafutását. Nagy Iván, M. Cs. V. 300. I.

család régi jogairól sem. 1779-ben a maga és a Paksy családból leányágon leszármazó többi érdekeltnek nevében ellentmond azon beiktatásoknak, melyek által többen a Paksy-család birtokait elfoglalták. Felsorolja a magyarországi, horvátországi, szlavoniai, dalmáciai birtokokat, melyekre igényt tartanak.¹⁾

Daróczy Zsófia nyolcz gyermeket nevelt fel, négy fiut és négy leányt. A jelenleg is virágzó nemeskéri Kiss-család fiától, Ignácztól, ered.

Daróczy Zsófia 1782. VIII. 22. halt meg. A Szent Anna-kápolnában temették el. Ugyanott nyugszanak két Sándor nevű fiának hamvai. Az első kétéves korában halt meg 1742. VI. 1., a második, a kapitány, 1801. V. 1. Ide temették Antal nevű unokáját, János fiát is, aki egyhetes korában halt meg 1787. I. 14.

Kiss Sándorék jó barátságban éltek Pandur Pál ügyvéddel és feleségével Amdsfelder Terézzel, akinek temetéséről és a kápolnára tett hagyatékáról már szólottunk. Pandur zalamegyei nemes családból származott. Zalavármegye által 1741-ben kiállított nemesi bizonyáglevelét 1743. III. 28. hirdették ki a veszprémmegyei közgyűlésen.²⁾ 1748. XII. 16. ideiglenesen megválasztották megyei alügyésznek, 1749. II. 12. Árvay József főügyész mellé rendes alügyésznek 50 frt. fizetéssel. Meghalt 1755. IV. 9. 40 éves korában. Kiss Sándorék, kik fiának, Eleknek s lányának, Zsófiának, keresztszülei voltak, megengedték, hogy a kápolnában temessék el. Oda temették a két gyermeket, valamint az özvegyet is. (†. 1759. VIII. 3.) Megemlítjük, hogy Pandur Pálné végrendeletében vásárállási házát kórháznak szánta.

A Szent Anna-kápolnát a Kiss-család engedélyével a piaristák is használták temetkező helyül. Az első, akit ide temettek, Herach Czelesztin volt. Herach 1699. II. 16. született Szentmiklóson. 1722. IX. 11. lépett a rendbe Privigyén. Debreczenben magyar hitszónok volt, Beszterczen a retorikát és poesist tanította, Szegeden ismét mint magyar hitszónok működött és 1738. I. 18.—1739. VI. 16. a házfőnöki tisztet is viselte. Mikor Szegeden tartózkodott, akkor tört ki a háborus idők következményeképen egy

¹⁾ Protocollum. 1779. 110. sz. Daróczy Zsófia atyai nagyanyja Paksi Anna volt. A Daróczy és Paksy-családok történetét Daróczy Zoltán írta meg Károly J. Fejérm. tört. cz. művének III. és V. kötetében.

²⁾ Protocollum investigatae Nobilitatis Incl. Cottus Veszpr.

rettenetes járvány az u. n. gugahalál.¹⁾ Herach társaival együtt élete koczkáztatásával látogatta, vigasztalta, gyóntatta a betegeket s temette a halottakat. Szegedről Kecskemétre helyezték, hogy a pestisben synylődőket lelki vigasszal támogassa. Innét Mármaros-szigetre helyezték. Mint a szigeti ház tagja a rónaszéki plébániát adminisztrálta, de miután 1742-ben öt társa meghalt a pestisben, beköltözött a városba s onnét járt ki a betegekhez. Midőn egy alkalommal Bocskóra sietett egy haldoklóhoz, egy utonálló megtámadta s ha egy kincstári szolga segítségére nem siet, áldozatul esett volna hivatalának.²⁾

Szigetről Nagykárolyba, majd Debreczenbe ment vicerectornak s hitszónoknak, végül 1747-ben Veszprémbe helyezték, ahol néhány hónapig székesegyházi hitszónok volt. Meghalt 1747. XII. 16. Jó szónok, lelkes tanár és önfeláldozó pap volt.

Ugyancsak a kápolnában helyezték nyugalomra Dobos Mátyás clericust. Léván született 1723. I. 14. Privigyén lépett a rendbe 1743. IX. 11. Veszprémbe az alsóbb osztályokat tanította. Meghalt 1749. IV. 23.

Az osztrák származású Prontner Konstantin 1718. IX. 26. született és 1735-ben lépett be a privigyei noviciatusba. Annyira megtanult magyarul, hogy a magyar vidékeken is hasznát vehették. Több helyen tanította a humaniorákat. Meghalt 1750. VII. 2.

Negyedik halottunk Bobrovniczky Lázár volt, 1706. XII. 10. született Szobotiston. 1728. IX. 6. lépett a rendbe Privigyén. Több évig szép eredménnyel tanította a humaniorákat, majd a nyitrai nemesi convictus regense lett. 1748-ban Veszprémbe helyezték házfőnöknök s mint ilyen a veszprémi plébániát is adminisztrálta. Mint-hogy azonban tót származású volt és nem igen tudott magyarul, Biró püspök nem igen szívelhette, mert a lelkipásztori teendőkben nem sok hasznát vehették fogyatékos nyelvtudása miatt. Biró Márton különben sem szerette a tótokat, 1750-ben gr. Zichy István ösküi jobbágynak (tót telepesek) tótul tudó plébánost kért. Biró küldött is oda egy érsekújvári származású papot, aki tudott tótul, de ez nem szeretett ott lenni, azért a gróf előtt eltagadta tót tudományát. A püspök vigasztalta a kegyurat, hogy jobb lesz ha a község kipusztul a tótságból.³⁾

¹⁾ Pap János, A piaristák Szegeden. 87. l.

²⁾ Popini Albert, A mármaroszigeti k. r. gymnasium vázlatos története. (A mármaroszigeti k. r. gymn. ért. 1893—94. 6. l.)

³⁾ Protocolum. Episcopale. 1850. IX. 12. Püspöki levéltár.

A piaristák 1745. XI. 17.—1752. IX. 29. a veszprémi plebániát is kezelték. Minthogy azonban kevés emberük volt s a lelkipásztori functiókat csak nehezen tudták ellátni, lemondtak a plébániáról.¹⁾

Bobrovniczky 1750. IX. 7. halt meg.

Sándor Felix 1701. XII. 25. született Szereden. 1720. X. 20. öltözött be Privigyén. Veszprémben Biró Mártonnak — még kánok korában — titkára s gyóntatója volt. Mikor Biró püspök lett, beajánlotta őt Kiss Sándorhoz. Sándor Felix Kiss Sándorékhoz költözött, a kápolnát gondozta és Kiss Sándor fiait nevelgette. Minthogy azonban egy szobában kellett laknia a fiukkal és a család szeszélyeit is tűrnie kellett, visszaköltözött a várba, de a kápolnát azután is ő gondozta. Tanult, jámbor életű szerzetes volt. Meghalt 1751. III. 38.

Szabó (Zakovics) Lukács 1708. II. 24. született Hosszúhetényben. 1729. X. 30. vette fel a szerzetesi öltönyt Korponán. Több évig tanított az alsó osztályokban s egyházi szónoklatai által sok helyen nagy népszerűséget szerzett. 1742. V. 18—1744. X. 20. a veszprémi házat igazgatta. Több kisebb-nagyobb földbirtokot, melyeket a jötevők hagytak a házra, de amelyekre az örökhagyók rokonai igényt támasztottak, békés uton megszerzett s művelés alá fogott, hogy a házat megszabadítsa a lealázó kenyérgondulástól, amire szegénységünk miatt rá voltak utalva. Két évig igazgatta a szegedi házat, majd Kecskemétre helyezték házfőnöknek. Utolsó éveit Veszprémbe töltötte, mint a Szent Anna-kápolna gondozója. Időnkint a székesegyházban is mondott egy-egy hatásos szónoklatot, Meghalt 1758. IX. 6.

Mulay Konstantin 1733. IX. 30. született Veszprémben. Atyja Mulay Antal jómódu polgár volt, anyja Dietrich Zsuzsa. Iskoláit a veszprémi piarista gimnáziumban végezte. 1751. X. 5. belépett a privigyei noviciatusba. Több éven át tanította a humaniorákat. Képzett theologus volt; egy évig Nyitrán a hittudományi intézetben, nyolcz évig pedig a kalocsai érseki szemináriumban tanította a philosophiát és theológiát, a veszprémi szemináriumban is tanított az 1775-76. tanévben. Veszprémben négy, Kolozsvárott öt, Debreczenben három évig volt házfőnök. Utolsó éveit szülővárosában töltötte csendes nyugalomban. Itt érte el a halál 1798. V. 2.

Szerette szülővárosát, annak szépségeit 1767-ben „De Laudibus urbis Veszprimiensis“ cz. munkájában meg is énekelte.

¹⁾ Hist. Dqm. I. 23. 37. 1.

Szép latin beszédben méltatta 1765-ben gr. Batthyány József kalocsai érsek érdemeit, aki a piaristákat Kalocsára bevezette.¹⁾

Főpapi pártfogóinak gyakran kedveskedett alkalmi versezettekkel. Így Vajda Sámuel tihanyi apát névnapjára, aki a piaristákkal igen jó viszonyban élt, egy magyar alagyát írt, Bajzáth József veszprémi püspök névnapjára is magyar verssel kedveskedett.²⁾

A piarista verselőkkel élénk összeköttetésben állott, Zimányi István a következő sorokban emlékszik meg barátjáról:

Te laudasse meos versus sum conscius ipse:

Tu ratione pari conscius esse potes.

O utinam! quas ingenium, virtusque meretur,

Par possim ornandis laudibus esse tuis!

At tu, qui tenuem Musam dignaris honore,

Dignus es a Musa splendidiore cani.³⁾

Kiss Adorján 1726. X. 7. született Jászberényben. 1745. X. öltözött be Nagykárolyban. Különös hajlama és tehetsége volt a matematikához és a mérnöki tudományokhoz. A szenczi gazdasági iskolában három évig tanította geometria subterraneát s ugyanott három évig igazgatta a convictust és a házat. 1772. IX. 4. a veszprémi ház vezetését vette át. Amint Veszprémbe jött, mindjárt hire terjedt mérnöki tudományának. 1772. X. 16. a zirczi cistercita perjel hívására kiment Zirczre s ott tervet ajánlott a kolostornak s a kertnek vízzel való ellátására. Egy forrást fedezett föl egy közeli hegyoldalon, amelynek vizét az ő terve szerint csövön levezették a kolostorhoz.⁴⁾

Később is többször fölkérték mérnöki munkálatra. 1774. IV. 21. a nagyprépost kérésére fölmért egy vitás területet Füred és Aszófő között. Ugyanezen év okt. 27. fölmérte a gulácsi hegyet s megosztottatta a nemes és jobbágy birtokosokat. 1775. I. 9. Kővágó-Örsre hívták. Ott a katolikusok templomot akartak építeni, de az

¹⁾ Oratio quam in publica Piarum Scholarum Introductione IV. Non. Dec. Anno CIOCCCLXV. in Sacra Aede Metropolitana Colociensi coram Reverendissimo, Excellentissimo Domino, Domino Archi-Praesule, et Fundatore Benignissimo, Amplissimoque Canonicorum Collegio ac Frequentissimo Utriusque Cleri Concursu dixit Constantinus Mulay Cler. Reg. Schol. Piar. AA. LL. et Philosophiae Professor Publicus Ordinarius. Colociae, Typ. Franc. Ant. Roger Archi-Episcopalis Typographi.

²⁾ Petrik. Magyarország bibliographiája. Szinnyei, M. J.

³⁾ Carmina. 1784. Vác. 267. l.

⁴⁾ Hist. Dom. II. p. 2.

evangélikusok nem akarták nekik átengedni a megfelelő helyet; az ügy a megye elé került. A plébánosnak szüksége volt a vitás terület rajzára, hogy a maga igazát bebizonyítsa. A püspöki helynökhöz fordult, akinek kérésére Kiss Adorján elutazott a hely színére és a szükséges rajzokat elkészítette. Ennek az lett az eredménye, hogy a katolikusok megkapták az engedélyt az építkezésre.

Veszprémben nagy szükség volt Kiss Adorján szakértelmére, mert 1773 tavaszán kezdtek hozzá a gimnázium építéséhez. Május 1-én tették le az alapkövet Kiss Pál nagyprépost, a kanonokok, Kiss Sándor alispán s fiai jelenlétében. Megemlítjük, hogy az építkezésre szánt adományok sorát Illés Mátyás, a pápai Eszterházy gróf tiszteje, nyitotta meg 50 frttal. Májusban Horváth Pál kanonok is adott 200 frtot. Junius végén az építkezés elakadt, mert a kőfejtők elszegődtek aratni. A piaristák a városi kőbánya használatát kérelmezték, mert ott könnyebb volt a fejtés, de a város ezt nem engedte meg. Ekkor Németh Mihálytól szereztek egy kőbányát, ahol a földréteg már el volt takarítva s innét könnyebben fejthették a követ.

1773 októberében br. Berchtold Ferencz cz. püspök, kapor-naki apát megkérte Kiss Adorjánt, hogy küldje el hozzá Tummler Lipótot, aki a maga idejében híres mechanikus volt, hogy neki vízvezetési tervet készítsen. Kiss maga szállította el Tummlert és segédkezett neki a fölmérésben. Egyuttal megkérte az apátot, hogy eszközöljön ki a királynőtől segélyt az építkezésre. Berchtold meg is tette a szükséges lépéseket s három év múlva kaptak is 9000 frt. segélyt. Az 1773. XI. 3. tartott megyegyűlés is melegen ajánlotta a piaristák építkezési segély iránti kérvényét. 1774. IV. 8. Grubánovics kanonok adott 200 frtot. Ettől kezdve elég sűrűen gyűltek az adományok.

1775. IX. 19. Cetto Benedek vette át a házfőnökséget.

1776. ápr. havában megkapták a 9000 frtnyi királyi segély felét s nagyobb erővel folytathatták a munkát. Elhívták Oswald Gáspár piarista frátert is, hogy a folyamatban lévő építkezést megtekintse és tanácsot kérjenek tőle a további munkára. Oswaldot Migazzi váci püspök hívta magához a cseh piarista provinciából és vele építtette a váci székesegyházat.

A gimnáziumi építkezéssel csak 1777-ben készültek el.

Kiss Adorján, miután a házfőnökséget átadta Cettónak, 1775. októberében Privigyére ment promagisternek. Privigyei naplójegyzeteit később bejegyezte a veszprémi piarista ház történetébe. Ugy

ezek, mint többi följegyzései megbízható forrásai rendünk történetének. 1777. X. 25. a váczi nemesi convictusba rendelték vicerec-tornak. A Mária Terézia által alapított nevelőintézetben a mágnás és nemes ifjak végezték tanulmányaikat. Az intézet Migazzi Kristóf váczi püspök felügyelete alatt állott. Migazzi sokat foglalkozott az intézet ügyeivel, gyakran ellátogatott oda, résztvett a vizsgálatokon, főrangú hazai s külföldi vendégeinek sem mulasztotta el bemutatni az intézetet, melynek felügyeletét a királynő az ő gondjaira bízta. Mikor Váczon tartózkodott, minden nap két convictort hívott asztalához praefectusukkal együtt. Tiszteletére gyakran rendeztek latin, német és francia nyelvű színelőadásokat. A tanítás felölelte a szokásos gimnáziumi tárgyakat, volt filozófiai tanfolyamuk is. A francia nyelvet és a tánczot is tanították.

A Budára áthelyezett egyetem felavatása (1780. VI. 25.) nagy örömmre hangolta Kiss Adorjánt. Az alkalmi poéták felajzották lantjukat s versenyezve dicsőítették a tudományok hajnalhasadását s Mária Terézia áldozatkészségét. Kiss Adorjánt is elragadta az általános lelkesedés s a következő sorokban adott kifejezést örömének:

Buda vára kősziklára régen volt építve,
Hogy Vallásnak, bölcs Pallásnak légyen hely készítve:
Azt meg vallván, ezt javalván Maria Theresia
Palotáját, kamaráját kész oda adnia.¹⁾

Korának általános betegsége volt a versfaragás, nem lehet csodálnunk, hogy Kiss Adorján is foglalkozott vele. Verseire talán többet adott, mint mérnöki tudományára.

Mária Terézia halálának híre nagy szomorúságot okozott a váczi convictusban. „Szomoru volt látni, amint az ártatlan gyermekek könnyre fakadtak s úgy siratták mint anyjukat. Szavukat elfojtotta a sirás, tanáraik sem tudták elfojtani fájalmukat.“ Az országos gyász ismét versírásra készítette a jó Kiss Adorjánt, aki a következő epigrammát rögtönözte:

Hungariae Genti dum tollitur Optima Mater,
Incipit Augustus Filius esse Pater.

„Később megbántam — írja naplójában — hogy az „atya“ nevet adtam fiának, mert egészen másnak ismerte meg a haza.“²⁾

¹⁾ Hist. Dom. II. p. 14.

²⁾ U. o. II. p. 15.

Az 1782. év őszen áthelyezték Veszprémbe, ahol élete végéig a Szent Anna kápolnát adminisztrálta. A törődött öreg embernek terhére volt a sokféle rendkívüli ájtatosság, melyet elődei részint a kegyurak óhajára, részint privát buzgóságából honosítottak meg. Attól félt, hogy ezeket a gyakorlat idő folytán állandósítja s kötelezővé teszi, azért bár a kegyuraknak nem igen tetszett, azokat fokozatosan beszüntette.

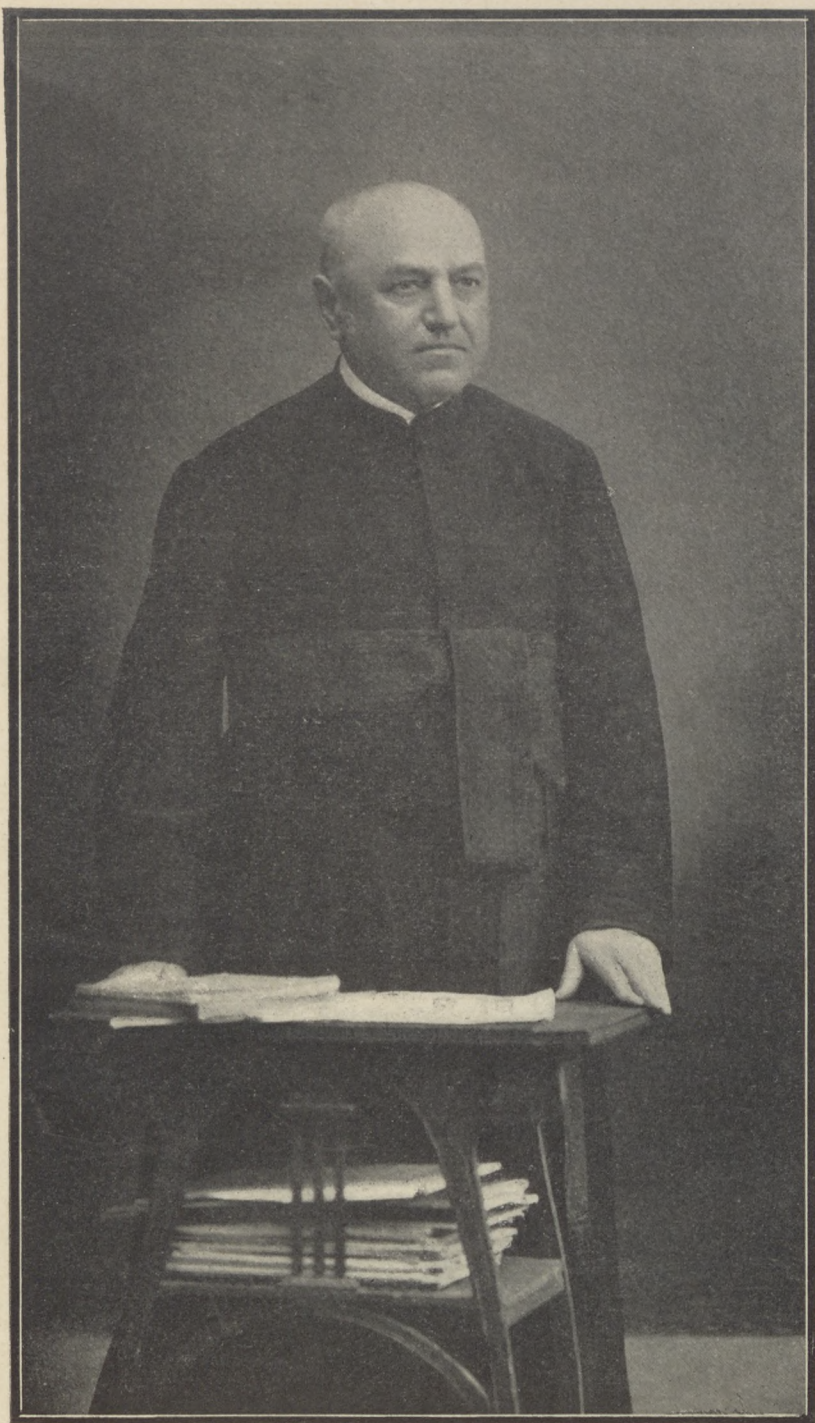
Üres óráiban feljegyezte a városi eseményeket. 1783-ban megemlékezik a jutasi zavargásról, melynek oka az volt, hogy a veszprémi káptalan eltiltotta a jutasi legelő használatát és kijelöltette a határokat melyeken túl legeltetni nem volt szabad. Az intézkedés nagyon felizgatta a lakosságot. Nem törődtek a tilalommal, áthajtották a marhákat a káptalani területre s nagy tömegbe verődve készültek ellenszegülni, ha erőszakot alkalmaznának ellenük. Széthányták az új határdombokat, az asszonyok pedig kegyetlenül megverték a kirendelt őrt.

Ez a zavargás már harmadik napja tartott s folyton erősbödött. Szidták, átkozták s fenyegették a kanonokokat, különösen Zsolnay Dávidot. Először a megyei hajdukkal akarták őket szétoszlatni, de ezek kevesen lévén semmire sem mehettek. Végre katonaságot rendeltek ki. Véres összeütközés támadt, melyben egy asszonyt agyonszurtak, egy másikat pedig megsebesítettek. Kiss Adorján erről ezen esetről is irt verset:

Állj meg itten utas, ez a pusztá Jutas,
Mellyet a Káptalan bir, nem bizonytalan.
De a Veszprémiek, nem lévén semmiek, —
Ellene lármáztak, kerülőt pálczáztak,
A határt elhagyták, az erdőt nem szánták,
Szitták a papokat, átkozták Urokat, —
De vallották kárát, megadták az árát,
Mert megverettettek, tömlöczbe vettettek.
Egy közülök megholt, de a' tsak asszony volt.
Halálát kereste, melly őtet itt leste,
Vérrel földet feste, itt nyugszik a teste.

Jegyzetei 1800 május 26-ig terjednek. Följegyzett mindent, amit a városban látott, hallott vagy levélből megtudott. Különösen érdekelte az építkezés. A várban és városban folyó építkezésekről részletesen s szakértően ír. Rendtársait szigoruan, de igazságosan bírálja.

Meghalt 1801. II. 18.

EGYHÁZMEGYEI NYOMDA VESZPRÉM

FELD VILMOS
a kápolna gondozója.

Utlacsay László 1747. II. 6. született Czabajon. 1767. V. 16. lépett be a privigyei noviciatusba. Több gimnáziumban tanította a humaniorákat. 1801. III. 5. halt meg. Ő volt az utolsó piarista, akit a kápolna kriptájába temettek.

VI.

A kápolna jelenlegi gondozója.

A kápolnát a piarista rend egy nyugalmazott tagja gondozza, ki rendesen a ház másodfőnöke is. A rend olyan tagokat szokott ehivatalra kiszemelni, akik tanári kötelezettségeiknek már eleget tettek, de még testi s szellemi erőiknek birtokában vannak.

A kápolna jelenlegi gondozója Feld Vilmos 1847. VII. 5. született Székesfehérvárott. Már zsenge gyermekkorában hajlamot érzett a papi pályára. Miután a székesfehérvári gimnáziumban a VII. osztályt jó sikerrel elvégezte, 1864. VIII. 31. belépett a piarista rendbe. A próbaévet Váczon töltötte, a gimnázium VIII. osztályát pedig Kecskeméten végezte. Az érettségi letétele után a szép tehetségű s törekvő ifjút a rend Kecskeméten alkalmazta tanárnak. Kecskemétről Nyitrára, majd Pozsonyszentgyörgyre helyezték s ez utóbbi helyeken nagy szorgalommal végezte theologiai tanulmányait. Mint végzett theologust Tatába küldték tanítani. 1871. X. 12. Zalka János győri püspök áldozópappá szentelte. Első szentmiséjét Székesfehérvárott mondta az ottani Szent Anna-kápolnában, mely a piarista rend tulajdona. Tatából ismét Kecskemétre került, ahol tíz évig tanított. Innen Mármaroszigetre helyezték házi másodfőnöknek. Itt egy évet töltött, majd Kolozsvárra ment át, ahol két évig tanított, ezután pedig a mármaroszigeti ház és gimnázium igazgatásával bízták meg.

Hét év múlva Vácra helyezték másodfőnöknek. Itt még öt évig tanított, ugyancsak öt évig Rózsahegyen. Betegeskedése miatt 36 évi tanárkodás után Privigyére vonult vissza jól megérdemlett nyugalomba. 1903-ban Veszprémbe jött, hogy kedves szülővárosához és szerető rokonaihoz közelebb lehessen. Nyugalmi állásából kétszer is kiszólitotta az a vágy, hogy rendjének még hasznos szolgálatokat tegyen. 1903-ban a rendkormány felszólítására Véber Antal halála után elvállalta a kisszebeni ház főnökségét és a gimnázium igazgatását, addig is, míg az állás betölthető volt. 1906

junius havában Schichmann Endre kisszebeni igazgató halála után újra elvállalta ideiglenesen a ház és a gimnázium ügyeinek vezetését, mert ő ismerte legjobban az ottani viszonyokat.

Mint tanárt odaadó munkásság és szeretet s türelem jellemezték. Leginkább a hittant szerette tanítani; mély tudással s őszinte lelkesedéssel magyarázta vallásunk szent tanait az ifjú nemzedéknek. Mint intézeti hitszónok évek hosszú során át buzgón hirdette Isten igéjét a fogékony ifjuságnak.

Hosszu tanári pályája alatt szerzett tapasztalatait s nagy szorgalommal gyűjtött ismereteit irodalmilag is értékesítette tanítványai javára s az iskolai értesítőkből több becses értekezést bocsátott közre. Ugyancsak értesítőben jelent meg két gondosan kidolgozott beszéde is.¹⁾

1903 őszétől kezdve a Szent Anna-kápolnát gondozza. Kivánjuk, hogy hosszú és fáradságos tanári pálya után, melyet nehéz szívvel hagyott el, hosszú, derült öregség következék s sokáig lehessen hű őre a kis kápolnának.

¹⁾ A villamosság és az égháboru (Tata. 1872.). Tanácsok a tanulóknak s a szülőknak (Mármárosház. 1888.). A só és annak szerepe az ember életében és az állam háztartásában (u. o. 1889.). Emlékbeszéd Erzsébet királyné gyászünnepén (Rózsahegy. 1898.). Emlékbeszéd a piarista rend háromszázéves fennállásának ünnepén (u. o. 1898.). Véber Antal kegyeletos emlékezete (Kisszeben. 1903.).

Függelék.

I.

*Nemesiskázi Horváth Miklós alispán eltiltja id. Salomváry
Jánosné Magyar Juditot egy hajmáskéri malom használatától.
1666.*

Nos Nicolaus Horváth de Nemes Iszkáz, Vice Comes, Judlium et Jurati Assessores Comitatus Veszpremiensis, sedriae, oppidi Papae, Damus pro memoria. Quod nobis una cum Nobili Stephano Gyalody, altero Judlium nostro, feria tertia proxima, ante Festum Beatorum Simonis et Judae Apostolorum, noviter evolutum, in praetacto oppido Papa, die nimirum et loco celebrationis Sedis nrae Judiciarum alias quoque consueto pro faciendo moderativo Judicio causam in antelata sede nostra Judiciaria pro Tribunali sedentibus et constitutis. Idem Judex Nobilium noster ad Instantiam et Juri consonam petitionem Admodum Reverendi Domini Joannis Szakony venerabilis Capituli Ecclesiae Veszpremiensis Praepositi maioris, consequenterque eiusdem ordinis, nrum, de medio nostri personaliter Judicarium exurgens in conspectum, per modum solennis Protestationis, Prohibitionis et Contradictionis et iteratae Inhibitionis Nobilem Dominam Juditham Magyar, Egregy Joannis Salomváry consortem, ab omni usu, fructuum videlicet ac utilitatum et quorumlibet proveniunt perceptione, percipique factione, molendini in territorio verisque metis possessionis Haymáskér, in loco az Magyarós mellett sic dicto, super fluvio Veszprém vize appellato ibidem, istoque Comitatu Veszpremiensi praeterlabente extructi, alias antelatum

Dominum Protestantem et dictum Capitulum optimo Jure concernentis, ad eosdemque de Jure et ab antiquo spectantis, prohibuit, contradicendo et contradixit prohibendo, coram nobis palam publice et manifeste. Unde nos praesentes literas nostras, super praemissa Inhibitione Testimoniales, memorato Domino protestanti ac etiam universo Capitulo, Jurium suorum futura pro cautela necessarias, sub sigillo huius Comitatus nostri authentico dandas, duximus et concedendas, Communi suadente Justitia. Datum die et loco in praenotatis. Anno domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Sexto. L. S. Nicolaus Horváth V. Comes Cottus Veszpremiensis. Joannes Duymovith Judlium Cottus Veszpremiensis. Stephanus Gyalloody Judlium Cottus Veszpremiensis. Petrus Jankovich Judlium Cottus Veszpremiensis. Fransiscus Körössy Juratus Assessor Cottus Veszpremiensis. Nicolaus Furdics Juratus Assessor Cottus Veszpremiensis.

Kápt. magánlevéltár. Hajmáskér, 6. sz. 1666.

II.

*Márffy György és Sándor átengednek id. Salomváry Jánosnak
F. Örsön három hold szőlőnek való földet.*

Én Márffy György és Sándor adjuk tudtára az kiknek illik és valjuk ez Levelünknek rendiben, hogy az nemes és vitézlő Salomvári János Veszprémben lakozó Eő Felsége egyik Lovas szolgájának megtekintvén mi hozzánk való hű szolgálattját és kevés Jóságunknak gondviselését, engedtünk eő kegyelmének az mi Felső Örsi határunkban, melly vagyon Zala vármegyében, mellyet most zálogba birunk három holdra való földet, hogy szőlőt plántáljon belé, mely földet vagy hegyet hivnak Előszőlőnek, melynek egyik felül Napkeletrül megyéje Veszprémben lakozó Komár Imre és Végh Gergely, Délrül Szalay János és Sató-ut, Napnyugotrul pediglen Lőrincz Balás szőlője és országuttya. Ugy attuk eő kegyelmének, hogy minekünk, mig él eő kegyelme semmit ne adjon rulla, hanem békével birja és élje. Azután pediglen az kik mi utánnunk urai lennének, soha többel ne tartozzék eő kegyelme se maradéki husz pint bornál tülle, mivel eő kegyelme nekünk elég gazdálkodással volt és jó akarattal, mellynek nagyobb bizonyására és hitelére adtuk ez pecsétes Levelünket, Kezünk

írásával megerősítvén. D. Németujvár die V, April. A. 1672.
Márffy György. Márffy Sándor.

Protocollum. 1672. 43. sz.

III.

Fajsi Ányos Gergely és Zsigmond F. Örs örökös földesurai az előbbi engedély-okiratot megerősítik és Salomváryt arra kötelezik, hogy a szőlő után nekik évenként 20 pint bort adjon.

Protocollum. 1672. 44.

IV.

*Gr. Batthyány Kristóf elzálogosítja az enyingi uradalmat
id. Salomváry Jánosnak.*

Mi Groff Batthiani Christoph Németujvárnak Örökös Ura, az Szentséges Római Birodalomnak szentelt vitéze, az Főlséges Első Leopoldus Római Császár és Koronás Király Urunk Eő Felséghe Tanácsa, Komornékia és fő bortöltője Magyarország Duna innenső részének és Kanisa ellen vetet végh várainak fő Generalisa és Kapitánya. Adgyuk emlékezetül mindeneknek az kiknek illik ez Levelünknek rendében, hogy bizonyos és eltávozzhatatlan szükségünk ideiben vettünk föl nemzeti vitézlő Salamonváry János Uramtul 3000 és 142 tallért, mellyben volt jó mértékű közönséges Arany 456, Körmöczi arany 146, kettős arany 69, hármos arany kettő; négyes arany egy, Geréczi Tallér 600, az többi penigh jó elkendő közönséges Tallér és Arany.

Az kiért meg is attuk és inscribáltuk eő Kgmének és feleségének Magyar Judith Asszonnak mind pedigh János nevő fiának és mindkét ágon levő jövődöbeli maradékának Successorainak és Legatariusinak Weszprém Vármegyében az Sármelléki Tartományban Enyingh nevő falunkat, melly falu tartozzék eő Kgmének esztendő által 12 pint vaját, két megh ölni való Ártánt és nyolcz kaszást egy hétre s azután a föl gyűjtésre adni. Azonkévül tartozik minden két Gazda összefogván Esztendő által egy hetet szolgálni, hasonlóképen az gyalogja is. Item az magok földérül 26 szekér szénát és karácson ajándékát minden háztul egy kappant adjanak, borbul, buzából, báránybul, méhébul, eősi és tavaszi veteménybul kilenczedet, hosszú utra két szekeret, summájokban 65 foréntot és

azon kívűl 12 szekér fát. Item tartozanak az eö Kgme szőleit megh szedni és eö Kgmének 2 hordó bórát az Faluban kiárulni. Hasonlóképpen az minemő Pata nevő Pusztá és Csékhut ekkoráigh Enyinghez tartozandók voltak, azt is az Faluval edgyütt eö Kgmének attuk, ugy hogy az minemő adót eddigh róla attanak, azt eö Kgmének adgyák, de az szokot adónál többet eö Kgme ne kívánhasson és az mely más falubeli Embereink marhái azon Pusztára szoktanak volna járni, azokat se tilthassa el eö Kgme róla, mely megh nevezett jövedelmeket minden impedimentum nélkül percipiálhassa eö Kgme, Feleséghe, mindkét ágon lévő maradéki, successori és legatariusi, öt Esztendeigh irredemptibiliter, hanem az öt Esztendő el telvén, ha mi vagy maradékink ki akarnánk váltani eö Kgmétől, az 3142 tallért illyen hasonló monetával le tévén tartozzanak eö Kgmék minden pörpatvar nélkül felvenni és az jószágot kezünkhöz vissza eresztteni. Más ember pénzén penigh ki se válthassuk, hanem az magunk pénzén és az magunk számára, mely kiváltásnak ideje Szent György napja légyen, cum praemonitione unius mensis, ugy hogy egy holnappal annak előtte praemoneáltatván eö Kgméket, az napra le nem tennénk azon summát és még az másik Szent György napigh ne tartozzék eö Kgmek föl venni, hanem in Pacifico Dominio megmaradhassanak, mely Terminus eképpen observáltassék Annuatim. Hozzatévén azt, hogy eö Kgmek is ezen megh irt jövedelmeken és szolgálatyukon kívűl semmiben űket ne terheljék törvéntelenül, mert ha mi pusztulása eö Kgmek miat leszen az Falunak, azt tempore Redemptionis niegh böcsültetvén az summából defalcálhassuk szabadon, minden pörpatvar nélkül nec ulla obstante contradictione. Az szokot Evictiot Országnek Törvényeszerint magunkra, maradékinkra és successorinkra válaltuk, hogy minden legitimus Impetitorok ellen az magunk költségével és fáradságával megh oltalmazzuk eö Kgméket azon Jószágunk szabad birásában, ha penigh meg nem oltalmazhatnánk vagy oltalmazni nem akarnánk, más annyi érő Jószágot tartozunk mi vagy maradékink az magyar Korona alatt adni eö Kgmének, feleségének, maradékinak, successorinak, legatariusainak. Mellynek nagyob bizonságára attuk eö Kgmének ez pöcsétes levelünket kezünk irásával megh erősítvén. Actum in Arce nostra Körmend, die X-a mens. Marty A-o Dni 1674-o, Groff Batthiani Christoph.

Protocolum, 1674. 13. sz.

Salomváry János végrendelete.

1724.

Salomváry János 1724. V. 25, a veszprémi káptalan előtt a következő végrendeletet tette:

Anno Domini 1724. die 25, May, Én Weszprém-ben lakozó Salomváry János ép és egészséges Elmével teszek ilyen Testamentumot. Elsőben hagyom testemet az eő Annyának a Földnek, Lölkemet az Elő Istennek. Elsőben. Hagyom itt való Residentionalis Házomat örökös-sen Feleségemnek Zámory Magdolnának, cum omnibus Appertinentiis, Kertyeivel, Rétyeivel, nem különben Fölső Eörsi Hegyen levő Tizenkét hold szőlőmet, mellynek Tiz Holdgya nemes szőlő, ketteje pedig-hlen Désma alá való. Ugy hasonlóképen Csősz-i örökös praediumomat rajta levő Majorral edgyütt, mellyet ugyan feleségemmel edgyütt szörzettem és építtettem cum omnibus Appertinentys, Gulyabéli barommal és jármos eökreimmel edgyütt. Minthogy az Háborusághban mindenünk elveszett és azulta Istennek jóvoltából szörzettük edgyütt, ezeket is hagyom Feleségemnek Zámory Magdolnának, Fürödi, Aráchy portiómat, Hidegkuti praediumommal edgyütt. Balaton Fő Kajáron vagyon hét örökös sessióm, ezeket is hagyom élteigh Feleségemnek. Holta után pedig-hlen maradgyon Győri PP. Jesuvita Uramékra, minthogy Istenben boldogult Edes Atyám Uram fekszik az eő kgymek Templomában. Myszla nevű Falumat és Bikád nevű praediummal edgyütt, mellyek nemes Tholna Wármegyében vadnak hagyom Feleségemnek. Hajmáskéren vagyon egy fél Curiám, hagyom élteigh Feleségemnek, holta után pedig-hlen maradgyon az Attyafiakra, az kiket illet közönségessen. Arácsy Hegyen vagyon harmadfél Hold Szőlőm, mellyet is hagyok Feleségemnek. Szent Misékre hagyok Háromszáz forintokat. Az Feleségem pedig-hlen még Isten élteti holtom után minden esztendőben szolgáltatasson Lölkemért Tizenkét Misét és azon Boldogh emlékeztő Szüleimért. A mi kevés Argenteriam vagyon, felét hagyom Feleségemnek Zámory Magdolnának, felit pedig-hlen az itt való Szent Anna kápolnájára, aminthogy már el is kezdettem. Méltóságos Babolcsay Paal Generalis Uram eő Excellentiája adós harmincz Esztendőktől fogvást négyszázhusz forintommal, melynek az obligatoriai exstálnak sex per centum Interestével edgyütt, jöllehet, hogy egy Esztendőre való Interestét megh küldötte

eő Excellentiája, a többivel peniglen Restal Capitalissával edgyütt, Hagyom Szent Anna Asszony kápolnájára, melyet építtettem itt Weszprém-ben az alsó Wáfosban. Ezeken kívül vadnak Juhaim, Lovaim, Sörtéseim, azokat is hagyom Feleségemnek Zámory Magdolnának. Tizenkét szegényt peniglen tartozik Holtom után megh Ruházni; Akinek adós vagyok Cselédemnek vagy Mester Embernek, ki fizesse a Feleségem. Ugyanitt ezen nemes Weszprém Wármegyében birok Wilonya nevő falut Zaloghban Gróff Zichy Uraktul eő Nagysághoktól. Azt is hagyom Feleségemnek; Tótt Mihály maradékinak hagyok két száz forintot, az kik Salonvárott laknak. Mészáros Györgyné maradékinak is hagyok kétszáz forintokat, Solmos Györgynek is, hogy először megházasodott attam háromszáz forintokat, az után adtam nekie az Arácsy Hegyen egy szőlőt, mellynek az árával maradot adós százhatvan forintokkal, azokat hagyom gyermekeinek, ezeken kívül contentálta magát majd Háromszáz forintigh, maga jól emlékezhetik reája, jó Lelkőm esméreti szerint mondom. Ezeken kívül a mi megh marad, Feleségem szabad Dispositiójára hagyom, minthogy sok költségben telik az itt való kápolnának véghben való vétele. Salomváry János.

Kápt, nyilv. levéltár, Testamenta saecularium. 24.

VI.

Zámory Magdolna végrendelete.

1736.

Atyának, Fiunak és Szent Lélek Istennek nevében Amen. Én Zámory Magdolna Elmém-ben ép és egészséges, de Testem-ben nyavalás lévén Lölkömet az én Teremtő és Meghváltó Istenemnek, Testemet pedig az eő Annyának a Földnek, eő Szent Fölségétül adott Javaimbul pedig utolsó szabad akaratombul teszek rendelést, amint következik:

Elsőben: Weszprémi Tisztelendő Pater Piaristáknak száz forintokat, Barátoknak pedig ötven foréntokat Lelkemért Szent Misékre hagyok.

Másodszor hagyom egy zöld aranyos és egy vörös ezüstös szoknyáimat Szent Anna Asszony Tisztességére Weszprém-ben általam építtetett kápolnára Cazulának és Dalmaticának.

Harmadszor aminémü két ezer foréntokat ki adtam Interesre, azt hagyom nevezett Kápolnára örökössen, melyben is azon Intéressért Tisztelendő Pater Uramék mindennap Szent Misét szolgálnak; azonban pedig Istenben boldogult Salomváry János előbbi Uram Lölkéért tizenkét miséket, enyimért is tizenkettőt, mostanyi Uramért is tizenkettőt azon Kápolnában szolgálni minden Esztendőben tartoznak eő Kegyelme, a migh az jelentett Interes megh adatik eő Kegyelmekeknek.

Negyedszer: Nevezett előbbi Uram eőt száz forintokbul álló adósságát hagyván emléttet kápolnára, melyeket mastanyi Uram munkálkodása által megh vévén, azútátul fogva neveltem hat száz forintokra, melyeket is azon kápolnának szükségére vagy épületére hagyok, ugy mindazon által, hogy mindezen Summa s mind pedigh föllebb irtt kétezer forintok mastanyi Uram keze és Dispositiója alatt legyenek. Eő kegyelme pedig tartozni fogh a praespecificalt két ezer hatszáz foréntok eránt oly rendelést tenni, hogy azon Summa örökösen és állhatatossan megh maradgyon. Ha pedigh emléttet Uram azon Summa eránt rendelést nem tehetne, kérettetik ezen Tekéntetes Nemes Weszprémi Káptolan, méltóztassék az emléttet Fundatot manuteneálni és Isten dicsőségére nézve conserválni, ugyan Tisztelendő Pater Piaristák által.

Ötödször: Istenben boldogult néhai édes szülőimtől reám maradt Clenodiumokat, ugymint: Amaristus Smukkot, Láncz övet, Kláris övet, Rubintos gyöngyös Arany pereczet, másik Arany Láncz Pereczet, kissebbik Arany Lánczot, Gyöngyös Pártát, Gyémántos s Gyöngyös násfát ehez való egy pár gyöngyös Gyémántos Függővel edgyütt, Négy Sor eöreggel és apróval összve füzött Gyöngyöt, két kézre való fehér gyöngyöt, Rubintos és Gyémántos Gyűrüt, a melly mellet három öregh és apró gyémántok Vannak, Kis gyöngyös nyakra valót, Klárisos igaz gyöngyel kézre valót, hagyom Zámory György Eöcsém Uram Leányinak.

Hatodszor az ezüst mívet pedigh, Ugymint ezüst Aranyos mosdót Töltőével edgyütt, egy forma két kupát és két Aranyos csészét hagyom Zámory György Eöcsém Uram Gyermekének. Minthogy pedigh valamely részét szüleimtől maradt Ezüstnek késekben, kanalakban adtam, tehát mastanyi Uram Ötven foréntokkal füzesse ki Zámori György Eöcsém Uramat.

Hetedszer: Magdalena, Julianna Eöcsémnek hagyom Üngeimet, Kötényeimet és Szoknyáimat a Sötét kék Aranyos Csipkésen kívül, melyet hagyok Kiss Sándor Uramnak.

Nyolczadszor: Atyámfiainak, tudniillik nevezett Eöcsém Uram Gyermekének hagyok három ezer foréntokat úgy mindazonáltal, hogy mivel jelentett Zámory Magdolna Julianna Eöcsém édes Annyától megfosztattván leghneveletlenebb, ezé legyen edgyik ezer; a két ezer pedig mostanyi és leendő Gyermeké Eöcsém Uramnak, ezen Summában értvén azon jókat és pénzt, melyek néhai édes Szüleimtől reám maradtak s el hoztam. Mindezeket adgya ki Kiss Sándor mastanyi Uram, kiadván pedig Senki eő kegyelmét ne háborgassa és többet rajta ne is keresessen.

Azonban pedig én föllebb is megh irtt Zámory Magdolna, magamra válolván Attyám fiainak, Successorimnak, Legatariusimnak, Cessionariusimnak és mindazoknak valakiket ez alább irtt dolog mast és jövendőben akármin módon illetve vagy is illethetne Terheket és adom tudtára mindenkinek az kiknek illik Levelemnek rendiben, hogy én előttem viselvén nemzetes Kiss Sándor mostanyi Férjemnek és Uramnak hozzám való Szeretetit és Házasságbeli Hűségét s úgy máss bizonyos és helyes okokra nézve is föllebb specificált Javakon kívül mindennemű s akármely névvel nevezendő ingó és ingatlan lévő és lehető javaimat nevezett mastanyi Uramnak és ugyan az eő Kegyelme szabad Dispositiójára s ell tőkéllett Szándékombul és szabad akaratombul örökösen és megmásíthatlanul adom és ez alább Coramisálandó s kéréssemre kiküldött Capitularis Uri Személlyek előtt vallom is, Semminemű Just, vagy Proprietast mindazon Jókban magamnak és praescriptusimnak fönt nem tartván. Felső Eörsi Mária Magdolna Templomában építendő Oltárra hagyok száz foréntot. Item a Testamentarius Uraknak fárocságokért nyolcz aranyat.

Melly föllebb magyarázott Testamentaria Dispositiomrul pedig adom ezen levelemet saját Subscriptióm és pecsétem alatt. Költt Weszprémben, die 22-a Mensis Aprilis 1736. Zámory Magdolna. m. p. L. S.

A kegyesrendi ház levéltárában, hiteles másolatban, Fasc. X. 10.

VII.

*Kivonat özv. Pandur Pálné szül. Amdsfelder Terézia végrendeletéből.
1758. XII. 16.*

6-to. Tisztességes Temetésemre hagyok 50 rhenes Forintokat, 50 Forintok pedig adattassanak Sz. Anna Asszony kápolnájára, az

hova is néhai Férjem és Gyermekeim közt legyen temetésem; ezen Summák pedig az kötél jártó szomszédomnál Interesen lévő 200 forintokbul kitelnek.

Eredetije a kegyesrendi ház levéltárában. Fasc. X. 11.

VIII.

Kivonat Kopácsy József veszprémi püspöknek a jeruzsálemhegyi iskolára vonatkozó alapító leveléből.

1836. XI. 7.

5-. Ut etiam diebus Dominicis, et Festivis, quibus divina in Ecclesia S. Annae hora decima matutina, adeoque pro scholaribus inopportuna haberi solent, divino cultui hi absque aliorum incommodo 8-va intervenire possint, distinctus hoc fine assumatur Presbyter; suam congruam remunerationem, hoc titulo peraeque e fundatione hac scholarum recepturus. Cui officii instar incumbet: quovis die dominico, et Festivo, exceptis vacationum temporibus hora 8-a matutina, Sacrum celebrare, ac praeterea diebus dominicis prout etiam duobus Festis Nativitatis Domini post absolutum S. Missae Sacrificium, et evangelium diei ex ambone relectum ad commodam adhortationem Spiritualem congruo Sermone Sacro, ad confluentem populum habere; incumbet praeterea eidem Presbytero obligatio 50 sacra lecta id est qualibet hebdomada anni, exceptis duabus hebdomadis, pascha proxime praecessuris, unum lectum missae Sacrificium pro parentibus nostri Michaelis et Juditha offerendi.

9-o. f) Sacristae ad S. Annam titulo remunerationis annuae pro fatigiis, quae diebus Dominicis et Festivis propter scholares peculiaria habebit, exsolventur 10 fl. C. M.,

g) Patribus Scholarum Piarum ad peculium Capellae S. Annae quamdiu Scholares eandem Capellam, qua peculiari Curae Patrum scholarum Piarum subiectam adituri sunt, solventur annue 12 fl. C. M.

h) Sacerdoti diebus Dominicis, et Festis iuxta normam puncto 5-o stabilitam et 50 Missae Sacrificia ad intentionem ibi expressam persoluturo obvenient annue 100 fl. C. M.

Ultra hos residui 42 floreni Conv. Mon. pro conservatione Scholarium aedium, et necessariis ad Cultum Divinum, tenore puncti 5-i celebrandum procurandis, hostia videlicet, vino, lotionem,

et candelis ea ratione deputantur, ut erogationes in haec requisitae per Presbyterum concernentem, cum fine cuiuslibet anni Reverendissimo Domini Capitulari Foundationis huius Administratori exhibeantur per hunc eorum exsolvendae; quod autem facta hac supputatione e praemissis 42 florenis remanet, illud quovis anno fundo conservationis Scholarium aedium accrescat, qui rursus in casu illo si progressu temporis ad cultum divinum plura, quam nunc dum videlicet ad scopum hunc calix, patena, liber Missalis, casula, Albae, Rocheta, cingulus etc. per nos suppeditata sunt, requirerentur pro modo necessitatis, requisita talia, procurare, eo promptius poterit, quod aedes ipsae velut novae, et ad omnem soliditatem structae imbricibusque contra incendii periculum tectae longiori tempore, vix notabili aliqua reparatione opus habiturae sint.

Véghely, Emléklapok. Függelék. 45—6. l.

IX.

Kivonat Kopácsy 1841. X. 27. k. újabb alapító leveléből.

Sacerdotis Divina diebus Dominicis et Festivis peragentis remunerationi in 100 florenis C. M. defixae deinceps, seu ab exordio 1842 anni 26 floreni C. M. addantur.

Véghely, Emléklapok. Függelék. 48. l.

X.

Kivonat Kopácsy 1843. III. 4. k. végrendeletéből.

6-o. Ecclesiae Veszprimiensi ad S. Annam nunc per locales P. P. Schol. Piar. administratae pro necessitatibus ipsius Ecclesiae lego fl. C. M. 300. Item pro uno lecto Sacro quolibet mense per Spiritualem Sacerdotem Scholarium adolescentum Scholae in Jerusalem-Hegye per me fundatae pro me, Parentibus, Cognatis et Benefactoribus meis in Ecclesia eadem ad S. Annam Veszprimii absolvendo per modum perpetuae foundationis lego fl. 400. C. M., qui casu in illo, quo ibi Parochiam erigi contingeret, Parocho cedent erga eandem obligationem.

„Minthogy e kitétel Spiritualis Sacerdos igen határozatlan értelmű, a ft. Consistorium az 1850-ik évi ápril hó táján ezt a kápolnai concionator javára határozta el.“

A veszprémi Szent Anna kápolnát illető Jegyzet-Tár. Kézirat a szeminariumi levéltárban.

XI.

Kivonat özv. Tallián Imréné végrendeletéből.

1842.

5. Örökös fundatióképpen hagyok és testálok:

e) A Veszprémi Szt. Anna kápolnájának, mint sz. Patronám tiszteletére emeltettnek, melyben Istenhez tartozó kötelességemet gyakorta teljesítettem, hagyok szinte örökös fundatióképpen 500 f. azaz ötszáz fkat v.czédulában, mellynek esztendőnkint való interesse az azt adminisztráló P. Pater Piaristáké legyen, kik az ő ájtatosságaikban rólam megemlékezzenek, ezen fundationalis tőke pénz és pedig a Canonica visitatióba bele vezettessen.

Kelt Kőszegen Sept. hó 7-én 1842. Simoga Anna özvegy Tallián Imrénő, mint testamentom tevő mk.

Hiteles másolatban a kegyesrendi ház levéltárában. Fasc. X. 31.

XII.

Kivonat nemeskéri Kiss Sándor és Bajzáth Francziska végrendeletéből.

1856.

4. Veszprémi kórházban működő irgalmasnők, és az ottan való kórház felsegállítására négyezer azaz 4000 forintokat conv. pénzben, az ott való Szent Anna kápolnának egy ezer, azaz 1000 conv. pénzt, minek $\frac{1}{4}$ kamatjáért a kápolna sirboltjában nyugvó Kiss Sándor öreg atyám, Daróczy Zsófia öreganyám, úgy szinte Kiss Sándor édes atyámért, kiknek hült tetemei ott eltakarítottak; nem különben Hunyady Juliánna édes anyámért, Bajzáth János, Solonyi Rozália ipam és napamért, illetőleg szülőimért, Sándor

Rozália és Aloyza gyermekeinkért és holtunk után érettünk 11 gyász Szent mise Pater Piaristák, vagy más áldozár által elmondasson, $\frac{3}{4}$ része pedig a tőkéhez csatoltatván, midőn a kápolna teteje, tornya vagy fala igazítást kíván, oda forditasson.

9. Hajmáskéri jószág pedig és arácsi szőlő ezen szomoru körülményben illő áron eladatván és a tőkésített összeg Főtisztelendő Veszprémi Káptalan kezelésére bízván, fele kamatja Fehérváron, másik fele Veszprémben Gymnasiumba járó szegény jó tanuló és viseletű ifjakkak évenkénti felsegállítására fordittasson.

Kelt Székesfehérváron, December 28-án 1856. Nemeskéri Kiss Sándor mk. (ph.) Kiss Francisca, született Bajzáth mk.

Hiteles másolatban a kegyesrendi ház levéltárában. Fasc. X. 35.

Helyreigazítás. 15. l. 9. s. certae h. certe. — 19. l. 8. s. 1789 h. 1798. — 40. l. 2. jegyz. h. Prot. 1689. 7. sz. — 41. l. 14. s. két h. hét. — 51. l. 23. s. 1698 h. 1694. — 53. l. 4. s. János h. György. — 57. l. 3. jegyz. 1850. h. 1750.

TARTALOM:

	Lap:
Bevezetés	5
I. A kápolna története	6
II. A kápolna épülete és felszerelése	27
III. Salomváry János	29
IV. Zámory Magdolna	49
V. A kápolna halottai	50
VI. A kápolna jelenlegi gondozója	63
Függelék	65

